



F. J. F. van Hasselt

KAMMA

Utr. Jaagpad 16^a

Leiden

Telef. 31733

Geschiedenis Zending Nieuw-Guinea

ZENDINGSTIJDSCRIFT

DE OPWEKKER

ORGAAN VAN DEN NED.-IND. ZENDINGSBOND

Redacteur Ds. S. A. VAN HOOGSTRATEN.

INHOUDSOPGAVE:

	Blz.
1. De Opwekker 1855—1930 . . . v. H.	1
2. <u>De Protestantsche Zending op</u> <u>Ned. Nieuw-Guinea 75 jaar</u> . . . F. J. F. v. Hasselt	4 <i>1^o 25 jaar</i>
3. <u>Zendelingen en Zending</u> <u>svrouwen van Nieuw-Guinea</u> . . .	16
4. De Protestantsche Zending in	
5. Nederlandsch-Nieuw-Guinee (ver-	
6. volg) F. J. F. v. Hasselt	173 <i>2^o 25 jaar</i>
7. 2. De houding van Zending en Christendom in Indië. Dr. H. Kraemer	178
8. De Protestantsche Zending op	
9. Nieuw-Guinee F. J. F. v. Hasselt	233 <i>3^o 25 jaar</i>
10. De Zending op <u>West Nieuw-</u>	
11. <u>Guinee</u> F. J. F. van Hasselt	402
12. De Zending in <u>Oost-Nieuw-Gui-</u>	
<u>nee</u> F. J. F. van Hasselt	286
In Memoriam <u>Johannes Lodewijk</u> <u>van Hasselt</u>	Blz.
<u>Johannes Lodewijk Van Hasselt</u> . F. J. F. van Hasselt	345

Adres Redactie: Ds. S. A. van Hoogstraten, Modjowarno
(Oost-Java).

Adres Administratie: W. Boshuizen, de Klerkweg 5,
Bandoeng.

Alle adresveranderingen en klachten over ongeregelde
toezending aan het adres der Administratie.

Het Lidmaatschap van den N. I. Z. B. bedraagt f 1,—
per maand. De Leden van den Bond ontvangen het
Bondsblad gratis.

Abonnementsprijs voor niet-Leden f 7,50 per jaar.


Opgave voor het Lidmaatschap v. d. N. I. Z. B. te richten
aan den Secretaris O. E. van der Brug te Poerwakarta
of aan den Penningmeester J. PIK te Malang, Temeng-
goengan Wetan 2.

Contributies of abonnementsgelden zende men uit-
sluitend aan het adres van den Penningmeester.

Het besteladres voor Nederland voor ons Blad is:
De Algemeene Boekhandel voor In- en Uitw. Zending,
's Gravenhage, Nassau - Zuilensteinstraat 25.

I

Van Hasselt. Post. Zending

 Stichting Papua
Cultureel Erfgoed

DO / 140 / DO

1e periode

+ Zambelingen en
zendingsschouwen op 24

1855 De Opwekker. 1930.

Nu met 1 Januari de 75e Jaargang van de „Opwekker” aanvangt, is het zeker wel een plicht van den Redacteur op dit bijzondere feit de aandacht te vestigen.

Helaas is het mij niet mogelijk ook maar iets te vertellen over het ontstaan van het blad, wie er mede begonnen zijn en wat de eerste bedoeling geweest is. Toch hoop ik dat in den loop van 1930, in een der volgende nummers, daarover nog uitvoeriger geschreven zal worden, met behulp van gegevens uit een archief of van de herinneringen der oudste leden van den N. I. Z. B.

Het is zeker een verheugend verschijnsel dat dit zendingstijdschrift nu reeds gedurende 75 jaren is verschenen. Temeer waar er in deze landen zooveel bladen, blaadjes en tijdschriften opkomen, die na een min of meer schamel bestaan van enkele jaren, weer aan den horizon verdwijnen, meestal door gebrek aan op tijd betaald abonnementsgeld. Maar temidden van allerlei wat kwam en verdween, is de „Opwekker” een „blijver” geweest tot op dezen dag. En heeft in den geheelen Archipel zijn taak kunnen volbrengen. Dit stemt tot dankbaarheid, niet het minst degenen die korter of langer de redactie-staf hebben gevoerd en die er maar voor te zorgen hadden, dat elke maand een zeewaardig scheepje de haven verliet! Soms was er wel wat gebrek aan lading, maar enfin, het ging toch.

In de laatste jaren heeft de „Opwekker” naast bijdragen van allerlei kant en allerlei schakeering, in 't bijzonder veel te danken gehad aan de artikelen van Dr. H. Kraemer die door het schrijven van zijn orienteerende pers-overzichten zeer velen, ook buiten het zendingswerk staanden, aan zich verplicht heeft. Mede door zijn arbeid heeft de Opwekker een veel breedere kring van lezers gekregen. Op een oogenblik als dit mag zulks nog wel eens met bijzondere dankbaarheid aan Dr. Kraemer, geconstateerd worden. Voor de naaste toekomst kan in die richting nog niets met zekerheid worden voorspeld maar wel hoop ik persoonlijk van harte dat nog in den loop van dezen jaargang Dr. Kraemer weder onder de geregelde daadwerkelijke medewerkers zal willen behooren.

Persoonlijk is het mij een reden tot vreugde, dat mede

door de conferentie te Jeruzalem, in de „Opwekker” telkens weer geschreven werd over het zendingswerk in internationaal verband. Temeer verheugt mij dit omdat naar het beeld dat een van onze bekende zendingmannen wel pleegt te gebruiken—de Hollander is als de tuinier, die om zijn tuin een stevige wal optrekt en alleen daarbinnen ijverig spit en harkt. Zoo nu en dan eens even kijken over de wal heen bij den buurman maar . . . het walletje mag vooral niet doorgestoken! Het komt mij voor dat juist de aanraking met anderer zienswijze, en anderer zendingsmethode een goede uitwerking kan hebben op hetgeen anders wel eens het noodige frissche en opwekkende mist.

Sedert kort is ook aan Nederlandsch-Indië een plaats toegewezen in de International Missionary Council en de afgevaardigde naar de onlangs gehouden conferentie in Williamstown heeft door zijn artikel in de „Opwekker” het medeleven op internationaal terrein zeer bevorderd.

Moge ook in de komende jaren, de „Opwekker” steeds meer een middel zijn ter oriëntatie op internationaal gebied.

Een van de aangename kanten van het redactie-werk is het ontvangen en zooveel mogelijk doorlezen van allerlei periodieken uit Indië, Nederland, Duitschland en Amerika.

Deze periodieken bieden dikwijls goede gelegenheid om eens een artikel daaruit over te nemen, artikelen die meestal betrekking hebben op de theorie of de wetenschap van het zendingswerk. En hoewel dit op zichzelf zeker niet verkeerd is, integendeel, meerdere voordeelen biedt, zoo dreigt hier toch wel eenig gevaar. Het gevaar n.l. dat in de „Opwekker” de stem van de praktijk te weinig gehoord wordt.

Nog onlangs had ik met een collega-zending een gesprek over den inhoud van ons blad. Hij meende dat er, ook ten opzichte van onze Nederlandsche zendingperiodieken, dikwijls weinig economisch gewerkt wordt. Het Ned. Zendingblad b.v.b. en de „Opwekker” nemen nooit, iets van elkander over, terwijl dit toch heel goed zou kunnen en men elkaar ook op die wijze tot steun zou kunnen zijn; tevens besparing van dubbel werk en dubbele moeite.

Maar behalve dat: ieder zending heeft, al werkende wel eens een gebeurtenis of een ervaring, die hem bijzonder treft. Niet alleen een bepaald feit: de inwijding van een nieuwe kerk, de doop van een aantal nieuwe Christenen of de opening van een ziekenhuis, maar behalve dat een bijzondere ontmoeting, een interessant gesprek, een belangrijke evangelisatietocht of iets anders.

Misschien realiseert men zich dan te weinig dat een korte mededeeling daarvan in ons blad ook inderdaad „opwekkend” kan werken en ineens een nieuw gezichtspunt kan geven. Ik denk b.v.b. aan de padvinderstocht van Dr. Verwiebe op Samosir. Volgens zijn meening veel te simpel voor de „Opwekker” maar ik maak mij sterk dat ieder het gelezen heeft en meerderen daarmee hun voordeel zullen doen. Ook hierin spreek ik van harte den wensch uit dat velen, uit allerlei deelen van den archipel, meer dan totnutoe iets zullen bijdragen tot meerdere kennis van de moeilijkheden en eigenaardigheden en ook van de prachtige kansen van elkanders zendingswerk. Daarmee helpt men elkander, hetgeen naar mijn gedachte toch ook zuiver ligt in de lijn van de N. I. Z. B.

Er mag, terugziende naar het verleden van de „Opwekker” zeker nog iets met dankbaarheid worden geconstateerd. Namelijk dit dat het blad niet het orgaan is van één bepaalde kerkelijke richting of van een bepaald genootschap, maar als orgaan van den N. I. Z. B. ten dienste staat van zeer velen, die in deze landen het Evangelie van Jezus Christus prediken door woord en door daad beide. Natuurlijk er zijn verschillen. Verschil in zienswijze, verschil in opzet van het werk, verschil van meening over de onderscheidene takken van zendingswerk in hun beteekenis ten opzichte van het geheel. Natuurlijk kan men het ook op dit gebied niet altijd met elkander eens zijn. Maar des ondanks reikt men elkander telkens eerlijk de hand, één als wij zijn in Jezus Christus onzen Heer. Eén ook in ons bedoelen dat Christus gekend zal worden onder alle volkeren van Ned. Indië.

Bij dezen mijlpaal in het bestaan van de „Opwekker” komt ook ondanks allerlei verschil deze eenheid weer helder en met kracht naar voren. Die geest van eenheid worde vaardig over ons allen, hetgeen zeker tot zegen zal zijn voor alle zendingswerk in den Indischen Archipel.

v. H.

De Protestantsche Zending op Nederlandsch Nieuw-Guinee

75 Jaar.

Den 5en Februari 1930 zal het 75 jaren geleden zijn, dat C.W. Ottow en J.G. Geissler als de eerste Evangelieboden op Nieuw-Guinea voet aan wal zetten op 't kleine eiland Mansinam, dat vlak onder de kust ligt van 't vasteland.

De redacteur van de „Opwekker” verzocht mij iets over de Zending op Nieuw-Guinea te schrijven en 't dacht me 't best om naar aanleiding van dit 75 jarig Zendingsjubileum 't een en ander mee te deelen over den arbeid der Christelijke Kerk op dit meest Oostelijk gelegen gedeelte van Ned-Indië.

De Utrechtsche Zendingsvereiniging koos Nieuw-Guinee tot haar arbeidsterrein, maar de Zending op dit eiland is ouder dan de U.Z.V., die opgericht werd in 't jaar 1859 en hare eerste Zendingen uitzond in 1862.

Ottow en Geissler kwamen naar N.G. onder den invloed van Ds. O. G. Heldring, den bekenden man van de Zettensche inrichtingen en van diens vriend en geestverwant Joh. Gossner, den oud-priester der Roomsche Kerk, die als Evangelisch predikant een grooten invloed in Berlijn verkreeg en verre daarbuiten. Gossner had het initiatief genomen tot de uitzending van Zendeling-werklieden naar de Heidenlanden, waar dezen als Christenen zouden leven, arbeiden en evangeliseeren.

Ds O. G. Heldring was mede-bestuurder van het Ned. Zend. Gen. en een actief bestuurder. Hij legde het Genootschap een plan voor tot uitzending van zendeling-werklieden. Dit zou volgens Ds. H. sneller tot het doel: „kerstening van Indië” leiden en met minder kosten dan de tot dusver gevolgde methode, die eene langdurige opleiding noodig maakte, waardoor men bij de uitzending zeer beperkt was in zijne keuze. Bij het N.Z.G. had Ds. H. geen succes met zijne voorstellen. Hij wist echter eenige mannen van naam (onder wie Groen van Prinsterer) te winnen voor zijne ideeën en de commissie „de Zendeling-werkman” ontstond.

De idee Evangeliseeren door Zendeling-werklieden was geboren uit een grootscher plan.

Als men nagaat, waarover Heldring zijne gedachten liet

gaan, dan staat men verbaasd over de veelzijdigheid, die dezen werkelijk grooten man heeft gekenmerkt. In- en uitwendige Zending hadden beide de liefde van zijn hart. Maar ook drankbestrijding, ook kolonisatie om den verarmden Betuwschen boer te helpen aan 'n beter bestaan, ook,— maar 't zou me voor mijn tegenwoordig doel te ver voeren om alles te noemen, waarvoor Heldring heeft geijverd met woord en daad.

Maar ik noemde kolonisatie. Hij ijverde voor de overbrenging van de nooddriftige bevolking in de Betuwe naar andere plaatsen, waar behoefte bestond aan werkkrachten. Toen de Anna-Paulowna polder was drooggelegd, vergezelde hij elk transport Betuwnaars, dat naar dit nieuwe oord vertrok. Hij ijverde voor de droogmaking van de Zuiderzee, om plaats te geven aan nog meerdere behoeftigen. En hij ging nog verder. Waarom geen kolonisatie naar Indië? Eene poging om de Afgescheidenen bij hun voornemen 't land te verlaten, naar Indië (Heldring had 't oog op Seran en de Obi-Eilanden) inplaats van naar Amerika te laten trekken, zou geslaagd zijn, indien de toenmalige minister van Koloniën zijne medewerking niet had ontzegd. De Minister gaf als reden voor zijne weigering op, dat eene kolonisatie van blanken zou leiden tot den ondergang van de oorspronkelijke bevolking of tot dien der nieuwe bewoners.

Heldring lei zijne gedachten over kolonisatie naar Indië neer in een geschrift, dat eenig succes had. Eenige neringdoenden werden bereid bevonden hun geluk te probeeren in Indië. Maar dit liep op eene teleurstelling uit en Heldring gaf zijn kolonisatie plan op. En stelde daarvoor in de plaats de gedachte Evangelisatie door Zendeling-werklieden. Bij 't kolonisatie-plan had ook op den voorgrond gestaan de kerstening van Indië. Geloovige kolonisten zouden het zijn, die naar Indië zouden gaan en een heilzamen invloed op de oorspronkelijke bevolking zouden hebben.

En toen trokken de Zendeling-werklieden uit om in het klein te doen, wat met eene kolonisatie van Christenen was bedoeld.

Heldring was zoo eerlijk zelf te schrijven ¹⁾: „De indruk van den Zendeling-werkman over 't geheel, geeft geen aanspraak om daarop roem te dragen”, maar hij kan er op laten volgen: „maar bij alle reden tot verootmoediging toch ook stof tot dankbaarheid”.

Verscheidenen der uitgezondenen beantwoordden niet

¹⁾ O. G. Heldring Leven en Arbeid, blz. 223.

aan het in hen gesteld vertrouwen, maar voor den arbeid van anderen heeft de Christelijke kerk God kunnen danken, die het Heldring in 't hart gaf hen tot den Zendingsarbeid te bestemmen.

Tot deze laatsten behoorden ook de beide mannen in den aanhef van dit stuk genoemd.

Ze werden door Gossner voor N. G. bestemd en de „Commissie Zendeling-Werkman” benevens de Amsterdamse Vrouwenvereniging belastten zich met uitzending en uitzet. In 't midden van 1852 vertrokken beiden uit Nederland. In October van dat jaar kwamen ze in Batavia aan, waar ze door de Zendingsvrienden ontvangen en voortgeholpen werden. Er lag toen niet als nu een K. P. M. stoomer klaar om de passagiers, zoo ze willen, verder te brengen, al is het tot het uiterste puntje van den Archipel of nog verder.

Eerst in April '54 konden de beide Zendingen vertrekken. Ze hadden weerstand geboden aan de vele pogingen, die in 't werk gesteld waren om hen voor den arbeid op Java of elders te winnen. Ze waren naar N. G. gezonden, en dus gingen ze naar N. G. Ze betreurden dien naar 't scheen voor hunnen arbeid verloren wachttijd. Ze brachten dien tijd niet ledig door, maar hielpen bij school- en evangelisatie-arbeid. Ik vermoed, dat ze later dien wachttijd gezegend hebben, die hun gelegenheid bood Indische toestanden te leeren kennen en zich het Maleisch eigen te maken. Op Ternate brachten ze een tweeden wachttijd door, die evenmin onvruchtbaar was. Zoo ergens, dan konden ze dáár inlichtingen verkrijgen over het land hunner toekomst. Die inlichtingen zullen wel meerendeels niet van moedgevenden aard geweest zijn. We ondervonden 't nog in 1894, toen mijne vrouw en ik naar N. G. gingen: hoe dichter bij onze bestemming, hoe verbaasder de bliken, waarmee men onze mededeeling vernam: „We gaan naar Nieuw-Guinee.” De verbazing zal in 1854/55 nog wel 'n beetje erger geweest zijn. Maar ze konden, behalve met den predikant Ds. Höveker, kennis maken met de verschillende autoriteiten en met vele particulieren, die hen met woord en daad konden steunen. Niet 't minst was de kennismaking met den heer Renesse van Duyvenbode van groot gewicht. Van hem toch ontvingen ze handelsartikelen in depot, door den verkoop waarvan ze eenigszins in hun onderhoud konden voorzien. Want, dat ze met hun handwerk iets zouden kunnen verdienen, was op N. G. uitgesloten. Dat zal men hun op Ternate wel aan 't verstand gebracht hebben, als ze er zelf nog niet van over-

tuigd waren. Ook werd hun een knaap tot hulp meegegeven en 't geraamte van hunne aanstaande woning konden ze laten gereed maken.

Een aanbevelingsbrief van den sultan van Tidore werd hun ook verstrekt, maar deze aanbeveling was van twijfelachtig nut. De sultan van Tidore was de z.g.n. heer van N.G., maar 't was een harde meester, wiens bestaan de Papoea's 't meest leerden kennen uit de jacht op slaven, die periodiek op N.G. gehouden werd.

Eindelijk 5 Febr. 1855, verlieten Geissler en Ottow, de „Ternate”, 't scheepje, dat hen van Ternate naar N.G. gevoerd had.

Er bestond een geregelde handel van Ternate op N.G. In den Westmoeson vertrokken de schoeners van Ternate, medenemende de door de Papoea's gewenschte artikelen: kralen, messen, blauw katoen e.d.g. En in den Oostmoeson keerden de scheepjes weer, beladen met damar en vogelhuiden. Onder de gezagvoerders dier scheepjes waren er, die tactvol optraden en een zekeren invloed kregen.

Van uit Makasser voer de heer Fabritius uit, die op zijne reizen vergezeld werd door zijne vrouw. Deze beiden stelden ook belang in de overleveringen, die onder de Papoea's leefden. Ze deelden, wat hun daarvan bekend was, mee aan den Zending Goudswaard, die daarnaar een boekje samenstelde: „De Papoea's van de Geelvinksbaai”. Een ander gezagvoerder, die goeden invloed op de Papoea's had, was Deighton. Deze had op 't eiland Mansinam een loods laten zetten, die hem diende tot opslagplaats voor zijne artikelen. Bij de komst van Ottow en Geissler verkeerde deze loods wel in bouwvalligen staat, maar ze kon hun tot berging hunner goederen dienen en tot woning tot hun huis zou gereed zijn.

Was de verschijning van vreemdelingen in de Doré-Baai dus niet iets absoluut onbekends, eene zeldzaamheid was 't toch. En de vreemdelingen, die er kwamen, vertrokken weer spoedig. Gevestigd had zich nog geen enkele vreemdeling op Mansinam of waar dan ook op N.G.

En nu is 't wel interessant om van het tegenwoordig geslacht te hooren, hetgeen de grootvaders vertelden over den indruk, dien de blanken op dezen maakten.

Die indruk was in de eerste plaats van spookachtigen aard. Zet eene bezembindster van de Drentsche heide voor een Kaffer of een Papoe, tien tegen één, dat ze begint te gillen, aan den haal gaat en verkondigt, dat ze den baarlijken duivel heeft gezien. Daarmee is de indruk te vergelijken, dien de blanke oorspronkelijk op den

primitieve maakt. Deze toch denkt zich de geesten wit. Albino's o.a. zijn verwekt door geesten, die de vrouw in den slaap hebben bezocht. De albino-kinderen hebben naar 't schijnt weinig weerstandsvermogen. Ze sterven in den regel vrij spoedig na de geboorte. Men is daarover niet verwonderd, 't is te begrijpen, dat de vader 't kind tot zich haalt.

Die spookachtige indruk werd nog versterkt, doordat de blanken allerlei dingen te voorschijn brachten, die men hen niet had zien maken, wat de gedachte wekte, dat ze die met een machtwoord deden ontstaan. Dan hunne kleeding en gebruiksvoorwerpen die een vreemden indruk maakten. In den beginne waren spiegels, vooral de groote, spookachtige voorwerpen. Bij 't overtrekken van eene rivier, vermeed de Papoe het in 't water te kijken, want als hij zijn spiegelbeeld in 't water zou zien, zou dit doodelijk voor hem zijn.

Dat de Papoea's zich verre hielden vande Zendelingen, zal wel meer eene oorzaak gevonden hebben in bijgeloovige vrees dan in wantrouwen. Dit laatste zal echter ook niet geheel vreemd geweest zijn aan de houding der Papoea's. De aanbeveling van den sultan was wel heel verdacht. En z.a. ook de cultuur-mensch wel doet, de Papoe meet 'n ander met denzelfden maatstaf als hij zich zelven aanlegt. Had de Papoe b.v. de beschikking over schepen, kanonnen, geweren e.d.g., dan zou er van de dorpen, die hij bezocht, niet veel overblijven; reden, waarom ze vroeger overhaast de vlucht namen bij de nadering van schepen, wat wel eens uitgelegd is geworden als een gevolg van vroegere onaangename ondervindingen. En die blanken, die op Mansinam geland waren, zouden hunne bovennatuurlijke macht wel eens tegen hen kunnen gebruiken.

Wat dan ook de reden zij, Geissler en Ottow waren op zich zelven aangewezen bij de ontginning van den eersten zendingspost, die op 't tropische woud moest veroverd worden. De Papoea's woonden boven de zee en lieten het woud tot het strand naderen. Ottow en Geissler werkten uit alle macht en waren niet tevreden met Mansinam alleen, maar wilden meteen aan de overzijde, aan de Doré-kust op 't vasteland zelf eene vestiging hebben. De keuze voor de plek van 't huis viel op de kampong Kwawi.

Maar de ongewone arbeid in 't ongewone klimaat wierp beiden op 't krankbed. In hunne ziekte werden ze alleen verzorgd door den van Ternate meegebrachten knaap;

de Papoea's kwamen wel kijken, maar staken geen hand ter verzorging uit.

Den 10en April kwam de „Vesuvius” op de reede. Aan boord bevond zich de Resident Goldman van Ternate. 't Bleek noodzakelijk, dat Geissler althans ter genezing mee ging naar Ternate; voor Ottow zou 't ook zeer gewenscht geweest zijn, maar deze was, mede door de hulp, die de „Vesuvius” verstrekken kon, weer zoover hersteld, dat hij meende op zijn post te moeten blijven.

De Resident vertrok 13 April weer, na de Zendelingen in de bescherming der hoofden te hebben aanbevolen en de bevolking gelast te hebben de Zendelingen, tegen betaling, in hunnen arbeid bij te staan.

In Febr. 1856 was Geissler weer terug (van April '55 tot Febr. '56 was Ottow dus geheel alleen geweest). Geissler bracht vijf timmerlieden van Ternate mede, met wier hulp nu eene goede woning op Mansinam verrees.

In 1857 blijkt er toenadering van de zijde der bevolking te zijn, in die mate zelfs, dat ze op verzoek der Zendelingen eene groote prauw had gereed gemaakt, waarmee Geissler op zoek ging naar schipbreukelingen, die, volgens door hem ontvangen bericht door Papoea's van Roemberpon werden gevangen gehouden. 't Gelukte G. werkelijk drie van de vier behouden naar Mansinam te brengen.

Den 12en Juni 1857 kwam de „Etna” in de baai van Dore.

De Zendelingen konden de drie schipbreukelingen ter verdere verzorging aan de „Etna” medegeven, die onder hare passagiers op de reis naar Ternate ook Ottow telde, die medeging om zijne uit Duitschland gekomen bruid, Augusta Letz, te ontmoeten, met wie hij Oct. '57 op Ternate in 't huwelijk trad: Kort daarop vertrok hij naar Nieuw-Guinea terug, nu gehuwd.

Met Mevr. Ottow-Letz deed de eerste Europeesche vrouw hare intrede op Nieuw-Guinea, de eerste der Zendelingsvrouwen, die haren mannen bij hunnen arbeid krachtigen steun verleenden en die zeker niet het geringste aandeel van de moeiten en zorgen zich toebedeeld zagen.

Krachtig werd nu gearbeid aan 't huis te Kwawi, dat in Febr. '60 de eerste bewoners tot zich zag komen.

In Febr. '62 trad Geissler op Ternate in 't huwelijk met mej. J. P. Reinaert.

Den 11en Febr. 1862 kwam G. Jaesrich, als derde Gossersche Zendeling met zijne vrouw, Louise Heijdmann op N. G. en deelde met Ottow diens woning.

Er rezen plannen tot uitbreiding, te meer omdat de bevolking naar her en der gestoven was uit vrees voor

de pokken, waaraan naar 't bericht luidt, duizenden waren heengegaan.

Die plannen namen vasteren vorm aan, toen de eerste Zendelingen der U. Z. V. op N. G. aankwamen, n.l. J. L. Van Hasselt, geh. met S. Hulstaert, Th. F. Klaassen geh. met mej. C. Aarssen¹⁾ en W. Otterspoor.

Maar toen deze kwamen, vonden zij Ottow niet meer. Deze was 9 Nov. 1862 overleden aan 'n hevige koorts. Zijne weduwe vertrok naar Java, gaf hare krachten aan den dienst der Zending, eerst op Meester-Cornelis als leidster van eene school van Ds. King en later als echtgenoot van Zending Vermeer aan de Zending op Midden-Java.

Van de bovenvermelde plannen kwam niets terecht. Eene hevige aardbeving gepaard met een hoogen vloed veroorzaakte in 1864 groote schade en deed ook de plannen tot uitbreiding in duigen vallen. Eerst na de komst van nieuwe Zendelingen in 1866 ging men tot uitbreiding over. 't Plan om met gouvernementshulp een tabaksplantage op Amberbaken aan te leggen, werd opgegeven. De uitbreiding werd gezocht in 't zuiden van de Geelvinksbaai: Meos-War, Ron, Jauer, Momi.

Maar als in 1880 't vijf- en-twintig- jarig bestaan der Nieuw- Guinee Zending herdacht wordt, dan vinden we den arbeid weer teruggebracht tot het oude terrein: de Doré- Baai. Op Mansinam arbeidt J. L. Van Hasselt; op Kwawi W. L. Jens; op Menoekwari ($\frac{1}{2}$ uur van Kwawi) werkt G. L. Bink en op Andai, 3 uren van deze posten verwijderd, is de post vacant door het verlof naar Nederland van W. H. Woelders.

Geissler was in 1869 naar Europa vertrokken en in 1870 in Duitschland overleden.

De Berichten der U. Z. V. geven als totaal gedoopten over de 25 jaren 20 menschen, wier namen vermeld worden. Van deze 20 waren bij de viering van het jubileum 6 overleden.

Geen wonder, dat we lezen „een feestdag hebben we er niet van gemaakt, wel een gedenkdag”.

Kolonel Haga, die eene zeer belangrijke Historische Bijdrage leverde over „Nederlandsch Nieuw- Guinea en de Papoesche Eilanden van \pm 1500 — 1883” en daarin de Zending eene ruime plaats geeft, zoekt naar de redenen van het vrij poovere resultaat, waarop de Nieuw- Guinee Zending na 25 jaren moeizamen arbeid bogen kon. Hij schrijft, na eenige uitingen der Zendelingen vermeld te hebben, 't volgende:

¹⁾ Mevr. Klaassen, weduwe geworden, hertrouwe met Zend. P. B. Haag te Batavia.

„Men ziet, dat de zendelingen er eerlijk voor uitkomen, dat de kerk geene of nagenoeg geene vruchten geplukt had van hunnen arbeid. Teleurstelling kon dit slechts baren voor hen, die zich andere resultaten hadden voorgesteld. Ik voor mij geloof, dat de tijd voor zaaien, om bij het beeld van Van Hasselt te blijven, nog niet gekomen is. De onvruchtbare bodem zal nog eerst menige bewerking moeten ondergaan, voordat de zaadkorrels ontkiemen kunnen.

Is men dus, m. i. te vroeg begonnen met zaaien; had alles, wat naar dogmatiek zweemde met voordeel verzwegen kunnen worden, den zendelingen komt toch de eer toe, de eerste spade gestoken te hebben in den harden bodem; en wanneer men in aanmerking neemt, hoe ontzaglijk groot het veld is, dat door drie mannen bewerkt moest worden, dan zal geringschatting van de verkregen resultaten op het gebied van beschaven, eer van te hoog gespannen verwachting, dan van koele redeneering het gevolg zijn.

Bedenkt men daarbij, dat geen enkele zendingspost voortdurend geregeld bezet gebleven is, zoodat men telkens weder van voren af aan beginnen moest, en dat er geheele tijdperken waren waarin geen enkel Nederlandsch ambtenaar zich in de Geelvink-Baai vertoonde, dan volgt daaruit, dat twee belangrijke factoren, die den zendingsarbeid hadden kunnen steunen — stabiliteit en gezag — gemist werden. Geen wonder dus, dat de zendingszaak in de laatste jaren eer achter- dan vooruitgegaan was, hoezeer de zendelingen zich ook in vele opzichten nuttig bleven maken, door hunne kennis der taal en der adats van de Papoes, waardoor ze menigen hoog gewaardeerden dienst aan de ambtenaren en geleerde reizigers bewijzen konden.”

De Regeering had in deze 25 jaren zich zeer welwillend betoond voor de Zending. Ze had zelfs termen gevonden om tot 1869 de Zendeling werklieden te salarieren met f 1000. 's jaars en de onderneming op Amberbaken, zoo deze tot stand gekomen was, zou stellig op eene krachtigen steun kunnen gerekend hebben.

Dat de bezoeken van regeeringsambtenaren niet vele waren, merkte Haga terecht op. In die 25 jaren tien malen.

Bij de redenen die Haga opgeeft voor 't gering zichtbaar resultaat is nog te voegen de taal-moeilijkheid.

Ds. O. G. Heldring had reeds aangedrongen op de uitzending van een taalgeleerde naar Nieuw-Guinee en later is 't verzoek daartoe meermalen door de Zendelingen gedaan. 't Ned. Bijbel Genootschap heeft een paar malen op 't punt gestaan een taalgeleerde naar N. G. te zenden o. a. was

Dr. H. Kraemer oorspronkelijk voor N. G. bestemd maar tot heden is 't een vrome wensch gebleven.

Toen de eerste Hollandsche Zendingen op N. G. aangekomen waren, schreven ze natuurlijk hunne bevindingen naar Nederland, waar de mededeelingen eene deprimeerende uitwerking bleken te hebben, want er wordt overwogen de Zending op N. G. op te heffen.

In dien tijd schreef mevr. de wed. Ottow-Letz, toen te Meester-Cornelis, een brief, waar ik 't volgende uitlicht:

„De tijding van Br. Jaesrich, dat de zending op N. Guinee zoude worden opgeheven, maakte mij zeer mismoedig, terwijl daardoor de zure arbeid van mijnen zaligen man verloren scheen. Ik dank God, dat het Bestuur der U. Z. V. dit niet heeft gedaan, en dat het inziet, dat daar niet spoedig vrucht te wachten is waar een volk in dwaling en bijgeloof opgewassen is.”

„Het is nu wel waar dat voor meer dan tien jaren twee zendelingen uitgingen om dit (het woord des Kruises) den volke te verkondigen. Maar vragen wij, of zij sedert 10 jaren het Evangelie verstaanbaar hebben kunnen prediken? Neen dit was aldaar niet mogelijk. Hoe vele belemmeringen en wederwaardigheden waren onder dit woeste volk niet eerst te overwinnen” „Ik meen daarom te mogen zeggen, dat de Papoea's eerst in de beide laatste jaren Gods wil hebben kunnen vernemen.”

Ik vrees, dat Mevr. Ottow met deze laatste bewering wel wat optimistisch is geweest. Maar volkomen waar was hetgeen ze schreef over: Tien jaren is den Papoea's 't Evangelie verkondigd, maar geschiedde dit in een voor de Papoea's begrijpelijke taal?

De Zendingen deden onmiddellijk hun best om de taal van het volk te leeren. Ze moesten dat wel doen, want 't was nog niet, z.a. nu, dat men zich behelpen kan met Maleisch, omdat deze taal, althans door de mannen, vrij algemeen verstaan wordt, en men in verzoeking komt zich maar te blijven behelpen. Een zeer enkele Papoea, die toen iets van het Maleisch verstond en dan was dit 't Maleisch, waarvan de handelaars zich bedienden. Maar is 't altijd hoogst bezwaarlijk een ongeschreven taal zich eigen te maken, in 't bijzonder bezwaarlijk was 't voor niet geoefenden, die daarenboven in den beginne een onwelwillende bevolking tegenover zich hadden. „We moesten, schreef Ottow, de woorden van hunne lippen stelen of met tabak betalen”, want ze waren ook onwillig den blanken hunne taal te leeren. Haga vertelt, dat Jaesrich en Geissler in 1865 de Regeering eene Maforsch-Papoesche spraakkunst

en een Nederduitsch-Mafoorsch-Papoesch woordenboek aanboden. Coolsma in de Zendingseeuw weet te vertellen, dat het aangeboden woordenboek 6379 woorden bevatte en dat de Regeering den beiden bewerkers ieder f 300 vereerde. Door het Bat. Gen. v. K. en W. zou het handschrift in '71 aan de U. Z. V. zijn aangeboden. 'k Heb dit woordenboek tot mijn spijt nooit gezien, maar ik vrees, dat dit „6379” een drukfout is want 't later uitgegeven woordenboek mijns vaders telt 3000 woorden. Maar we kunnen eenigszins over de toenmalige kennis van het Noemf. oordeelen door een woordenlijst die gevoegd is bij het z. g. n. Etna-rapport.

Het oorlogsschip. „Etna”, dat we boven reeds vermeldeden, werd kort na dezen tocht weder naar N. G. gezonden. Aan boord was eene wetenschappelijke commissie, die in opdracht had onderzoek te doen op ethnologisch, geographisch, botanisch, en politiek gebied. 't Zeer belangrijk rapport werd door het Kon. Inst. v. T. L. en Volkenkunde van N.-Indië uitgegeven. En aan dat rapport was toegevoegd de Duitsch-Noemf. woordenlijst van Ottow, door Dr. Croockewit in Holl-Noemf. overgebracht.

We zien uit die woordenlijst, dat 't pers. vnw. „hij” weergegeven werd met i, sie en soe. Alleen 't eerste is goed. Sie is „zijlieden” en soe is „zij beiden”; verder dat „gij” werd vertaald met aw, imko inigo en wo. 't Eerste is „gij” als voorw. en „imko” (mgo) is gijlieden; „ingo” (inggo) is wij 't Woord, gij (enk) als onderw. is „wa” en dit wordt niet opgegeven. Maar we vinden dit „wa” wel in kwarem, dat beteekent gij antwoordt, terwijl antwoorden karem is, dat ook, met kwarem, als antwoorden in de woordenlijst opgegeven wordt. Nog meer vinden we ko (wij) aan de onb. wijs van een w.w. gekoppeld, als een woord. Zoo heet „hooren” in de woordenlijst „komnaf” terwijl 't werkelijk is: „mnaf” en „komnaf” is „wij hooren”. Denk nu dat de prediker wil zeggen tot iemand: „Hoor”, dan zei hij dit in 't Noemfoorsch van Ottow, Au komnaf”, wat in de ooren van den Papoe klonk als: „gij, wij hooren” of ook als: „wij hooren u”.

Dan zeggen we: „Neen, een Evangelie in dat Noemfoorsch gebracht, is zeker niet door de groote menigte begrepen. Degenen, die dagelijks met den Zendeling in aanraking kwamen en aan de fouten van hem gewoonraakten, begrepen wel zoo eenigszins waar 't om ging. Maar de welwillende hoorders maakten 't nog moeilijker. In een van zijne verhalen, vertelt Dickens van een Italiaansche schoorsteenvegersknaap, die in 't groote Londen was verdwaald geraakt en huilend aan eenige vrouwen in ge-

broken Engelsch wil duidelijk maken, wat hem deert. De welwillende vrouwen gaan nu ook in gebroken Engelsch meepraten. Dickens vraagt dan: „Zou hij 't daardoor beter begrepen hebben?” En Dr. Adriani maakt de moeilijkheid duidelijk door 't voorbeeld van een klein kind, dat in gebroken taal spreekt, waarop dan de geheele familie zich in dat gebroken taaltje tot dat kind richt.

De welwillende Papoe hoorde de fouten en nam ze in zijn gesprek met den Zendeling van hem over, bij den Zendeling de illusie wekkend, dat hij de taal goed spreekt, want de Papoe spreekt immers net als hij. De Papoe weet ook gauw over welke woorden de Zendeling beschikt en bedient zich in zijn spreken alleen van die woorden, al bestaan er andere en betere voor 't uit te drukken begrip.

Daarom, Mevr. Ottow had volkomen gelijk: „'t Evangelie was wel gepredikt, maar geschiedde dit in eene begrijpelijke taal?” En dan zeggen we: Alleen de naaste omgeving, de pleegkinderen in huis begrepen er iets van, maar de groote menigte verstond er voorloopig niets van.

En toch was invloed merkbaar ook op de groote menigte.

Tolstoi vertelt in een van zijne werken, dat de pelgrims, bedelaars e.d.g., die Rusland doortrokken en ook bij hem kwamen, de propagandisten werden voor zijne ideéén, want ze vertelden alles wat ze van hem hoorden en bij hem zagen, zoodat zelfs als hij een nieuw toom kippen zich had aangeschaft, dit in zeer korten tijd bekend was tot in de uiterste hoeken van Rusland.

En over de schipbreukelingen handelend, schrijft Haga: „Gelukkig hadden deze edele mannen (Ottow en Geissler) al spoedig vernomen, dat er ergens op de kust Europeanen gevangen gehouden werden. Want, al bestond er in de Geelvink-baai niets, wat naar geregelde postgemeenschap gelijkt, zoo maakte toch de nomadische levenswijze der kustvolken, dat gebeurtenissen van eenige beteekenis in ongelooflijk korten tijd wijd en zijd bekend werden”.

De Berichten der U. Z. V. vermeldden telkens klachten der Zendingen over die nomadische levenswijs, maar ze hebben niet vermoed, dat die nomaden overal rondvertelden wat er op Mansinam te zien en te hooren was. Deze mededeelingen lokten weer andere nomaden tot een bezoek aan de blanke vreemdelingen. Alles aan dezen was belangwekkend in de oogen der Papoea's, de schoenen aan de voeten en de hoed op 't hoofd, 't blonde haar en de lichte oogen, 't huis, dat ze bewoonden, de tuin met vruchtboomen en de dieren, van elders meegebracht, alles gaf

stof tot conversatie. Als bezienswaardigheid maakte men dikwijls nog eene godsdienstoefening mee; dit alles gaf onderwerpen om met de thuisgeblevenen te bespreken.

En de Zendingen gaven nog meer reden om over hen te spreken, maar hierover nader bij de bespreking van het tweede vijf-en twintig tal jaren.

We herinneren er alleen aan, dat aan 't eind van deze kwart-eeuw 3 Zendingen en 2 Zendingenvrouwen op 't arbeidsveld aanwezig waren (één echtpaar in Holland), dat het aantal gedoopten over de 25 jaren twintig bedroeg, waarvan aan 't einde nog 14 in leven.

In die 25 jaren waren 16 Zendingen en 14 Zendingenvrouwen tot den arbeid op Nieuw-Guinee ingegaan.

Voor 10 hunner werden op Nieuw-Guinee zelf of daarbuiten graven gedolven benevens voor 7 zendingskinderen. Vier Zendingen en zeven zendingenvrouwen hadden N. G. wegens ziekte of om andere oorzaken verlaten en vonden elders eenen werkkring.

We verstaan 't : 5 Febr. 1880, de dag, die deze eerste 25 jarige periode afsloot, kon wel een gedenk-, geen feestdag zijn.

F. J. F. van Hasselt

(Wordt vervolgd)

Zendelingen, werkzaam op Ned. Nieuw-Guinee van 1855 tot 1930

Namen der Zendelingen	Op Nieuw-Guinee gearbeid, van... tot...	Opmerkingen
1. C. W. Ottow	1855 — 1862	
2. J. G. Geissler	1855 — 1869	
3. J. G. W. Jaesrich	1862 — 1864	
13 4. J. L. Van Hasselt	1862 — 1907	Thans rustend Zendeling
13 5. Th. F. Klaassen	1862 — 1864	
13 6. W. Otterspoor	1862 — 1864	
7. R. Beijer	1866 — 1869	
8. C. Beijer	1866 — 1879	Zendeling-werkman*)
9. J. D. Kamps	1866 — 1871	” ”
10. C. F. F. Mosche	1866 — 1868	
11. N. Rinnooy	1868 — 1873	
12. W. H. Woelders	1868 — 1892	
13. J. F. Niks	1871 — 1872	Thans rustend Zendeling
14. J. H. Meeuwig	1871 — 1879	<i>ontslagen</i>
15. G. L. Bink	1871 — 1899	
16. W. L. Jens	1877 — 1899	
17. J. A. Van Balen	1883 — 1912	Thans rustend Zendeling
18. J. Van Splunder	1885 — 1886	
19. J. Meijwes	1891 — 1902	Zendeling-handelaar
20. J. Metz Gzn,	1893 — 1906	Werkzaam in Zeist als hulppre- diker
21. J. L. D. v. d. Roest	1893 — 1898	” als vertegenwoordi- ger der Zending
22. F. J. F. v. Hasselt x	1894 — Heden	
23. Th. Ruys	1902 — 1905	Zendeling-handelaar
- 24. D. B. Starrenburg x	1906 — Heden 1938	
25. C. De Haas	1911 — 1914	
26. F. J. Jens x	1912 — 1915	Thans Directeur opv. gest. Soe- kaboemi
	1923 — 1927	
27. J. Van Muijlwijk x	1912 — 1914	Thans Zendeling in Deli
	1917 — 1919	
28. D. C. A. Bout x	1913 — Heden	<i>1929 op n. s.</i>
- 29. J. Bijkerk	1915 — Heden 1946	
30. H. W. Duyvendak	1916 — 1920	Verliet den Zendingsarbeid
- 31. J. Wetstein	1915 — Heden 1947	
- 32. H. J. Agter	1920 — ” 1952	
- 33. A. J. De Neef	1920 — ” 1935	
- 34. I. S. Kyne	1923 — ” 1958	Zendeling-onderwijzer
- 35. J. Eygendaal	1923 — ” 1949	

x Huizen waar de zorg gesessenen wordt

Namen der Zendingen	Op Nieuw-Guinee gearbeid		Opmerkingen
	van...	tot...	
36. F. Slump	1923	— 1951	
37. G. Schneider	1924	— 1942	
38. F. W. Hartweg	1924	— 1931	
39. P. J. Grondel	1925	— 1946	
40. O. Werkman	1928	— 1942	
41. M. Kieft. <i>M.</i>	1929	— 1942	
42. D. A. de Heeft	1931	— 1959	
43. F. C. Kamma	1931	— 1962	
44. H. Spreuncker	1935	— 1947	
44. T. Hoogewerf	1933	— 1942	
45. H. Trommel	1933	— 1942	
47. D. Kok	1935	—	
48. Ph. Drinker	1937	— 1942	
49. H. Teutscher	1939	— 1963	
50. A. J. Middelag	1946	— 1962	
51. R. J. K. K. K. K. K.	1946	— 1961	
51. P. K.	1945	— 1949	
52. H. Beck	1950	— 1961	
53			
54			
55			
56			
57			
58			
59			
60			

1930-1947
 1933 Korido
 1932 Dr. Bredas
 1935 Dr. Hoveker
 1936-1938
 Dr.
 Ned. Spr. Classis van 1956
 Overvoort uit Mekesson
 (Over)red.
 J. Drost. - Dr. Dugreadak.
 J. Fierat
 P. Fierat
 J. Zuurmond
 Lirang
 M. P. K. {
 Dierkerhof
 Syners.
 v. Heerde

*) Er bestond ook eenig verschil tusschen Zending-werkman en Zending-werkman, 't Verschil is 't best weer te geven door 't leggen van den klemtoon. Geissler, Ottow, Jaesrich, R. Beijer, Mosche waren Zending-werklieden en E. Beijer en Kamps Zending-werklieden. De positie der eersten verschilde in niets van die der latere Zending-leeraren; alleen ze ontvingen geen vast salaris. Men veronderstelde dat ze met 't uitoefenen van een bedrijf wel aan den kost zouden komen, maar 't was hun vergund te Doopen en 't Avondmaal te bedienen. De Zendingen van de 2e categorie kregen wel salaris, maar moesten den Zendingen steun verleen bij den benodigden arbeid aan huizen en in tuinen. Ze mochten wel prediken en catecheseeren, maar hunne leerlingen werden door de Zending-leeraren gedoopt.

**Zendelingsvrouwen, die vanaf 1858 op
Ned. Nieuw-Guinee gearbeid hebben.**

Namen	Gehuwd met	Op Nieuw- Guinee gearbeid van... tot...
1. A. Letz	C. W. Ottow	1858 — 1862
2. L. Heidman	J. G. W. Jaesrich	1862 — 1864
3. J.P. Reinaert	J. G. Geissler	1862 — 1869
4. S. Hulstaert	J. L. Van Hasselt	1863 — 1868
5. C. Aarssen	Th. F. Klaassen	1863 — 1864
6. A. Cambier	R. Beijer	1868 — 1869
7. L. Priegelaer	C. Beijer	1866 — 1879
8. T. Priegelaer	J. D. Kamps	1866 — 1871
9. W. C. Mundt	C. F. F. Mosche	1866 — 1868
	J. L. Van Hasselt	1871 — 1907
10. E. De Vries	W. H. Woelders	1868 — 1892
11. A. Aarssen	J. F. Niks	1871 — 1872
12. W. Hoogendijk	J. H. Meeuwig	1871 — 1879
13. E. Lobel	G. L. Bink	1871 — 1891
14. L. F. Knolle	W. L. Jens	1877 — 1879
15. M. H. Peeters	J. A. Van Balen	1883 — 1886
16. M. Indermauer	J. Van Splunder	1885 — 1886
17. C. M. M. Mosche	W. L. Jens	1888 — 1899
18. M. Michaux	J. A. Van Balen	1890 — 1912
19. W. C. Twigt	J. Metr Gzn	1893 — 1901
20. S. Koeleman	J. L. D. v. d. Roest	1893 — 1898
21. W. Coops	F. J. F. Van Hasselt	1894 — Heden
22. M. Baas	D. B. Starrenburg	1905 — Heden
23. M. H. Sellenraad	J. Metz Gzn	1903 — 1906
24. J. Arents	C. De Haas	1911 — 1914
25. E. Van Ravesteijn	J. Van Muijlwijk	1912 — 1914
	"	1917 — 1919
26. H. E. De Minjer	F. J. Jens	1912 — 1915
27. A. Muller	D. C. A. Bout	1913 — Heden
28. E. Karres	Jac. Bijkerk	1915 — Heden
29. E. Van 't Veer	J. Wetstein	1915 — Heden
30. M. Moulijn	H. W. Duijvendak	1915 — 1920
31. H. C. Dijkman	H. J. Agter	1920 — Heden
32. J. C. Droppert	A. J. De Neef	1920 — Heden
33. S. A. B. Van Leeuwen	J. Eygendaal	1923 — Heden
34. C. Beauveser	F. Slump	1923 — Heden
35. E. Holzapfel	F. J. Jens	1923 — 1927
36. P. Ehrmann	F. W. Hartweg	1924 — Heden
37. A. H. Zuidweg	P. J. Grondel	1925 — Heden

Namen	Gehuwd met	Op Nieuw-Guinee gearbeid van ... tot..	
38. J. Ruckdeschil	G. Schneider	1927 — Heden	
39. Chr. Couveld	O. Werkman	1928 — Heden	
40. M. Potman	M. Kieft	1929 — Heden	

Vrouwen-Zendingsbond.

De secretaresse van den Vrouwen-Zendingsbond, Mej. A. E. Adriani, zond aan de Redactie van de „Opwekker” de Mededeelingen No. 4 van dezen Bond. Ik vermoed dat deze Mededeelingen wel aan velen persoonlijk worden toegezonden, maar desniettemin is het toch van belang, gezien de plaats en de beteekenis van dit deel van het groote zendingswerk, een en ander in zijn geheel op te nemen.

v.H.

Aan onze Afdeelingen en onze Mede-arbeidsters.

Hierbij ontvangt U het verslag van onze Eerste Jaarvergadering, de toespraak van onze Presidente en het eerste verslag van de Secretaresse. Het was voor ons allen een oorzaak van groote dankbaarheid, dat wij onze vergadering konden houden in verband met de Alg. Zendingsconferentie, waarvan onze V. Z. B. nu ook lid is. Behalve de afgevaardigden van 16 Afdeelingen, waren een groot aantal leden en belangstellenden opgekomen en van een 10-tal Afdeelingen waren schriftelijk groeten en heilwenschen ontvangen.

De kring van diegenen, die met ons samen willen werken, breidt zich uit. Velen hebben dadelijk gebruik gemaakt van de gelegenheid om zich aan te sluiten bij den V. Z. B. als „Medearbeidster”, een persoonlijk lidmaatschap, waardoor wij in een nauw verbond van voorbede al onze Zusters in het werk des Heeren, zoowel in als buiten ons Vaderland, gezamenlijk in 't gebed gedenken, in 't bijzonder op den Zondagavond, als wij in gedachten nog eens terugzien op al den Zendingsarbeid dien dag verricht, en op den te verrichten arbeid in de week, die vóór ons ligt.

Met dit No. 4 van onze „Mededeelingen” zenden wij nu een zeer hartelijken Zustergroet aan al onze Zusters op het Zendingsveld, in Oost- en West-Indië, die als echtgenooten van Zendingen en Hulppredikers, in den dienst der Medische Zending of in Opvoedings-werk den arbeid verrichten, waarin wij hier hare handen en harten willen steunen en sterken door ons gebed en door onzen persoonlijken arbeid. Wij vragen U om ook *ons* als *Uwe* „Medearbeidsters” te willen gedenken in *Uwe* voorbede, opdat wij hier ten volle en met groote dankbaarheid gebruik mogen maken van de gelegenheden, die wij hebben,

Van Hasselt Zending N. Guinee
IIe periode 173.

Kraemer-Zendingen, Clidom
in "Julie"

De Protestantsche Zending in Nederlandsch- Nieuw-Guinee.

(Vervolg)

Praatten de Papoea's in den beginne over de wonderlijkheden van de blanken, die onder hen waren komen wonen, ze kregen gelegenheid om over andere dingen hunne verbazing te uiten.

Om iets te noemen. Ongeveer 25 jaren nadat het te noemen feit plaats had, vertelde men mij, dat eene pokken-epidemie gewoed had, waardoor de bevolking gevluht was naar bosschen en moerassen. Van tuinbouw was niets gekomen. Na de pokken dreigde hongersnood, toean Geissler had toen zijne sago met hen gedeeld en op andere wijzen nog geholpen.

Onder een volk, dat alleen genegenheid pleegt te toonen voor de leden van de familie, hoogstens voor stamverwanten, maakt zoo'n wijze van doen indruk.

Wat ook indruk gemaakt had, was dat Geissler, toen een sneltocht een der Mansinammers had gedood en een ander gevangen, persoonlijk met de prauw was meegegaan, die de roovers had nagejaagd en door 't optreden van G. slaagde men er in den gevangene te bevrijden.

Er was meer.

De slavenhandel bloeide in die jaren. De vorst des lands, de sultan van Tidore ging voort daar op gezette tijden slavenjachten te organiseeren, niets natuurlijker dan dat de onderdanen dit illuster voorbeeld volgden. Nu waren de Papoea's over 't algemeen geen harde meesters; de slaven werden dikwijls als leden van het gezin beschouwd. Maar dit gold van degenen, die wat presteeren konden.

Slaven echter, die ziek waren, oud werden, of ook wel die zich niet goedschiks in hunne dienstbaarheid schikten en recalcitrant werden, wilde men wel missen. Dergelijke lastposten werden beschuldigd weêrwolf te zijn en dan was 't zelfs een loffelijke daad hen te dooden.

Maar de Zendelingen trokken zich 't lot van dergelijke nietsnutters aan en kochten hen los van de bevolking. Een enkele maal werd wel eens een volwaardige te koop aangeboden, maar in den regel was er bij degenen, die men bij de Zendelingen bracht, iets niet in orde.

Er is over dien vrijkoop van slaven heel wat te doen geweest. In den aanvang vond men 't in Holland heel mooi. Dames-kransen, Zondagsscholen e.d.g. verzamelden wel geld om een slaaf of slavine vrij te koopen en te onderhouden, maar 't meerendeel bekostigden de Zendingen zelve.

Later rees er in 't vaderland twijfel over 't doelmatige en zelfs geoorloofde van 't vrij koopen. In 1895 werd eene enquête ingesteld. Tot een bepaald resultaat kwam het niet.

Er waren bezwaren, die op den duur beter gevoeld werden dan bij den aanvang. 't Kortst duidde een der Zendingen het grootste bezwaar aan door te zeggen: „Als die menschen zich niet bekeeren, worden wij hunne slaven in plaats, dat zij de onze zijn”. Een vrije bediende ontslaat men als hij misdoet. Maar dat kon zoo maar niet met iemand, dien men gekocht had en dien men eigenlijk dus als kind tot zich genomen had. De zorgen voor de groote gezinnen bonden den Zending en zijne vrouw de handen in niet geringe mate.

Er was nog een ander bezwaar, misschien grooter nog dan het vorige. De Papoea's, verbonden aan het gezin van den Zending, werden behoorlijk gevoed en gekleed en vooral 's Zondags was het niet moeilijk te zeggen, wie er op het zendingserf woonden en wie niet. En de vrijen werden maloe, wanneer ze de slaven zoo veel beter gekleed zagen dan zij waren en dit weerhield velen van 't kerkbezoek. Maar ze waren niet maloe om bij hunne vroegere slaven te komen bedelen om tabak.

Methoden was het niet bij de N. G. Zendingen, deze vrijkoop van slaven, z.a. dit indertijd het geval was bij Ansgar, die slaven kocht en hen dan later terug zond naar hun eigen stamgenooten. De Zendingen hebben zich nooit beperkt tot den arbeid onder hunne vrijgekochten, maar ze bleven contact zoeken met de vrijgeborenen. Waar deze veelal nog van verre bleven staan, gaf 't den Zendingen en vooral den Zendingenvrouwen voldoening onder hunne vrijgekochten te mogen arbeiden. En — dit mag wel gezegd worden — een stroom van liefde is over die vrijgekochten uitgestort. Niet altijd werd die liefde gewaardeerd of beantwoord. Die vrijgekochten hebben door hun gedrag hunnen verzorgers heel wat hartzeer bezorgd. ⁽¹⁾

¹⁾ Niet alleen de Zendingen kochten slaven vrij. Er woonden op Mansinam een Javaan en een Sahoeër die ook een vrij groot aantal vrijgekochten in huis hadden. Hunne ervaringen met dezen waren vrijwel dezelfde als die der Zendingen. Maar onder die vrijgekochten of onder de kinderen van sommigen waren er, die van veel beteekenis geworden zijn voor de Evangelisatie. Maar hierover later.

De buitenstaanders kwamen echter wel onder den indruk van dit voor hen buitengewone, dat die blanken zoo veel omslag maakten voor verachtelijke slaven.

Op eene van mijne reizen kwam ik ook bij den Radja van Salawatti, Mohammedaan in hart en nieren. Ik werd er zeer vriendelijk ontvangen. Aan een reeds bejaard hoofd werd ik voorgesteld als „Pandita Mansinam”. Hij keek me eens aan en zei: „Ik ben ook wel eens op Mansinam geweest en toen woonde er een Pandita met zijne vrouw, die verscheidene zwarte kinderen in huis hadden”. De radja zei toen: „Dat waren de vader en moeder van mijnheer”. 't Hoofd antwoordde toen: „Die hielden heel veel van ons, zwarte menschen, want ook wij, vreemdelingen werden vriendelijk door hen ontvangen”. En hij keek me tegelijk aan met van dankbaarheid getuigende oogen. En deze ervaring stond niet op zich zelve. Herhaaldelijk kon ik op mijne reizen bemerken, hoe de invloedsspheer der Zending zich veel verder uitstreckte dan de plaatsen, waar de Zendelingen woonden en werkten. En die invloed was verkregen, waarschijnlijk door hunne prediking, zeker door hun opofferend leven. Deze opofferingen werden niet altijd begrepen. Dat de Zendelingen zich van hunne kinderen scheiden konden, door hen zoo ver weg te zenden werd hun wel verweten als gebrek aan ouderliefde, maar toch waren er enkelen, tot wie het doordrong, dat achter deze scheidingen iets hoogers school.

't Ontbrak echter niet aan verkeerde uitleggingen van 't doen en laten der Zendelingen Mohammedaansche invloeden lieten zich in dezen ook gelden. De Zendelingen werden door 't Gouvernement betaald voor hunnen medischen arbeid; ze hadden in hun eigen land geen eten, daarom kwamen ze 't op Papoea zoeken; voor iederen doopeling kregen ze eene premie e.d.g. Dat laatste argument moest dienen om het reizen der Zendelingen, dikwijls in weinig comfort biedende prauwen, te verklaren. Een gezaghebber zelfs, wiens vader en twee broers predikant in Nederland waren, vroeg me in vollen ernst en fluisterend, of dit zoo was.

Maar 't drong toch meer en meer tot de Papoea's door dat de Zendelingen 't wèl met hen meenden en 't oude wantrouwen week om langzamerhand plaats te maken voor vertrouwen, zoodat ze den Zending in allerlei aangelegenheden kwamen raadplegen. Dit beteekende echter nog niet, dat ze overgingen tot het Christendom.

Van 1855 — 1870 kan wel genoemd worden de eerste periode van de Zending, de periode van het zoeken, waar

en hoe den Papoe te bereiken. 't Was de periode van veel reizen der Zendelingen, zelfs naar vrij ver gelegen streken. Plannen werden gemaakt zoowel in Nederland als op 't arbeidsveld en weer opgegeven. Deze periode kon ook wel heeten periode Geissler, daar deze de leiding had. De plannen betroffen zoowel handel als landbouw te ondernemen, een vaartuig met stoomvermogen stond op 't program zoowel om de Zendelingen van de eene plaats naar de andere te brengen als om de handelswaren te vervoeren. In 1870 overleed Geissler in Duitschland. Nu kwam eene periode van concentratie. De reizen hadden voor de Evangelisatie weinig of niets uitgewerkt. Er was wel hier en daar gevraagd of er geen Zending zich kwam vestigen, (op Amberbaken, in de Wandamenbaai, op 't eiland Jappen en op andere plaatsen, was die vraag gedaan), maar de Zendelingen hadden wel levendig den indruk, dat de vragers zich, bij de komst van een Zending, meer beloofden voor het tegenwoordige dan voor het toekomstige leven.

't Werd nu meer een trachten om te komen tot de vorming van Evangelisatie-haarden. De Zendelingen en niet 't minst hunne vrouwen stelden zich tot taak in hunne onmiddellijke omgeving 't Evangelie te brengen, dat naar men hoopte van daar uitgedragen zou worden.

Was de eerste periode een tijd, die veel van 't fysiek der Zendelingen vergde, die tweede periode eischte enorme moreele kracht. Ik herinner me nog levendig, hoe ik in '94 op Mansinam komend als hulp voor mijnen vader, dezen naar de school vergezelde en met diepe bewondering vervuld werd voor een dergelijk uithoudingsvermogen. Iederen werkdag (behalve Zaterdag) diezelfde gang, datzelfde schooltje, de zelfde leerlingen, wier studielust dikwijls bezweek voor de verlokkingen eener reis met vader, (zoo'n maand of zes), of voor de geneugten, die bosch en strand beloofden. En toch immer weer met opgewektheid aan 't werk. En dan 't werk onder die vrijgekochten (er waren er toen ± veertig), met hunne kleinzieligheden waarnaar mijne moeder telkens weer met de grootste belangstelling luisterde. En 't zelfde zag ik op de andere posten, op Kwawi bij Jens Sr., op Roon bij Bink, op Windesi bij Van Balen, op Anday bij Metz, waar ook de herinnering aan 't echtpaar Woelders, dat vijf-en-twintig jaren daar gearbeid had, levendig werd.

En wat waren de zichtbare vruchten van zoo veel geduld, vruchten, die in getallen omgezet de lijstjes van de statistiek plegen te vullen? In 1880, na vijf-en-twintig jarigen arbeid, 20 Christenen over al die jaren gedoopt. Ze worden

bij name genoemd in de Berichten der U.Z.V. en daarnaast 't aantal Zendingen en Zendingenvrouwen, die gedurende die eerste vijf-en twintig jaren naar N.G. gezonden waren: 16 Zendingen en 14 Zendingenvrouwen. Van die allen waren er in 1880 op het terrein aanwezig 3 Zendingen en 2 Zendingenvrouwen en één echtpaar vertoefde in Nederland met verlof; en de anderen? Tien waren overleden op N.G. zelf of elders, meer nog bezweken aan ziekten op N.G. opgedaan en van de overigen vertrokken de meesten wegens ziekte

En in 1905 na 't tweede vijf-en-twintigtal jaren? 260 Christenen, waarvan 't meerendeel op Mansinam. En drie Zendingen met hunne echtgenooten op 't arbeidsveld en één echtpaar in 't vaderland met verlof.

Geen wonder, dat de resultaten ontmoedigend waren zoowel voor de gemeente in het vaderland als voor de Zendingen zelve. Toen het Bestuur der U.Z.V. eenige jaren te voren twee nieuwe Zendingen had willen zenden, adviseerde de Conferentie van N.G. Zendingen zelve, deze twee jonge mannen naar een ander meer-belovend zendingsgebied te sturen. En 't Bestuur der U.Z.V. dacht er sterk over de Zending op Nieuw-Guinee te staken. Ten slotte werd besloten, dat de Zending niet zou opgeheven worden, maar men zou 't Zendingspersoneel laten op dezelfde sterkte.

Er waren echter al teekenen, die op eene kentering wezen. Een wolkje, als eens mans hand, maar dat aangroeide en een overvloedigen regen uitstortte van zegeningen Gods.

De derde periode, die der expansie, begint ongeveer bij 't 50e jaar der Nieuw-Guinee Zending.

F. J. F. van HASELT.

De houding van Zending en Christendom in Indië.

door
Dr. H. Kraemer. *)

Indië is in de laatste jaren in bijzonder sterke mate het voorwerp van belangstelling in Nederland geweest. Wanneer men de oorzaken dier belangstelling wilde opsommen, zou men tot een lange lijst komen. Voor mijn doel wil ik slechts de aandacht vestigen op eenige gewichtige punten. De grootere belangstelling is, helaas, niet voortgesproten uit een dieper en waardiger opvatting van het geheele koloniale vraagstuk als onderdeel van het wereldvraagstuk, dat besloten ligt in de economische en geestelijke ontmoeting van Oost en West. Het aantal dergenen, die de verhouding Nederland-Indië in dit groote raam weten te bezien, is altijd nog zeer klein. Neen, de grootere belangstelling is voornamelijk gekomen in den vorm van onrust en geagiteerdheid over de zekerheid van ons bezit en over den aard van het beleid, dat Nederland in Indië voert. Deze onrust en geagiteerdheid is er al sinds de Novemberdagen van 1918, toen de revolutiepoging in Nederland tot terugslag had dat de Gouverneur-Generaal gewichtige hervormingen aankondigde en de Commissie Carpentier Alting tot herziening van de Staatsregeling aan het werk toog. Het is niet te ontkennen, dat deze schrik en onrust begrijpelijk zijn. De vulkanische krachten voor en tijdens den oorlog opgehoopt, begonnen te werken. De wereld van zekerheden en verwachtingen, waarin men zoo lang behagelijk gewoond had, ook in koloniaal opzicht, begon te wankelen.

Dat jaar 1918 is inderdaad een gewichtig keerpunt geweest, niet alleen in de geschiedenis van Europa, maar ook van Indië. Door het ontwaakt vereenigingsleven en emancipatiestreven van de Inlandsche wereld, door de krachtdadige wijze waarop het Gouvernement de door de tijdsomstandigheden urgent-geworden onderwijsvoorziening

*) Met toestemming overgenomen uit „Eltheto”, maandblad der N.C.S.V. Januari 1929. Deze lezing is ook als afzonderlijke brochure verkrijgbaar bij het bureau der N.C.S.V. „Hardenbroek” Driebergen, 40 cent; fr.p.p. 45 cent.—Red.

aanvatte, door de instelling van den Volksraad, de politieke belangstelling zoowel van Europeaan als Inlander, richtte en stimuleerde, en die doordat zij ongekend-wijde velden van arbeid en medeverantwoordelijkheid openwierp, in velen nieuwe visie en geestdrift wakker riep, was er in de hiërarchisch-onbewogen Indische maatschappij groote en lenteachtige levendigheid gekomen. Naar persoonlijke getuigenissen mij geleerd hebben, was er toen in leidende Inlandsche kringen een vertrouwen in de oprechte en voor de Inlandsche wereld vruchtdragende bedoelingen der Regeering als er nooit eerder bestaan heeft en sindsdien nooit meer ontstaan is. In kleiner formaat heerschte er toen in Indië een stemming van vertrouwen, verwachting en erkentelijkheid bij de Inlandsche wereld, zooals in Britsch-Indië tusschen de jaren 1830 — 1870 ten aanzien van het „British-Empire” geleefd heeft. Naar mijn meening is het gewichtigste feit sinds 1918 het verdwijnen van deze stemming van verwachting en vertrouwen. De na-oorlogsweeën, de economische en politieke onzekerheid in Europa en daarbuiten, de teleurstelling over de niet-ervulling van vele gekoesterde verwachtingen, de langzamer gang van de ontwikkelingspolitiek der Regeering, de scherpe strijd tusschen het nationalisme in Britsch-Indië en de Engelsche Regeering, het duidelijkst belichaamd in de befaamde non-coöperatie en Satyagraha-actie van Gandhi, de daaraan verwante worsteling van Engeland in Egypte wegens niet nagekomen politieke beloften, de verrijzenis van Turkije onder leiding van den grooten Mustafa Kemal met de daaropvolgende groote veranderingen binnen den Islam, het steeds aangroeiend besef van de in de koloniale verhouding opgesloten vernedering, de verscherping van het bewustzijn voor de tegenstellingen op het terrein van economische belangen, ras en cultuur, het communisme als groot-organisator en groot-uitbouter van dit conflict- en scheidingsmateriaal, deze en nog vele andere factoren hebben aan het verdwijnen dier stemming meegewerkt. De opsomming toont duidelijk genoeg aan, dat internationale, buiten-Indische factoren even zwaar, ja zwaarder wegen dan Indische en Nederlandsche. Zoo ziet men sinds 1918 de twee groepen van Europeanen en Inlanders, die de eerste tastende pogingen deden om elkaar te vinden tot vervulling van een grootsche, gemeenschappelijke taak, weer uiteengaan en steeds verder van elkaar geraken. In Inlandsche kringen groeiden ontgoocheling, wantrouwen en een sterk gevoel van malaise, in Europeesche kringen ongerustheid, gealarmeerdeheid en onzekerheid. Begrijpelijkerwijze waren eerst in Europeesche kringen

voornamelijk de vertegenwoordigers van het bedrijfsleven daarvan de woordvoerders. Rust en orde, de voor hun voortbestaan en groei onmisbare voorwaarden, schenen in gevaar. De ongerustheid en gealarmeerdheid onder het Europeesche gedeelte van tropisch Nederland werden eerst algemeen na de communistische onlusten van November 1926, en sloegen toen ook naar Nederland over om daar groote beroering te verwekken. Is sinds 1918 het belangrijkste feit de omslag van de stemming van vertrouwen en verwachting in die van wantrouwen en ontgoocheling in de Inlandsche wereld, het komt mij voor, dat het belangrijkste feit sinds 1926 is de geprikkelde, ongeruste stemming onder de Europeesche bevolking van Indië, haar antithetische houding tegenover de nieuwe levensverschijnselen in de Oostersche maatschappij en haar onvermogen die in het verband van een grootere conceptie van koloniaal beleid te zien. Ik vrees mij niet te vergissen, wanneer ik zeg, dat sinds 1926 de houding der Europeanen en hun onvermogen tot overzicht in de situatie een grooter politiek probleem is dan de ondergrondsche-werkende, communistische machinaties, waarop men zoo gemakkelijk de aandacht kan concentreeren als moeilijkste plek in den Indischen toestand.

Zoo is het gekomen, dat Indië en de koloniale politiek in het brandpunt der belangstelling staan, zonder dat dit gepaard gaat met een diepere kennis van of een grootere belangstelling voor dat land en zijn bewoners als zoodanig. Een sfeer van katastrofe en alarm roept de harstochten wakker en dringt de diepere bezinning naar den achtergrond. Uitzonderingen daargelaten, loopt de discussie bij nader toezien niet over Indië, maar over eigen vreezen en belangen. Dit onderscheid moge menigeen kunstmatig lijken, naar mijn meening is het essentieel, want er zal voor Indië en in Indië niet iets gebeuren, dat werkelijk groot voor de toekomst is, wanneer het geestelijk en stoffelijk welzijn van Indië en zijn bewoners niet als het primaire probleem gezien wordt, in welks licht alle andere behooren te staan en hun oplossing behooren te vinden.

De door sensationeele gebeurtenissen ontwaakte discussie over Indië heeft tot natuurlijk gevolg gehad een herhaalde bespreking van de machten en invloeden, die zich in Indië laten gelden. Het Regeeringsbeleid in al zijn vertakkingen, het zogenaamde groot-kapitaal, de Inlandsche beweging, de internationale situatie, de politieke, cultureele en godsdienstige emancipatiebewegingen in Oostersche landen, de internationale contrôle, die steeds meer door organen van den Volkenbond uitgeoefend wordt op het

Europeesche beleid in koloniale gebieden, die alle hebben rijkelijk hun deel gehad aan ontleding en determineering, aan lof en blaam. Het is daarom geen wonder, dat de Zending eveneens in veel sterker mate het voorwerp van publieke belangstelling is geworden dan zij tot voor korten tijd geweest was

De Zending is in de ontmoeting van Oost en West een factor van zeer groote beteekenis. Niet alleen theoretisch, omdat zij op exclusieve wijze het beste, wat Europa ontvangen heeft, representeert, maar ook practisch door den diepgaanden invloed van haar arbeid. In vele gedeelten van Azië en Afrika behooren thans honderdduizenden, in sommige landen millioenen, tengevolge van haar werk tot de Christelijke Kerk. Door haar werk van onderwijs en opvoeding, van philanthropie en sociale hervorming, is zij in de twee genoemde wereldeelen een der krachtigste fermenten tot de voorbereiding en schepping van een nieuwe aera geworden. Wat er in de vorige en in deze eeuw in de groote Oostersche landen ontwaakt is aan moreel verantwoordelijkheidsbesef, aan socialen hervormingsarbeid, aan opvoedkundige activiteit, aan godsdienstige zuivering en verlevendiging, etc. is oorspronkelijk geheel alleen aan den stimulans der Zending te danken, terwijl zij thans, nu gelukkig zooveel nieuwe hulpkrachten op het tooneel verschenen zijn, nog steeds op den eenmaal ingeslagen weg voortgaat. Om eens een paar sprekende voorbeelden op een niet door ieder verwacht terrein te noemen: de gansche moderne ontwikkeling van China, een man als Sun Yat Sen is zonder de Zending niet denkbaar. Rabidranath Tagore ware onmogelijk zonder William Carey, want deze geniale zendeling was de eigenlijke grondlegger en schepper van de nieuwere Bengaalsche litteratuur, en Gandhi is in zijn actieven hervormersdrang en in zijn werkzaamheid eenvoudig onverklaarbaar zonder den honderd jaar langen gewetenwekkenden arbeid der Zending in Britsch-Indië. Met dit te zeggen is natuurlijk in geen deele bedoeld de beteekenis van andere krachten, uitwendige en inwendige, voorbij te zien.— In den aard, den omvang en de beteekenis van haar werk liggen dus al redenen genoeg, dat de Zending in dezen tijd van algemeene inspectie der in Oostersche landen werkende machten ook eens nader onder de loupe genomen werd. De bekende Conferentie te Jeruzalem in April 1928 heeft echter gemaakt, dat zij eerst goed de aandacht trok. De Internationale Zendingraad maakte ernst met het feit dat de Zending niet met een geïsoleerd stukje van de Oostersche wereld te

maken heeft, maar dat zij krachtens de constellatie der feiten een positie heeft in de geheele Oostersche wereld en dat zij, waar ze het Christendom met zijn goddelijke gaven en eischen representeert, in het groote moreele vragencomplex, dat de ontmoeting van Oost en West biedt, heeft mede te voelen, mede te denken en mede te strijden. Daarom stonden o.a. het rassenvraagstuk, de beteekenis van de economische en industriele verovering van het Oosten door Europa, het probleem van de opheffing van het groote Oostersche landbouwproletariaat op haar program. De uitspraken, die zij op deze terreinen gedaan heeft, hebben houding en beteekenis der Zending tot voorwerp van algemeene bespreking gemaakt.

Hiermede heb ik in algemeene lijnen aangegeven, waarom het nuttig en noodig is te spreken over: „De houding van Zending en Christendom in Indië”. De macht der feiten en der gebeurtenissen dwingt ons tot bezinning over dit onderwerp. De kringen van Christendom en Zending in Nederland en in Indië voelen zich onzeker en komen daardoor eigenlijk aan die bezinning niet toe. In de kringen daarbuiten heerscht meer blaam dan lof. De bezinning is echter noodzakelijk, omdat het werk der Zending in verblijdende mate groeit in een milieu, dat steeds voller wordt van gecompliceerde en voor de toekomst der geheele wereld hoogste belangrijke problemen. Zending en Christendom moeten dus zoeken naar heroriëntering. Wat ik te zeggen heb, wil een proeve van dat zoeken zijn. Ter vermindering van teleurstelling en misverstand, voeg ik er aan toe, dat de heroriëntering, waarover ik spreek, alleen insluit de vragen, die de penetratie van het Westen in het Oosten stellen. Over de heroriëntering en bezinning van de Zending op den inhoud van haar boodschap in den zuiver-godsdienszigen zin van het woord zal ik, hoe gaarne ik daarover ook zou spreken, terwille van de noodzakelijke beperking zwijgen.

Een korte blik op het verleden zal ons helpen den blik voor het heden en de toekomst te scherpen. Wanneer wij de Zending tijdens de Oost-Indische Compagnie, als hier niet ter zake dienende, buiten beschouwing laten, is de Nederlandsche Zending een vrucht van wat men „de moderne Zending” pleegt te noemen. Deze is ontstaan uit het Piëtistisch reveil van de 18e eeuw, wat het vasteland van Europa aangaat, en uit de „Evangelistic revival” in de kerken van Engeland en het Methodisme, wat Engeland betreft. De impuls, waaruit zij voortkwam, was de overtuiging, dat Gods openbaring in Jezus Christus als de Schepper en Herschepper der wereld universeel be-

doeld is en daarom onder alle volken der aarde moet verkondigd worden, èn bovendien de bewogenheid over een wereld, die van Hem vervreemd en gescheiden leefde. Het Paulinische: „Wij dan zijn gezanten van Christus wege alsof God door ons bade: laat U met God verzoenen” dreef hen voort. De beroemde wereldkaart in het werkkamertje van den schoenmaker Carey, die met wetenschappelijken ijver en nauwkeurigheid alle gegevens over het godsdienstige leven der volken op grond van zijn omvangrijke lectuur nauwgezet daarop had aangeteekend, was van die overtuiging en bewogenheid een treffend symbool. De zendingen in Indië namen de verzorging van de tijdens de Oost-Indische Compagnie in de Molukken gestichte gemeenten over en vestigden zich in den loop der jaren in andere streken. Gelijk de Engelsche Zending op de eilanden van de Stille Zuidzee na een inleiding vol heldenmoed en dramatiek, groote Polynesische stammen binnen het Christendom inlijfde, mag de Zending in ons Indië vooral terugzien op het resultaat, dat ze het volk der Minahasa en van de Bataklanden tot het Christendom bracht. Na lange aarzeling van de zijde der Regeering, kon de Zending meer dan 75 jaar geleden ook haar werk op het Mohammedaansche Java aanvangen, omdat bleek, dat buiten Zendingsbemoeienis en Regeeringsvrees om, het Christendom op een merkwaardige wijze wortel geschoten had op het Oosten van dat eiland. De Zending werkte door prediking, onderwijs, ziekenverzorging en gemeenteopbouw. Dat was natuurlijk, want men had te maken met een onbewogen wereld, die weinig of geen aanraking had met de buitenwereld. Het allesbeheerschende feit, waarvoor men stond, was de macht van het Heidendom en de plicht om met inzet van gezondheid en leven de prediking van het Evangelie ingang te doen vinden. Ziekenverzorging ontstond uit de ontferming over het groote lichamelijke leed, dat hulpeloos geleden werd, en uit de behoefte om door de daad het beginsel van helpende liefde als afschaduwung van Gods liefde te manifesteren. Onderwijs werd gegeven, omdat de kennis van de beginselen van lezen, schrijven en rekenen tot de onmisbare ontwikkeling van ieder mensch gerekend werd en de versterking en verdieping van het Christendom, waartoe zelfstandig lezen van den Bijbel en andere lectuur volgens Protestantisch besef noodwendig is, zonder die basis niet mogelijk was. De situatie was dus zóó, dat het Heidendom van zulke, buiten den stroom der wereld levende volken en volkjes, met al de godsdienstige, morele en maatschappelijke gevolgen aan zulk een isolatie

verbonden, de Zending voor een groote taak van omzetting stelde. Deze taak, hoe moeilijk en groot ook, kon toch met betrekkelijk eenvoudige hulpmiddelen geschieden, omdat deze hulpmiddelen in zulk een stagneerende, op het verleden gefixeerde maatschappij, al een groote explosieve werking hadden. Zij stond daarbij voor de problemen, die die wereld *in zichzelf* stelde. Van echte penetratie door andere krachten van Europa was nog geen sprake. De groote geestelijke verandering kwam *alleen* door het Christendom en de Zending. Economisch bleven in wezen dezelfde verhoudingen en behoeften. Politiek was de invloed van de vreemde Regeering nog weinig bemerkbaar. Het proces van uitbreiding der koloniale macht en der politieke invloedssferen, dat thans definitief zijn stempel heeft gedrukt op de geheele verhouding van Oost en West, was wel krachtig op gang, maar bevond zich toch in het improviseerende beginstadium, waarin men nieuwe gebieden van arbeid en verantwoordelijkheid betrad zonder eigenlijk te beseffen tot welke constellaties van wereldhistorische beteekenis men zoo den weg baande. Weinigen voorzagen, welk een nieuw tijdperk wij tegemoet gingen en vrijwel niemand overschouwde de ontmoeting van Oost en West in al hare geledingen als een samenhangende eenheid.

Daarbij was de Zending in Indië, die in de vorige eeuw zulk mooi en belangrijk werk tot stand bracht, op den keper beschouwd, zeer klein van krachten. De geestelijke atmosfeer, zoowel in ons vaderland als in Indië, was der Zending zeer ongunstig. De Zending werd gedragen door een kleine en verachte kring, welks ijver niet voortkwam uit een grootschen wereldblik, maar uit een eenvoudig geloof en een hartelijke liefde, die in haar eenvoud een wereldvattend werk gedragen en gebaard hebben. Haar zwakheid en staat van verachting hielden de Zending in de stilte, en bovendien zocht zij door haar piëtistisch besef, in een van God vervreemde wereld onder goed en kwaad gerucht slechts de boodschap des heils te willen uitdragen, van nature ook nog de stilte. De Zendingsskringen betrachtten in beginsel dezelfde concentratie op het godsdienstige en kerkelijke als de Kerken van de vorige eeuw, die onder den druk van de opdringende moderne wereld met haar gesaeculariseerde wereldbeschouwing en haar economische en politieke omwentelingen de greep op het volle leven loslieten en zich in conservatief beklag over den loop der dingen lieten gaan.

Zoo werken uiterlijke en innerlijke factoren mede om de Zending dien habitus te geven, die ze lang, in veel op-

zichten terecht, gehad heeft en dien men over het algemeen thans nog voor den eenig-juisten habitus houdt. Ten aanzien van één groot punt moet ik mij hier nog een uitweiding veroorloven. De Nederlandsche Zending heeft in de vorige eeuw op Java het cultuurstelsel meebeleefd. Eerst in de laatste jaren is ons volkomen duidelijk geworden, dat dit beruchte stelsel niet alleen een schandplek is in de geschiedenis van Nederlands koloniaal beheer. Dat wisten wij al lang. De groote voorvechters tegen dit stelsel hebben dat van den beginne gezegd. Wat wij echter eerst sinds kort duidelijker beseffen is, dat in de decennien van rust en onbewogenheid op Java, toen het leven van de volgende generatie slechts een copie van de vorige was, omdat er niets principieel nieuws in het leven gebeurde, het cultuurstelsel een vorm van penetratie is geweest, die het maatschappelijk en economisch leven van Java's bevolking ten zeerste ontwricht en ondermijnd heeft. Er heeft groote uitbuiting plaats gegrepen, er is schrikbarend onrecht gepleegd, maar vooral ook, de gewoonterechtelijke grondslagen van het Inlandsche leven zijn er krachtadig door aangegrepen, zooals we nu telkens hooren van de rampzalige gevolgen, die te snelle, om inheemsche belangen onbekommerde Europeesche economische bezetting van gedeelten van Afrika heeft.

De reden waarom ik het cultuurstelsel hier memoreer is, dat daardoor gedurende een redelijk lang tijdperk roofofbouw is gepleegd op de stoffelijke en moreele belangen van de Inlanders, dat dit spoedig en in steeds stijgende mate protest heeft uitgelokt, maar dat de Zending en hare vertegenwoordigers gezwegen hebben. Dat schijnt ons thans, nu (om eens een keer het populaire politieke „slang” te gebruiken) de openhartigste anti-„ethische” imperialist zonder een seconde te aarzelen het cultuurstelsel tout court als immoreel veroordeelt, bijna ongelooflijk. Ik betreur dit zwijgen ten zeerste, maar zou toch eenige gedachten ter verklaring willen geven. Ten eerste was de Zending in die dagen in geen enkel opzicht een factor van beteekenis. Eenige zendelingen werkten verspreid op Oost-Java en Noord-Java, meestal in afgelegen streken, met hun Christenen nieuwe plaatsen en mogelijkheden voor een krachtig corporatief bestaan uithoudend in de wildernis. Ten tweede, en hierbij herinner ik aan het boven gezegde, stonden zij en hun werk in het algemeen in minachting. Een minachting die bij de Europeaan zoowel voortkwam uit zijn onverschilligheid of vijandigheid op godsdienstig gebied, als uit zijn neerzien op den Javaan, die hij voor het Chris-

tendom ongeschikt achtte of wiens „fanatisme” hij vreesde. De Zending en de zendelingen mochten al heel blij zijn als een man als de bekende predikant Brumund het in een geschrift over de resultaten der Zending voor hen opnam. Vergelijken wij b.v. de plaats, die de Zending sinds het begin der vorige eeuw in de publieke opinie van Engeland en Britsch-Indië heeft ingenomen, met die, welke zij in Nederland en Indië innam, dan blijkt hoe schrikbarend achterlijk en bekrompen het Nederlandsche volk is geweest.

„De” Zending bestond dus feitelijk niet als orgaan, dat spreken kon, ook al moet er bij gezegd worden, dat de geestesgesteldheid van den oprecht-vromen Christen, en ook van den zendeling, in die dagen weinig of geen neiging vertoonde zich uit den drang van het geweten tegen publiek onrecht te verheffen. Er waren evangelisten en herders en leeraars, voortreffelijke zelfs, maar er waren geen profeten.

Ten einde nog helderder te doen uitkomen, hoe de innerlijke factor van een sterke „lenseitigheid” en de uiterlijke factor van de bijna volstreckte afwezigheid van noemenswaardige wijzigingen door van buiten komende machten in de structuur van het maatschappelijk en geestelijk leven der bearbeide volken, bij de Zending in Indië hebben medegewerkt tot die opvatting van Zending, die tot nu toe heerscht, wil ik thans een oogenblik nu aandacht vragen voor een ander deel van de wereld. Ik kies daartoe Britsch-Indië uit. Zoo hofjes-achtig rustig en kibbelig als de strijd en om de Zending in de vorige eeuw bij ons verloopt, zoo boeiend speelt ze zich af in Engeland en Britsch-Indië. Daartoe werken ook innerlijke en uiterlijke factoren samen. De innerlijke zijn, dat het Engelsche Christendom den samenhang van godsdienst en sociaal leven steeds krachtig heeft gehandhaafd. Daarom staan godsdienst en socialisme er ook in andere verhouding dan bij ons. Onder de mannen, die in het publieke leven vooraanstonen in het begin der vorige eeuw, waren overtuigde Christenen en vurige Zendingsvrienden. De voorstanders der Zending stonden vooraan in de rijen van strijders voor de groote humanitaire idealen van dien tijd, zooals b.v. de afschaffing der slavernij. Uit politieke voorzichtigheid achtten de Directoren van de East India Company en vele kringen met hen, de bekeering der „Gentoo's” „preposterous” oftewel ongerijmd. Wilberforce, groot Christen en groot humanitair, streed hardnekkig voor de erkenning der Zending, en won den strijd. De eminente zendelingen Carey, Ward en Marshman, en later Duff, bewezen onwedersprekelijk door hun kennis, bekwaamheid en toewijding, welk kostbaar werk zij konden

verrichten voor den moreelen en intellectueelen vooruitgang der volkeren van Indië. Aan alle groote hervormingen op intellectueel en moreel gebied in de eerste helft der vorige eeuw in Britsch-Indië, zijn de namen van zendelingen verbonden. Zoo veroorzaakten Wilberforce's strijd en de wijdschouwende en werkzaamheid der zendelingen, dat de Zending in de publieke opinie van Engeland en Britsch-Indië geaccepteerd werd.

De uiterlijke factoren zijn, dat Britsch-Indië eigenlijk een werelddeel is, waar ook wel vele primitieve volkeren wonen, maar dat toch de bakermat is van eenige der schitterendste beschouwingen en indrukwekkendste godsdiensten der wereld. De wereld, waarin Engeland zijn heerschappij had op te bouwen, was rijker en gecompliceerder dan die van ons Indië. Tengevolge hiervan waren er in Britsch-Indië scharen van werkelijk beschaafde geesten, gevormd door een eeuwenoude en eerbiedwaardige cultuur. Daarom bracht de Engelsche invloed ook sneller een emancipatiebeweging teweeg, waarvan het initiatief niet alleen berustte bij Europeanen, hetzij dan zendelingen of ambtenaren, maar tevens bij mannen van het land zelf. Godsdienstige, sociale en intellectueele reformbewegingen ontspringen sinds ± 1820 en brachten een geestelijke levendigheid, waaraan de Zending haar volle aandacht gaf, zoowel in den zin van leiding als in dien van medewerking. De situatie in het land zelf begunstigde dus een wijdere opvatting van de Zending. Behalve dat waren in Engeland met zijn groeiende wereldmacht en zijn sterk parlementair stelsel, de gedachten veel sterker doortrokken van een moreele opvatting van de koloniale politiek, sinds Burke in 1781 in zijn beroemde redevoeringen in het Parlement de Leerschappij van Engeland over Indië een trusteeship noemde, dat alleen maar gerechtvaardigd was, wanneer het stoffelijke en geestelijke welzijn van de volken van Indië het eerste en hoogste doel was.

Zoo bewerkten de andere innerlijke en uiterlijke factoren een staan in het volle leven met al zijn geledingen. Wanneer we den toestand van toen met de huidige verhoudingen vergelijken, valt echter terstond in het oog, dat deze wijdere oriëntering een reformatorisch humanitair en philanthropisch stempel droeg. Zending en Regeering wilden de kwalen der Oostersche maatschappij genezen en haar gebreken uitzuiveren. Deze geest is in de Engelsche (en ook in Amerikaansche) Zending steeds levendig gebleven en heerscht er nog. Het is de geest, dien men gewend geworden is als de Angelsaksisch te bestempelen, een com-

binatie van vurigen, veroverenden Zendingsdrang, lust om sociale euvelen te bestrijden en op elk terrein voor de doorbraak van Christelijke levensidealen op te komen, ongecompliceerd en agressief van temperament „To claim the world for Christ and his divine purposes”, is een sententie, waarin zich deze houding goed laat samenvatten. De continentale Christenheid heeft ook het hare gedaan, maar zonder het robuste, naieve geloof in de fundamenteele veranderbaarheid der maatschappij. Zij heeft menigmaal de onwedersprekelijk aanwezige, theologische zwakheden en leemten van dit standpunt blootgelegd, zonder echter voldoende tot besef van haar eigen tekort en beperktheid te komen. Ook hier staan wij echter nog slechts aan het begin van de ontmoeting van twee karakteristieke afdelingen der Christenheid en niet aan het eind.

Wil men een goeden kijk krijgen op deze „Angelsaksische” houding van de Zending, welke innerlijke en uiterlijke oorzaken ik vluchtig heb aangeroerd, dan bestudeere men de drie dikke deelen van J. S. Dennis D.D. : *Christian Missions and Social progress (1897-1906)*. Het is de uitwerking van een reeks lezingen, gehouden aan Princeton Theological Seminary, over het in den titel genoemde onderwerp. Met een indrukwekkend quantum aan materiaal bespreekt de schrijver de moreel-sociale defecten in de niet-christelijke wereld : spel, opium, drank, wreedheid jegens dieren en menschen, onbetrouwbaarheid op het gebied van zaken, primitieve industrie, de positie van de vrouw, het kastenstelsel, kinderhuwelijken, bijgeloof enz. enz. Dan rijst daarnaast op het beeld van den strijd der Zending tegen al deze misstanden en defecten, en de groote, algemeen-erkende waarde van dit humanitaire en sociale werk, gemanifesteerd in haar onderwijs, hospitalen, litteratuur-arbeid, sociaal reddingswerk. Zelfs worden de prestaties der Zending in „results affecting ruling, administration, commercial and industrial status, better methods of transacting business, a better system of finance (spaarbank), trade and commerce with the outer world” niet vergeten. Het boek verraadt duidelijk zijn afkomst uit de kringen van het „Social Gospel”, de sterke begeerte om het Evangelie niet alleen te *verkondigen* en in vormen van belijdenis, kerkelijk leven en gezamenlijke aanbedding in de wereld te zien optreden, maar om het ook in alle verhoudingen des levens als de leidende kracht te doen *trionteeren*. Het gaat er van uit, dat „world-wide social redemption the culminating thought of the New Testament” is, en neemt daarmee deze

gedachte op in de Zendingsvisie. Daarnaast loopt een praktisch-apologetische tendenz. De schrijver spreekt in verband met het sociologische gezichtspunt met nadruk van de „striking apologetic import to the aspect of missions”, en van „a present-day supplement to the cumulative argument of history in defense of Christianity as a supreme force in the social regeneration and elevation of the human race”. Met het optimisme van den agressieven Amerikaanschen Christen, die een weldadig profetisch-moralisme zonder eenig gevoel van onveiligheid paart aan modern vooruitgangsgeloof leidt de vergelijking van de „social influences” van het Christendom met de „Social results” van de niet-Christelijke godsdiensten hem tot de uitspraak, dat zij „virtually substantiate its (i.e. Christianity) divine origin, superior wisdom and moral efficiency”. Waarom heb ik Uw aandacht gevestigd op de anders getinte Zendingswerkzaamheid in Britsch-Indië met haar grootere van „Jenseitigheid” afgewende agressiviteit, en op het boek van Dennis, waarin de omvang en de apologetische beteekenis van de uitwerking der Zending in het licht worden gesteld? Niet omdat ik den geest en opzet van dit boek de meest gewenschte acht. Het boek is een echte vrucht van Amerikaansche verhoudingen en idealen. Wij identificeeren niet zoo gemakkelijk meer de Westersche beschaving met het Christendom. De andere godsdiensten staan apologetisch sterker dan Dennis meent, en wij gevoelen, dat ware apologie op ander niveau moet uitgestreden worden. Mij was het er om te doen duidelijk te maken, dat de anders gerichte Engelsch-Christelijke geest en de grootere koloniale problemen, samenhangend met de moreele en intellectueele vorming van de bovenlagen van Indië's bevolking, de Zending in wijder sfeer deden optreden. De Zending in ons Indië heeft eerst na 1900 een belangrijk aandeel gekregen aan de groote emancipatietaak, die de ontmoeting van Oost en West aan de koloniale regeeringen stelt. Door de late inlijving van Indië in het groote wereldverkeer begon eerst toen een steeds in kracht toenemende onderwijspolitiek, waaraan de Zending, door subsidies daartoe in staat gesteld, deelnam en zo een wijder veld van arbeid kreeg dan zij gekend had.

Met dit jaar 1900 nu zijn wij aan een belangrijk keerpunt in de geschiedenis genaderd, sinds wanneer het koloniale wereldbeeld zich principieel gaat wijzigen. Daarmede is tevens aangegeven de diepste reden, waarom wij van de noodzaak van een herziening op de houding van Christendom en Zending in Indië mogen spreken.

Van 1900 af schrijdt de systematische politiek en eco-

nomische penetratie van Europa in de landen van Afrika en Azië, met als gevolg algeheele of gedeeltelijke afhankelijkheid, in snel tempo voort. Met dit wassend imperialisme en al den droevigen aanleve daarvan, groeit tevens een besef van verantwoordelijkheid voor het heden en de toekomst der volkeren, die de geopende gebieden bewonen. Het bewustzijn begint te dagen, dat naast het scheppen van politieke en administratieve orde in Europeeschen zin en naast de economische ontginning, de noodzakelijkheid bestaat om deze volken als het kostbaarste deel der landen te beschouwen en om maatregelen te nemen tot wat De Kat Angelino in zijn „Staatkundig beleid en bestuurszorg in Nederlandsch-Indië” treffend genoemd heeft, hun bescherming en weerbaarmaking voor de nieuwe aera. De in onstuimigen en bijna onbekommerden pioniersdrift aangevangen penetratie kwam bij haar voortschrijden, voor ingewikkelde vragen te staan, die tot studie en bezinning riepen. Diametraal-verschillende werelden, levende uit diametraal-verschillende beginselen en in door duizenden jaren van ontwikkeling gescheiden levensvormen, stonden eensklaps tegenover elkaar. De dieper-zienenden begrepen al spoedig dat deze aanraking de zwakkere partij kwam te staan op snelle of langzame executie, wanneer de sterkere partij zich volkomen liet gaan, doch dat de mogelijkheid bestond haar tot de inauguratie van een nieuwe toekomst voor de zwakkere partij te maken, wanneer de sterkere zich door moreel verantwoordelijkheidsbesef liet leiden. Zoo zagen de Europeesche volkeren zich, zonder het bedoeld te hebben, door den wereldhistorischen loop der dingen de grootsche taak toebedeeld, om een belangrijk deel der menschheid tot een bewust en zelfstandig levend deel der wereldgemeenschap te maken. Dat en dat alleen is de achtergrond van de groote vragen op onderwijsgebied, op het gebied van hygiënische bescherming, van economische versterking en ondersteuning, van politieke training en verzelfstandiging. Engeland mag er zich op beroemen, dat reeds in 1825 één harer beste civil-servants, Munro, uit vrije moreele zelfoverweging zeide, dat de zelfstandigmaking het doel der Engelsche politiek in Britsch-Indië moest zijn, als zijnde de eenige rechtvaardiging voor de Engelsche heerschappij, en dat Macaulay in zijn beroemde Minute over het onderwijs uitriep, dat het „the proudest day in English history” zou zijn, wanneer Britsch-Indië tot een krachtig, zelfstandig bestaan in staat zou zijn. Alleen zoo kan men met een zuiver geweten en zonder gevaar voor hypocritisch zelfbedrog, spreken van de leiding der goddelijke

voorzienigheid in de heerschende verhouding van Europa tegenover de koloniale volkeren.

Dit inzicht, het zij met dankbaarheid gezegd, werd in Europeanen, de sterkere partij, geboren, maar ware de ontwikkeling der verhoudingen alleen overgelaten geweest aan de groeiende kracht van dit inzicht bij de sterkere partij, dan zou de toestand zich ongetwijfeld slechts in langzaam tempo ontwikkeld hebben. In den storm van belangen en driften, die macht en bezit wakker roepen, heeft het schip der zuiver-moreele visie een gevaarvolle en wisselvallige vaart. De Oostersche volken zelf werden echter door de aanraking met Europa bestormd door werelden van nieuwe gevoelens, aspiraties en visies en wonnen uit de aanraking een nieuw zelfbewustzijn. Zoo wekte Europa zelf het nationalisme en keerden de Oosterlingen de Europeesche idealen als eischen tegen den ongeroepen indringer en overheerscher. Alle aberraties ten spijt, deze gang der gebeurtenissen is onvermijdelijk en gelukkig. De wederzijdsche economische en geestelijke penetratie der wereld is niet tegen te houden. Zij is een feit en dit feit stelt een taak. De situatie van den huidigen tijd mag gerust uniek genoemd worden. Aan den éénen kant de Westersche volken met hun weergalooze technische en economische machtsmiddelen met de onontkoombare noodzaak de wereld in hun behoeften- en belangenkring te betrekken, met het ongewilde, maar onvermijdelijke gevolg om diep in het sociaal en geestelijk leven der Oostersche volken in te grijpen, en bovenal met hun door het Christendom verfiijnde geweten ten aanzien van de eischen van menscheijkheid, rechtvaardigheid en verantwoordelijkheid voor het welzijn van anderen. Aan den anderen kant de volken der koloniën, die onder veel lijden en verwarring hun oude, onbewogen wereld zien verzinken, in wie door de idealen van het Westen nieuwe krachten en verwachtingen gegroeid zijn en die in begrijpelijke, maar gevaarlijke overschatting van zich zelf en onderschatting van wat het in dezen tijd zeggen wil een eigen zelfstandig bestaan te voeren, in verzetstemming verkeeren. Wanneer men deze situatie tot zich laat doordringen, gevoelt men, dat de heele wereld voor een ongeëvenaarde taak staat, dat de beste edelste krachten van West en Oost daarvoor noodig zijn, en dat de taak van het Westen niet op zijn einde loopt, doch eerst recht begint. Thans eerst begint ons na onze vele improvisaties, fouten en proeven duidelijk te worden, wat wij uitrichten in het Oosten en wat wij er behooren uit te richten.

Het zou mij niet verwonderen, wanneer menigeen vroeg: wat heeft dit nu alles met de Zending te maken? Wij zijn op deze wijze tot over de ooren in de politiek verzonken. Moet de Zending welbewust mede een rol spelen in deze groote politieke beroering? Met allen nadruk zij hier gezegd: neen, dat moet zij niet. Zal zij haar taak, de inplanting van het Christendom in het Oosten en haar roeping het Christendom te representeren, trouw blijven, dan onthoude zij zich van politieke actie. Naar mijn meening behoort een zendeling zelfs buiten elke politieke partij te blijven, van welke kleur die ook zij. En toch ziet de Zending zich in de nieuwe wereld, die ik U schetste, voor de noodzaak van een nieuwe houding gesteld, omdat die wereld en hare eischen nieuw zijn. De Europeesche Regeeringen, die koloniale volken besturen, zijn met goed en rechtvaardig bestuur, met het door geordende verhoudingen ruimte scheppen voor het spel der economische krachten, met veiligstelling van de internationale positie dier koloniën, in den tegenwoordigen tijd niet klaar. Door hun toedoen en onder hun oogen gebeurt het reeds gememoreerde, gewichtige feit, dat een conglomeraat van kleine en groote gemeenschappen, over het algemeen in het bezit van een sociale, politieke en economische structuur van vòòr-Middeleeuwsch karakter, en van geestelijk fundament, dat in innige „Wahlverwandtschaft” met deze structuur verkeert, dit fundament en deze structuur moeten benutten voor een materieel en geestelijk wereldverkeer, waarvoor ze niet berekend zijn. Toegewijde, gewetensvolle, door kennis, zelfbeheersching en inzicht geleide *opvoedingsarbeid* kan deze onafwijsbare taak alleen volbrengen.¹⁾ Het nuchtere feit, dat zij dit probleem zelf opgeroepen hebben, hun eigen geweten en normbewustzijn verplichten de Europeesche volken deze taak zonder tegenspraak te aangaan. Zoo onthult zich het koloniale vraagstuk als een vraagstuk van moreele verplichting voor het forum der wereldgeschiedenis. Ik wil met nadruk uitspreken, dat dit geen hoogvliegend, ter keuze liggend idealisme is, maar de nuchtere, onafwijsbare eisch, die feiten en geweten beide ons in de ooren roepen. De botsing en ontmoeting van die verschillende werelden, hare ineengroeiing en vlevlechting vraagt leiding. Dat is plicht, wanneer het al niet reeds eenvoudige staatsmanswijsheid ware, en te meer moreele verplichting, omdat één der partijen de zwakke

¹⁾ Voor de uitvoerige beschrijving van wat dit standpunt inhoudt, verwijs ik nog eens met grooten nadruk naar het geciteerde werk van de Kat Angelino.

is, die ongewild voor een voor haar krachten verpletterende wereldhistorische conjunctuur geplaatst wordt. Dit inzicht helpt ons echter nog eenige stappen verder. Staat het met het koloniale probleem zoo, dan is het zonneklaar, dat niet alleen de Regeeringen hier een taak en een moreele verplichting hebben, *maar dat elke invloedstactor van Europeesche origine, zonder onderscheid*, daaraan vol deel heeft en moet hebben. Het groot-kapitaal, het z.g.n. ondernemersdom, de Europeesche gemeenschap in Indië, de verschillende groepen die de één of andere geestelijke macht of kracht van Europa vertegenwoordigen, die alle liggen onder dezelfde verantwoordelijkheid. Zij staan niet en mogen niet staan voor hun engere doel alleen, maar zij werken op een ongeëvenaard-sterke wijze onwentelend, verwoestend of levenwekkend op deze zwakke maatschappijen in. Zij mogen zich daarom niet atomistisch buiten het geheel stellen, maar hebben hun plaats en hun verantwoordelijkheid te aanvaarden. In deze rij van mede verantwoordelijke, mede-veroorzakende en mede-scheppende machten van Europeesche origine, bekleedt de Zending ongetwijfeld een eersten rang. *Daarom is het*, dat de Zending in deze nieuwe wereld met deze nieuwe constellatie een nieuwe houding noodig heeft, die haar meer dan vroeger op het terrein van het publieke leven voert, *zonder dat ze daarmee ontrouw wordt aan haar wezenlijke taak, de verkondiging van Gods openbaring in Christus. Integendeel, het is, zoo haar genade en wijsheid van God geschenken worden, een nieuwe weg tot indrukwekkende prediking van de profetische kracht en majesteit van het Evangelie.* Dit geldt nog in verhoogde mate, omdat niet alleen aan Europa het licht over den aard van haar eigenlijke taak in den zoeven geschetsten zin is opgegaan, maar omdat bij de Oostersche volken ook een diepgaande en onherroepelijke verandering heeft plaats gegrepen. Zij zijn het stadium voorbij, dat ze alles over zich heen laten gebeuren, zoowel onrecht als weldaden. Met kritischen blik monsterezen ze alle vormen en wegen van Westersche beïnvloeding en levensuiting. Ze doen ons ongewild de heilzame, maar pijnlijke eer aan, ons daarbij te meten aan onze eigen hoogste idealen en eischen. We kunnen dat natuurlijk dadelijk tegemoettreden met wijsgeerig-gefundeerde uiteenzettingen over het ontoelaatbare der procedure om op het gedrag van volkeren, gemeenschappen en economische machten, wier onchristelijkheid boven twijfel staat, de beginselen en eischen der zuiverste Christelijke moraal (men denke aan de Oostersche voorliefde voor

de Bergrede) toe te passen. We zouden dan ongetwijfeld in die redeneeringen voor een belangrijk deel gelijk hebben. Maar daarmee is de zaak niet afgehandeld, en in het bijzonder niet voor de Zending. Men blijft ons het Christendom als spiegel voorhouden. Het Oosten wenscht, Goddank, niet langer uiteenzettingen en beginselverklaringen, het wil *betooning des geestes en der kracht*, en in het bijzonder van de Zending als *de* representant van het Christendom. Dit appèl is gerechtvaardigd en moet ons met dankbaarheid vervullen. Immers wanneer Oostersche volken thans roepen om profetisch getuigenis voor gerechtigheid en liefde, dan doen zij dat in de meeste gevallen niet in de positie van den rustigen deelnemer aan een debat over wereld en levensbeschouwing, maar als menschen en volken, die in *levensnood* verkeeren. Het duidelijke antwoord daarop heeft de Zending, waar de situatie het eischt, zonder terughouding en in besef van goddelijke roeping, waarbij men zijn weg gaat onbekommerd om gunst of ongunst der menschen, te geven. De Zending heeft in woord en daad de stem van Christus te doen hooren, en daardoor krachtig mede te werken aan de vorming van de publieke opinie en het publieke geweten ten aanzien van de groote moreele taak, waarvoor Europa in het Oosten staat.

Thans kan het ook volkomen duidelijk worden, waarom we in een andere sfeer gekomen zijn dan die van het boek van Dennis, ook al zijn er, zooals nog blijken zal, onder de door Dennis opgesomde punten verschillende, die groote aandacht van de zijde der Zending in Indië vereischen. Het gaat nu niet meer om *apologie*, maar om *openbaring* van het Christendom. Evenmin gaat het om philanthropie en humanitarisme, ook al blijven vele punten urgent, die men gewoon is als voorwerpen van philanthropische en humanitaire zorg te beschouwen, maar om recht, liefde en zedelijke verplichting. De groote paedagoog Pestalozzi werd in zijn dagen, in een zijn gevoelens zeer ongunstig gezinde omgeving, verteerd door het ideaal van de „Menschenbildung”. „Menschenbildung”, dat is de groote taak, waarvoor we thans staan. In zijn strijd daarvoor, waarbij hij op vijandschap, onverschilligheid of patriarchale welwillendheid stiet, heeft Pestalozzi eens het diepzinnig woord laten vallen: „Philanthropie ist das Elend mit dem Mist der Gnade zudecken. Der Reiche kann nicht der Bruder des Armen sein, denn Geben und Nehmen scheidet ihre Seelen”. De geest van dit woord moet ons vervullen, wanneer wij de moreele taak onder de koloniale volken zien in het licht der *verplichting*, geen zwaar getorste plicht, maar een opgewekt aanvaarde

gegeven taak. De niet te stuiten occupatie van het Oosten door het Westen, plaatst de zwakheden en wonden der Oostersche maatschappijen in al heller licht, stimuleert deze maatschappijen tot mobiliseering harer levenskrachten, tegelijkertijd hare ontoereikendheid demonstreerend, en doet, naast de voordeelen, de gevaren en verwoestingsmogelijkheid der nieuwinstreamende factoren, steeds dreigender vormen aannemen. De Zending kan en mag daardoor niet onbewogen blijven. Ze kan het niet, omdat deze nieuwe verhoudingen steeds meer in haar werk ingrijpen. Als voorbeeld uit meerdere verwijs ik met opzet naar een buiten den grooten stroom gelegen terrein als Midden-Celebes, waar het doordringen van nieuwe cultures een eenvoudige bevolking plaatst voor nieuwe maatschappelijke verhoudingen en zedelijke problemen, zooals aanraking met economisch machtiger en intelligenter groepen, ontwaking van nieuwe begeerten naar bezit en macht. Zulke verschijnselen zijn waarlijk niet alleen voorwerpen van zielszorg, maar vereischen een doordacht standpunt over den zin der inschakeling van eenvoudige volken in het groote economische wereldgeheel. De Zending mag er niet onbewogen voor blijven, omdat ze stamt uit de familie van apostelen en profeten.

Het zijn voornamelijk twee gebieden, waarop m.i. de houding van de Zending als vertegenwoordiger van het Christendom en Europa, en als medebouwer aan het publieke geweten en de publieke opinie, tot uiting moet komen. *Ten eerste*, ten aanzien van de *emancipatiebeweging* der Oostersche volken, zich manifesterend in nationalisme en strevingen tot zedelijke, geestelijke, intellectueele en materieele verheffing. *Ten tweede* die gebieden van inwerking van Europeesche invloeden en activiteit, waar op aperte wijze het recht gekneusd en het leven verminkt wordt.

Het is noodig op beide punten nog uitvoeriger in te gaan. Met het eerste bedoel ik niet, dat de Zending zich identificeert met het nationalisme als politieke beweging, of zich verplicht acht haar in al haar streven te volgen en toe te juichen. Daar kan de plaats der Zending niet zijn, omdat zij als zoodanig niet aan politieke actie deelneemt en deel mag nemen. Ik kan niet beter zeggen wat ik bedoel dan door aanhaling van de woorden, die ik in mijn „Zes jaar padvinden” gebruikt heb. Na betoogd te hebben dat de kwestie van de onafhankelijkheid van Indië als volkomen ontijdig buiten gesprek kan blijven, zeg ik daar „Waarop voor mij in het huidig tijdperk van Westersch overwicht en Oostersche minderheid de nadruk ligt, is dat ieder universeel en moreel denkend man, voor wien de wereldge-

schiedenis een hooger, goddelijken zin heeft, moet verlangen dat de wereld een gemeenschap van vrije, krachtige volken wordt en hij daarom met droefheid, die tot activiteit ter verandering prikkelt, moet waarnemen dat het epitheton vrij en krachtig, om factoren in en buiten hen gelegen voorloopig nog ontoepasselijk is op vele volken. En dat daarom de superioriteit der Westerlingen geen narcoticum mag zijn om er er zich mede te bedwelmen, noch een vlag om er eigen verheerlijking mee te zwaaien, maar een categorische imperatief, die bezielt en tuchtigt. Als Christen voeg ik hieraan nog iets toe. Het hoogste verlangen van een Christen is, dat God zal verheerlijkt en gediend worden door zooveel mogelijk en tevens door menschen en volken, die zooveel mogelijk persoonlijkheid zijn. Alles wat de geestelijke en moreele levensopenbaringskracht van menschen en volken verhoogt en versterkt, moet daarom een zendeling tot vreugde strekken. Hij is de paladijn der geestelijke goederen. Daarom al hoort de zendeling naar mijn overtuiging niet thuis in de arena van den politieken strijd, hij kan wegens trouw aan zijn levensvisie alleen maar verlangen naar den tijd, dat het volk, waaronder hij werkt, waardig en capabel is om geheel zich zelf te zijn”.

Wie de werkelijkheid kent, weet dat het nationalisme en vele openbaringen van eigen activiteit op verschillend gebied onder de Oostersche volken niet alleen vreugde, maar ook, en terecht, zorg wekken, wegens den grooten afstand, die er menigmaal is tusschen het inzicht in eigen krachten en de taak die men zegt te willen verrichten, of tusschen de aspiraties en het kunnen. Daar ligt een groote praktische moeilijkheid, die de inspanning van onze beste krachten vordert, maar in de Zending moet één ding *muurvast* staan, nl. dat men zich in de eerste plaats en door alles heen verblijdt over het nieuw-ontwakende leven en daaronder van harte gaarne mede zijn schouders zet, juist te meer waar men terecht zorg koestert voor de gevaren, die voor een ontwikkeling in het belang van het volk zelf in het nationalisme kunnen liggen. Volken, die berusten in een toestand van minderwaardigheid, slapen of zijn zonder pit. Zulke volken kunnen ook geen dragers van een sterk Christendom worden. De Zending kan hier fundamenteel werk doen, in de eerste plaats onder de Inlandsche Christenen door mede te helpen, schaamte en onbevredigdheid met de berusting in moreele of materieele minderwaardigheid te wekken, voorzoover deze laatste van zedelijke factoren afhankelijk is, door den geest van nationalisme blijde te begroeten en dien te verdiepen door te doen zien, dat waar

nationalisme in de allereerste plaats een taak is van zelfhervorming, door het bewustzijn van verantwoordelijkheid wakker te roepen voor de taak van opbouw en toewijding, die het nieuwe Indië ook, ja speciaal aan Christenen stelt, omdat hier een gelegenheid is in wijden kring te bewijzen, dat de kennis van Christus in bijzondere mate dienende gezindheid als vrucht voortbrengt.

En ook in de niet-christelijke Inheemsche wereld kan de Zending het hare doen door met haar kennis, haar ervaring, haar moreel enthousiasme, waar mogelijk, elke beweging te steunen, die in de Inheemsche maatschappij de moreele krachten wil zuiveren en sterken en de verwoestende machten of verhoudigen wil overwinnen.

In het Oosten van thans is de grootste belemmering voor de uitbreiding van het Christendom, dat de uitbreiders tevens leden zijn van de overheerschende volken. Het is mijn vaste overtuiging, dat de ontmoeting van het Christendom met de groote wereldgodsdiensten en de haar belijdende cultuurvolken eerst werkelijk natuurlijk ingrijpend zal worden, wanneer de obsessie der politieke minderwaardigheid verdwenen is, die thans de noodzakelijke rust om tot de diepere levensvragen door te dringen, opeet. Eerst dan zullen wij als man tegenover man, als geestelijke macht tegenover geestelijke macht voor elkaar staan. Voor deze houding van daadwerkelijke sympathie is één voorwaarde m.i. onmisbaar, nl. dat de Zending als geheel en iedere zendeling persoonlijk in het huidig tijdsgewricht zonder eenig voorbehoud supra-nationaal van geest zij. Een zendeling kan een overtuigd Hollander zijn en met dankbaarheid zijn afkomst uit dat land erkennen. Supra-nationaal is de vijand van cosmopolitisch. Als zendeling echter is de zendeling geen Hollander, noch Engelschman, noch welke nationaliteit ook, moet hij het zelfs niet willen zijn. Hij staat voor het Evangelie en heeft slechts één begeerte, dat het in zijn universeele kracht en werkelijkheid zoo duidelijk mogelijk openbaar worde. Dit is den zin van den boven reeds gestelden eisch, dat de zendeling van geen enkele politieke partij lid zij. Niet, omdat het politieke leven hem onverschillig laat, maar juist omdat de plaats, die de Zending in het publieke leven moet innemen, *onafhankelijkheid* van meening en actie eischt. Wat de Zending kan en naar den eisch der omstandigheden moet doen is, boven partijstrijd en partijmeeningen uit, over vragen van zedelijk en sociaal belang het licht van Christelijk denken en voelen te doen schijnen, om zoo mede te werken aan de vorming van een hooge publieke opinie. De Zendeling mag zich nooit identificeeren met

Hollandsche politieke of economische belangen, niet omdat ze altijd verkeerd zijn (ze kunnen zelfs alle rechtmatige redenen van bestaan hebben) maar omdat hij voor Christus is en voor allen. Dat is m.i. de eisch, dien deze tijd stelt, tot onze eigen zuivering en loutering. Zullen wij dat kunnen? De Oosterling betwijfelt het. Dr. N. Macnicol haalde op de vergadering van de Wereldfederatie van Christenstudenten te Mysore in December 1928 een passage aan uit een brief van één van Gandhi's edelste volgelingen, C. Kajagopalachari, die juist loopt over de mogelijkheid van deze om Christus' en der wereld wil nationale zelfontleding der zendelingen. Kajagopalachari zegt: I do not think it ever possible to get Missions to accept such a fully Christian policy." In het boekje: „An Indian Approach to India”, zegt Cumaraswamy, de voorzitter van de Christen-Studentenvereniging in Britsch-Indië, sprekend over de beteekenis der nationalistische beweging: „What true messenger of Christ can stand by and watch? It is not necessary, it is not wise, that foreign missionaries should ally themselves with any political party. But they cannot be true to their vocation if they maintain „discreet” silence when a nation is exploited, or fail to speak the prophetic word when an injustice is done. *It may seem that too great a demand is thus made of our Western brethren*”. Zullen wij het kunnen? De Christen-Oosterling en niet-Christen-Oosterling twijfelt eraan. Wij moeten het kunnen.

Thans het tweede punt. Daar betreden wij, gedeeltelijk althans, het terrein van de veelomstreden resoluties der Jeruzalemsche Conferentie. Ik noem dit opzettelijk, omdat, wanneer het niet gezegd zou worden, toch iedereen het in zijn gedachten zou hebben, en het noodig is dat hierover meerdere helderheid van gedachten kome. Ik wil echter de bespreking van dit punt niet plaatsen in het licht van een apologie of een desavouering van die Conferentie, omdat het debat anders op de zijwegen gaat loopen, of de Conferentie te Jeruzalem in haar in het bijzonder aangevochten uitspraken over poenale sanctie en heerdienst het juiste getroffen heeft of niet. En daarom gaat het niet. Het gaat om de vraag (en degenen, die zich verontrust getoond hebben, brengen de discussie ook terecht altijd op dat punt), of de Zending in de huidige constellatie van het Oosten zich als geheelonthouder kan gedragen in de moreele en geestelijke belangen, die telkens in de sociale en economische conflicten betrokken zijn. Het komt mij voor, dat ik dat na al hetgeen reeds gezegd werd, niet nog eens duidelijk behoef te maken. Men ziet

in het Oosten naar de Zending. Men beschouwt haar als een grootheid, die de plicht heeft om den strijd van harts-tochten en belangen de stem van het geweten te doen hooren. Men verwacht het van haar, juist omdat zij Zending is. Deze verwachting is een eeresalut aan de moreele hoogheid van het Christendom. W. Paton haalt in het deel van de Jeruzalemsche Conferentie over: *Christianity and the growth of industrialism in Asia, Africa and South-America* uit Tawney's „*Religion and the Rise of Capitalism*” aan: „There are two points which it is necessary for us to face. One is that Christians have allowed economic life to escape from the dominance of Christian ethic; the other is that the world is not going to be conquered by a Christianity that is not resolute in its determination to allow neither the economic nor any other sphere of life to be contracted out of the range of ethical obligation” (p. 14). Bij de plicht, die de profetische aard van het Christendom de Zending in de huidige verhoudingen oplegt, komt nog de praktische zijde, dat ondubbelzinnig optreden voor recht en gerechtigheid de prediking van het Christendom is, waarnaar men verlangend uitziет. Elke macht is thans moreel medeverantwoordelijk voor den gang, dien de ontmoeting van Oost en West in hare verschillende aspecten neemt, en de Zending in het bijzonder.

Speciaal ook in leidende Christelijke kringen is er groote ongerustheid en ontstemming over deze nieuwe oriëntering. Men meent daar dat de Zending, zooals men dat onduidelijk uitdrukt, binnen hare grenzen moet blijven, vergetend dat die grenzen getrokken worden op grond van een praktijk uit een geheel anderen tijd (zooals ik die in den aanvang teekende), en op grond van een te kritieklooze stempeling van het Christendom met de „lenseitigkeits” signatuur. Eigenlijk is deze houding, principieel bezien, verbazingwekkend. Zonder het zich bewust te zijn, vallen Christelijk-denkende mannen ten offer aan den modernen tijdgeest, hier bedoeld in den ongunstigen zin van het woord. In de Middeleeuwen hebben wij een in alle opzichten gebonden maatschappij gehad. Die gebondenheid moest vallen voor den storm der nieuwe economische krachten. Daarom is zij voor ons ook een stadium van achterlijkheid. Waarin echter de Middeleeuwen boven ons staan, is het onvertroebelder besef, dat de sfeer van het economische en sociale leven ook binnen de jurisdictie der christelijke levensnormen valt. Hierin moge één der pijnlijke en moeilijkst op te lossen conflicten liggen van Christendom en wereld, wij kunnen en mogen het bewustzijn van dat conflict niet

missen, zal ons niet één onzer grootste geestelijke krachten en schatten verloren gaan. Als er één punt is, waarin men nu eens met recht onzen tijd god-loos en ongeloovig kan noemen, dan is het wel daarin, dat de saecularisatie van Renaissance en Aufklärung en de snelle opkomst van den modernen handel en industrie de ongebonden, autonome ontwikkeling van het economische leven heeft gebracht. Deze autonomie was in den aanvang deels een gerechtvaardigde eisch om den nieuwen ontplooiingsdrang en spankracht van onnatuurlijke beletselen te bevrijden. Op den duur is de moderne maatschappij de slaaf van den geest geworden, dien ze eerst gebaard had, en heeft de autonome instelling op winst en productie zich onthuld als anomie en antinomie. Tegen de daemonische krachten die in het geweldige economische leven van onzen tijd telkens losbreken of dreigen los te breken, is juist noodig een steeds krachtiger ontwakning van profetisch besef in de Christenheid, profetisch in den ernstigen zin van de grooten van het O. T. Nu minder dan ooit mag het Christendom vergeten, dat het van theocratischen huize is. Zeker, het Christendom is niet op de wereld om het Koninkrijk Gods te stichten, maar wel om de normen er van macht over de gewetens te doen verkrijgen, en daaraan kracht tot zuivering en vernieuwing te ontleenen, hoe miserabel ver wij menschen dan ook nog van de werkelijke Godsheerschappij mogen blijven, Christus, zegt men, bemoeide zich niet met sociale vragen, Paulus evenmin. In onzen tegenwoordigen zin zeker niet, want Christus kwam voor een dieper verlossingswerk, dat het fundament legt voor een geheel nieuwe houding in het leven, en Paulus leefde in de verwachting van het einde der wereld. Maar het is onmiskkenbaar in Christus' geest om nieuwe schepselen te vormen, die in de verhoudingen van de wereld het nieuwe beginsel willen laten werken als een zout, en die niet, buiten de zorg voor het individueele zieleleven en zieleheil, de wereld voor de rest aan de autonomie van den mensch of aan den duivel uitleveren. Men bepleit nuchterheid en kennis van zaken, wanneer het gaat over het terrein van het sociale en economische leven. Terecht. Maar laat de nuchterheid den profetischen geest niet dooden. Men maakt zich, alle overtuiging van de arglistigheid van het menschenhart ten spijt, steeds bezorgd dat de profetische geest (in den bovenbedoelden zin, niet in dien van Schwärmerei) de nuchterheid doodt. Zou er geen gevaar zijn, dat we vaak dichter staan in ons denken bij het Manchestersche liberalisme dan bij het klassieke Christendom? Tawney zegt in het reeds geciteerde Jeru-

zalemsche Report (p. 62): Christianity is not a system of humanitarian ethics, nor is the Church a association for social reform; and a religion which is accepted for utilitarian reasons, however lofty the utilitarianism may be, is not religion at all. But though there is truth in this emphasis on the individual (Tawney heeft eerst gesproken over de Christenen, die staande houden dat de Zending en de Kerk alleen met het geestelijk leven van het individu heeft te maken), it is at best only a half truth, and the half which it suppresses is precisely that, it seems to me, which it is most important for our generation to grasp. Its errors are not in its affirmations, but in its negations, and the answer to it should come in the first place not from those who are interested in social improvement and seek an ally in religion but from those who have a high sense of the claim of religion to control not a part, but the whole of human life . . .”.

De nieuwe houding, die van de Zending gevraagd wordt, bestaat dus niet in het gaan bewandelen van een belangrijken zijweg naast den steeds betreden hoofdweg, maar daarin dien hoofdweg te verbreed en te verdiepen, hem tot een waarlijk koninklijken weg te maken. Het gaat dus niet om sentimentaliteit, weekhartigheid of barmhartigheid, ook niet om tijdig en ontijdig mee te praten en te critiseeren over zaken, die ze maar half weet, maar om een vernieuwd en versterkt bewustzijn van gerechtigheid en verplichting, om in een wereld van onrust en conflict krachtens haar moreele positie het hooge en zuivere licht, dat haar is toevertrouwd, te doen schijnen. In de Zending moet wakker worden de ontroering, die Pestalozzi bezielde, toen hij de elliende der maatschappij ziende, vasthield aan het ideaal „um die Treppe der Menschenbildung in das Haus des Unrechts zu bauen”. Ik herhaal, de verhoudingen eischen dat. Zwijgt de Zending uit verkeerd-begrepen vroomheid, dan verloochent zij dat wat zij wil hooghouden: Christus te brengen als het Licht en het Leven der wereld.

Om de actie van Jeruzalem naar zijn principiëelen kant in een juister licht te plaatsen, mogen mij eenige korte opmerkingen veroorloofd zijn. Wie Jeruzalem heeft meege maakt, weet dat de bitterheid, die b. v. de rassenkwestie en de industriele kwestie in millioenen veroorzaken, op verre na niet voldoende uitkomt in de Reports. Hij zal zich eveneens te binnen brengen, dat, ook al stonden in 1910 te Edinburgh dergelijke onderwerpen om zeer verklaarbare redenen niet op het program, men toch b. v. in het deel over Government and Missions van het Edinburgh-report

lange discussies kan vinden over de onthullingen, die Protestantsche zendelingen krachtens hun geweten over de hemelgergende misstanden in de Congo hebben gedaan, en op p. 119 deze „finding” vermeld zien:

Responsibilities of Christian Colonial Powers:

In view of the enormous influence exercised by Christian nations over races of less developed civilisation and lower material power, we would express the earnest hope that a growing sense of responsibility for the right use of this influence may control the actions of both Governements and individuals; and in particular we would express our conviction that where territories peopled by such races are under the rule of Christian Powers, the *prime duty of such Powers is the education and development of these races.*

Die taal is duidelijk. Leest men de resoluties van Jeruzalem, dan zal men bij rustige overweging vinden, dat er niets anders in staat dan wat men thans overal hooren kan als het algemeen toegestemde program der moderne koloniale politiek, met dien verstande dat men zich niet vergenoegt met proclamatie- of manifeststijl, maar de Zending als meebouwer aan het publieke geweten en aan de toekomst van de Oostersche volken, daaraan welbewust haar verantwoordelijke deel op zich wil doen nemen.

Alvorens te eindigen, moeten wij nu nog één vraag recht onder de oogen zien. Is de Zending en het Christendom, zooals zij thans in Indië georganiseerd zijn, in staat om de houding aan te nemen, die hier bepleit is? Eerlijk gezegd, dat is een pijnlijke vraag. Het is echter een onontkoombare vraag. In zijn uitstekende, van veelzeggende bitterheid vervulde lezing over „Zending en Industrie” op de Zendingsconferentie te Bandoeng in September 1928, zegt het bekwame Christelijke Volksraadslid Moelia, als hij de besprekingen, o.a. over de poenale sanctie, te Jeruzalem behandelt: „Kort en goed, de Zending in Indië kan, zooals de zaken thans staan, zich met dit vraagstuk, ook zelfs wat de moreele zijde betreft, niet inlaten . . . Een van beide, of de Zending tast door en bindt den strijd aan, of zij onthoudt zich. Zie ik goed, dan is het eerste haar onmogelijk en het laatste zelfs geboden”. Nuchterder kan het niet, te meer waar de heer Moelia duidelijk genoeg laat merken welk een bitterheid en ontgoocheling bij hem en andere ontwikkelde Christen-Inlanders het zwijgen over of het goed praten aan Zendingszijde van verhoudingen, die hun in aperten strijd met de geest van het Christendom voorkomen, wekt.

Moelia heeft grootendeels gelijk. De Zending is organi-

satorisch versnipperd. De meeningen in haar boezem zijn verdeeld. Alleen individueele zendelingen kunnen als persoon op het oogenblik naar buiten doen blijken, welk licht het christelijk geweten doet schijnen over den moreelen kant van alle groote aanrakingsvlakken van Oost en West, zooals dat hierboven uiteengezet is. Daarom is het noodig om de zaak eens helder en dwingend voor de aandacht te plaatsen. Hoe men ook moge denken over de mérites van het door mij bepleite standpunt de omstandigheden eischen dat wij er corporatief over gaan denken. De Nederlandsch Indische Zendingsraad, die geboren staat te worden, zal nooit gebrek hebben aan belangrijke agenda-punten. De wijze van prediking van het Evangelie, de vestiging der Kerk, de versteviging en verdieping van het Christelijk leven, het zoeken naar gemeenschappelijke oplossingen voor gemeenschappelijke vragen, de vorming van Inheemsche leiders en nog veel meer, zal op die agenda staan, maar ongetwijfeld ook de vorming van een communis opinio over zaken, die het geestelijk en zedelijk welzijn van de bevolking in het geheel raken. De discussie's over de houding der Zending in algemeene vragen, ontstaan naar aanleiding van Jeruzalem, hebben zich wat eenzijdig bewogen op het gebied van Europeesche inwerking. Daardoor is op den achtergrond geraakt, dat de Zending in Indië nog zeer tekort schiet in de medewerking aan vragen als opium, drank, zedelijk-verwoestende lectuur, verheffing der vrouw, etc. Aan dergelijke vraagstukken kunnen en mogen wij niet voorbijgaan, zullen wij als Zending onze moreele aanspraken waar maken onder volken, die aan zooveel gevaren bloot staan en zooveel steun en stimulans noodig hebben. Het is daarom gelukkig, dat wij op weg zijn een orgaan te krijgen, waarin de Zending kan leeren tot zelfbewustzijn op velerlei gebied te komen. Ook dan krijgt het bovengestelde ideaal, dat zendelingen geen lid zijn van politieke partijen, maar als geheel hun getuigenis laten hooren of het gewicht van hun ervaring doen spreken zijn ware kracht en beteekenis.

In vrijheid en onafhankelijkheid van geest, in de begeerte een onmiskkenbaar duidelijke stem van Christus te zijn, zal de sterkte der Zending liggen. Op zichzelf is dit reeds volkomen waar, maar de toekomst zal het door de feiten steeds meer leeren.

Dr. H. KRAEMER.

Het 75 jarig bestaan van „De Opwekker”.

1 Nov. 1855 ving de uitgave van het christelijke maandblad „De Opwekker” aan.

Ds. E. W. King bedoelde met deze uitgave: evangeliseeren onder de Europeanen. Ook gaf hij een evangelisatie-blad voor de Maleisch sprekenden uit, dat de naam droeg van „Bintang Djohar”.

De Opwekker droeg geheel het stempel van Ds. King.

Men leze over dezen bijzonderen man, wat Coolsma schreef in de Macedoniër van 1885 blz. 177 en De Zendingseeuw van Coolsma blz. 74.

In 't kort aldus: In 1824 te Padang geboren, kreeg het eerste schoolonderwijs van Zend. Medhurst te Batavia. In 1830 ter verder opvoeding naar Nederland, van waar hij op 19 jarigen leeftijd terugkeerde en te Batavia op een handelskantoor diende. In 1850 kwam hij tot bekeering. Getuigde van z'n Heiland. Had een belangrijk aandeel in de stichting van het Genootschap voor In- en Uitwendige Zending (1851), werd tot secretaris gekozen (tot 1857). Stichtte te Batavia de Chr. Ambachtschool voor heele en halve weezen van Europeanen.

In 1857 over Nederland naar Schotland. Hoogeschool der Vrije Kerk bezocht. In 1860 met z'n studie gereed. Huwde met een Schotsche dame. Terug naar Batavia. Bij Besl. van 20 Sept. '61 toelating tot uitoefening van z'n dienstwerk als leeraar van de Vrije Schotsche Kerk. Op 25 Nov. mocht hij de eerste menschen doepen, nl. 2 Chin. leerlingen van den hulpzending Gan Koei. Vestigde zich te Meester-Cornelis, waar hij een kleine gemeente uit de Inlanders verzamelde. Stichtte de Rehoboth-kerk met een Inl. en Europ. afdeling. Zendingsschool voor Inl. en Chin. kinderen (1865). In 1866 opende hij een asyl (Rehoboth-Asyl) voor heele en halve weezen van Europeanen. Deze arbeid werd ondernomen zonder geld en King verbond zich om alleen met die middelen te werken die hem in antwoord op zijne gebeden, door den Heer zouden worden toegezonden. Het aantal kinderen steeg zelfs tot 35. Man en vrouw beiden stonden alleen voor dat werk. Hij stichtte een drukkerij, de Rehoboth-

IIIe periode Van Hasselt.
Zending op Nieuw-Guinee

De Protestantsche Zending op Nieuw-Guinee.

De derde periode van 25 jaren.

Bood het tweede 25tal jaren van de Prot. Zending op Nieuw-Guinee weinig zichtbare veranderingen; in 't derde vijftigstal werd dit geheel anders.

Maar in het tweede 25tal vielen 'n paar gebeurtenissen, die gememoreerd moeten worden, daar ze voor de verandering in het 3e tijdperk hare beteekenis hadden.

Eerstens de opneming van N.G. in het vaarbeurtenplan der K. P. M.

Wanneer men de oude „Berichten” der U. Z. V. leest, wordt men telkens getroffen door het groote ongerief in communicatie en correspondentie, veroorzaakt door de zeer slechte scheepvaartverbinding. Als de westmoesson begon door te staan, konden de Zendelingen de schoeners verwachten, die door de Ternataansche handelaars gezonden werden, geladen met de handelswaren, door de Papoea's begeerd. Die schoeners brachten ook nieuwe proviand voor de zendelingswoningen en de brieven van familie en vrienden en als de oosten-wind woei vertrokken de schoeners weer. De U. Z. V. trachtte een weg te vinden om in dat euvel te voorzien; onderhandelingen waren geopend om althans éens in 't jaar een stoomboot naar N. G. te zenden, maar de bezwaren schijnen te groot geweest te zijn. 'n Enkele maal kwam een oorlogsschip of 'n gouvernementsstoomer verandering brengen in den gewonen gang van zaken. Maar dat waren met recht witte raven. Als zoo'n boot vertrokken was, duurde 't soms jaren alvorens er weer een verscheen.

Men kan zich de blijdschap der zendingsgezinnen voorstellen, toen ze de zekerheid kregen, dat éens in de drie maanden een stoomboot zou verschijnen.

De blijdschap was echter niet onverdeeld. 't Was toch te verwachten, dat nu de communicatie zoo gemakkelijk was, ook een stroom van Chineesche, Arabische en inheemsche gelukzoekers over N. G. zich zou uitstorten.

Deze vrees bracht de U. Z. V. er toe om op advies van de Zendelingen een Zendinghandelaar uit te sturen. Men hoopte, dat de bevolking bij dezen hunne inkoop zou doen, waar ze er zeker van konden zijn niet bedrogen

en afgezet te worden. Die zedingshandel heeft niet aan de verwachtingen beantwoord. 't Zou me te ver voeren om in den breede de oorzaken van die mislukking na te gaan.

De K. P. M. liet jaren lang eens in de drie, daarop eens in de twee maanden een schip loopen, tot dat thans éens in de maand de communicatie verzekerd is.

Dr. G. Uhlhorn schrijft in „Strijd en Overwinning” over de wegen, die in 't oude Romeinsche rijk werden aangelegd : „Langs deze wegen marcheeren de legioenen, die de onderworpen wereld in toom houden en hare grenzen beschermen moeten ; langs deze wegen reizen de praeconsuls en praetoren naar hunne provinciën om recht en gerechtigheid te handhaven en snellen de ijlboden, om zoo spoedig mogelijk de bevelen des keizers naar de uiterste einden des rijks over te brengen ; langs deze wegen beweegt zich het handelsverkeer en trekken de aanzienlijke Romeinen, met het doel de wereld te leeren kennen ; langs deze wegen ook reizen de boden des Evangelies, dragende van stad tot stad de blijde boodschap des Verlossers.”

Mutatis mutandis kunnen bovenstaande woorden toegepast worden op den invloed, dien de K. P. M. uitoefende op den gang van zaken op N. G.. Menschelijkerwijze gesproken zou de expansie van de laatste 25 jaren onmogelijk zijn geweest zonder de vaargelegenheden, die de K. P. M. schiep.

Eene tweede zaak van belang was de vestiging van ambtenaren op N. G..

In hunne brieven hadden de Zendingen ook telkens aangedrongen op direct Bestuur, waardoor aan de anarchie op N. G. een eind zou komen. Wel hadden de Papoea's hoofden, maar dezen hadden eigenlijk alleen maar wat te zeggen bij 't bijeenroepen van sneltochten. 't „Macht boven recht” was regel Maar lang niet alle Papoea's waren 't eens met dien regel. De zwakke stammen werden uitgemoord en konden zich niet te weer stellen. In de dorpen kregen de grootste schreeuwers gelijk. Velen, ook uit de Papoea's, bleken dien toestand moe te zijn. Door de invoering van 't direct bestuur, kregen de vredelievenden, de in den hoek gestopten, een kans, dien ze ook benutten. En de schreeuwers kregen gelegenheid zich te verbazen, dat er eene macht boven hen gekomen was, die niet bang was voor 'n groote mond. Ik ben 't niet eens met de voorstelling, dat de primitieve mensch, bemerkend, dat er eene macht bestaat, grooter dan die van zijne goden en

geesten, gaat verlangen naar die hoogere macht, en dat na het succes van 't Bestuur, 't geloof in eigen geesten en goden gaat tanen. Maar 't is duidelijk, dat wanneer orde en regel de plaats gaan innemen van de oude bandeloosheid, het Evangelie ook meer kansen krijgt. Daarbij kwam, dat in de bestuursmaatregelen veel was, dat de Papoe niet begreep, waarom hij zich wendde tot degenen, die hij al zoo lang had gekend en die zijn vertrouwen verworven hadden. Op 'n zeker eiland nam na eene tuchtigings-expeditie de vraag om goeroe's zeer toe. Dit gaf eenen Papoe reden de volgende beeldspraak te gebruiken: „'t Gouvernement brandt een plek in 't bosch schoon en dan gaat de Zendeling op die plek een tuin maken.”

De invloed van 't Gouvernement was niet zoo spoedig zichtbaar. In 1897 was de eerste ambtenaar aangesteld, in 1902 werd nog geklaagd over de doodskoppen die bij de gouvernementnederzetting als trofeeën uit den ouden tijd aan de huizen hingen en in 1912 zeilde nog een sneltocht uit van de Doré-Baai, waar de gouvernementnederzetting en de oudste zendingsposten lagen. Maar de machtsmiddelen, waarover de ambtenaar te beschikken had, waren in de eerste jaren van zeer geringe capaciteit.

Nog op andere wijze had het Gouvernement zijne belangstelling in het zendingswerk getoond. In 1894 werd de eerste school gesubsidiëerd, nl. die van Mansinam. Vóór dien tijd had de U. Z. V. alle kosten, die het werk op N. G. met zich bracht, geheel gedragen, gelijk ze tot heden die is blijven dragen, uitgenomen de laatste jaren de kosten van het onderwijs. Maar toch verzekert Pater v. d. Kolk, missionaris van het H. Hart, dat de protestantsche zendelingen salaris ontvangen van het Rijk, en de missionarissen der Roomsche Kerk niet. ¹⁾

't Derde tijdperk, dat van de expansie, werd in 1903 ingeluid met 't verzoek van 't eiland Meos-War om een Zendeling, en zoo dat niet kon een Goeroe. Dat Meos-War is een dun bevolkt eiland, gelegen tusschen Roon, Wandamen, en Windesi, door krachtige stammen bewoond en deze gebruikten Meos-War als hun menschen-jachtgebied. Eenige jaren was er een Zendeling gevestigd geweest en in den aanvang scheen de arbeid er vruchtbaar te zullen worden. De Zending was er opgeheven. En nu circa 30 jaren na de opheffing kwam men weer onderwijs vragen in de christelijke leer. De overweging, die tot deze vraag leidde, was deze: Na 't vertrek van de Zending was de stam achteruitgegaan

¹⁾ „Bij de oermenschen van Ned. Z. N. G.” blz. 17.

B in aantal; men beschouwde dit als een straf des Hemels, waarom men besloot weer een Zendeling te vragen.

'k Maakte eene reis naar Meos-War, mijne eigenlijke eerste zendingsreis. 'k Was verbaasd te vernemen, dat er nog menschen waren, die 't Onze Vader konden opzeggen en nog meer onthouden hadden van 't Christelijk onderwijs.

Maar de reis zelve was me eene openbaring. Ik had onderweg meermalen gelegenheid gehad 't Evangelie te verkondigen, o. a. op de pleisterplaatsen aan de opvarenden van prauwen, die van Biak en elders kwamen, waar 't Evangelie nog niet verkondigd was.

'k Stond vlak voor mijn verlof. Maar ik nam me voor in Holland te pleiten voor 't vestigen van een goeroe op Meos-War. We arbeidden toen nog niet met goeroe's. Als helpers op school had de N. G. Zending wel eens zich van inheemsche krachten bediend, maar als zelfstandige arbeiders op 'n eigen post hadden ze nog niet gewerkt. Alleen op 't eiland Roon was een Ambonnees werkzaam, omdat daar eene gemeente bestond, maar er geen Eur. Zendeling beschikbaar was. Dan hadden we met een Papoeschen helper, te Depok opgeleid, eene poging tot Evangelisatie gedaan onder de binnenlanders. Deze poging was echter gestaakt.

Maar dan stond 't bij me vast, dat ik na mijn verlof op reis zou gaan om te beproeven of andere plaatsen geen betere kansen boden voor de zendingswerkzaamheid dan die, waaronder we reeds arbeidden.

't Bestuur in Holland stond me beide verzoeken toe. Voor 't reizen mocht ik me een voertuig laten maken, gerieflijker dan de Papoesche prauw.

Tijdens mijn verloftijd, was ik getuige van de groote blijdschap, die de Utrechtsche-Zendingsvrienden vervulden, toen er bericht kwam van Br. Van Balen, hoe op Roon een algeheele verandering merkbaar werd. Roon, 't eiland, waar Bink geleden had en gestorven was, waar van Splunder, v. Balen, v.d. Roest en Metz gearbeid hadden, waar de laatste een graf moest delven voor zijne gade, Roon, dat onder ons, Zendingen geen goeden naam had, datzelfde Roon wendde zich met groote beslistheid tot het Christendom. 't Moet wel een treffend oogenblik geweest zijn, toen Oudejaarsavond 1906 de bevolking van Roon zelf 't initiatief nam tot het verbranden van allen heidenschen rompslomp om als nieuwe menschen het nieuwe jaar in te gaan.

Daarna stierf een van Binks pupillen onder zeer merkwaardige omstandigheden, na een visioen gehad te hebben, dat hij vóór zijn sterven kon mededeelen, wat een diepen indruk maakte in wijden omtrek. Deze geheele beweging toonde

1906

B

in alles, dat het Evangeliezaad slechts schijnbaar verstikt was, maar dat het toch eindelijk heerlijk was ontkiemd.

In 1906 kwam ik weer terug op N.G., vergezeld door den toen jeugdigen Starrenburg.

Mijn scheepje liet ik bouwen en noemde het „Utrecht”. Ik heb er wel mee gevaren, maar ik behoefde niet te zoeken naar plaatsen, waar het Evangelie misschien meer kansen zou hebben dan op de plaatsen, waar we reeds arbeidden. 't Scheepje kwam goed van pas om me daar te brengen, waar men mij vroeg te komen.

Starrenburg vestigde zich op Roon, om met Van Balen het zuidelijk gedeelte van de Geelvinksbaai te bearbeiten, nadat hij een jaar in de Doré-Baai geweest was. Hier begon het tij ook te veranderen. De binnenlanders, onder wie we eenigen tijd gearbeid hadden kwamen weer om onderricht vragen. De reden was gelijksoortig als die de Meoswaarders bewogen had onderwijs te vragen. De strand- en boschbewoners waren slaags geraakt. De laatsten durfden niet meer aan de kust komen. Dit was een groot ongerief voor hen. In dit alles zagen ze een oordeel, omdat ze den goeroe niet hadden gevolgd. B

Van bijzondere beteekenis was 't, dat van de Schouten-Eilanden een vraag om onderricht was gekomen. Deze eilanden waren bewoond door een stam, berucht als zee-roovers en koppensnellers. De eilanden waren uit N. G. oogpunt gezien zwaar bevolkt. Ze konden dus het: „Macht boven recht” ongestraft laten gelden. Als ik spreek van een stam, dan druk ik me verkeerd uit. Er wonen verschillende stammen. En die stammen hadden 't nog al eens met elkaar aan den stok en dan werden kinderen en ook volwassenen geroofd en naar elders verkocht.

't Gebeurde ook wel, dat er groote voedselschaarschte heerschte; (als de „wambran”, een verzengende wind, lang gewaaid had en 't gewas had geteisterd, of ook als er strijd was en men de tuinen niet durfde bebouwen) en dan verkochten de ouders hunne kinderen, overwegende, dat hunne kinderen althans voedsel hadden. Later konden ze hen dan wel terugkopen.

En zoo waren in de gezinnen van de Zendingen en ook in die van de inheemsche Christenen, vrij-gekochte Biaksche slavenkinderen. Een dezer vrij gekochten onderscheidde zich door bijzondere gaven en werd deswege naar Depok ter opleiding gezonden en werkte daarna met ons op de posten Mansinam en Kwawi. Toen we goeroe's gingen plaatsen op Meos- War en elders, kwam hij met de vraag zijne familie te mogen onderrichten. Toen die B

familie zelve dit verzoek krachtig steunde, ging ik er toe over hem onder zijne landgenooten te plaatsen. De herinneringen aan die eerste tochten met de „Utrecht” naar de Schouten-eilanden behooren tot de aangenaamste van mijn leven.

B Maar een deel van mijn succes had ik te danken aan 't geloof der Biakkers aan een komenden koning. En ze rekenden, een blanke, die zich ongewapend onder hen bewoog, onder de „teekenen des tijds”. Toen de vleesche-lijke verwachtingen, verbonden aan die wederkomst niet verwerkelijkt werden, kwam er wel een terugslag, maar toch kon de arbeid voortgaan en is nu onder de Zendingen Agter en Hartweg in bloei vooruitgaand, zoodat nu van alle kanten om goeroe's gevraagd wordt.

Op 't eiland Noemfor heerschte omstreeks 1907 — 1908. een oorlogstoestand. Op dit eiland wonen Biakkers en Noemfooren. En deze beide stammen beoorloogden elkaar, maar ook de Biaksche dorpen vochten onderling hunne veete uit. En nu kwam, zoowel van Biaksche als van Noemfoorsche zijde de vraag tot me: „Kom en breng ons den vrede”, m.a.w. „wees onze bemiddelaar.” Niemand durfde meer naar 't bosch om tuinen te maken, niemand naar de koraalriffen om schelpen te zoeken of visch te vangen.

B Mijn eerste bezoek geelk wel eene rechtszitting. Maar de vrede kwam. Een der Biaksche dorpen op Noemfoor leverde dadelijk de heidensche attributen in.

't Werk is er met vallen en opstaan tot heden geze-geend voortgegaan. 't „Vallen” was hier ook doorgaans 't gevolg van de boven reeds genoemde heilsverwachting. Als zich weer iemand uitgaf als gezant van den komenden koning, den wendde een deel zich weer af, maar keerde weer als de verwachting weer ijdel bleek.

Op 't oogenblik bloeit de arbeid op dit eiland zeer.

De Zendingen hebben op N.G. natuurlijk ook getracht de kranke bevolking te helpen. Niet altijd werden die pogingen gewaardeerd. Maar sinds bij eene pokkenepidemie in 1895 de vaccinatie doeltreffend bleek, liet de Papoe zich willig vaccineeren, te gemakkelijker, omdat men de vaccinatie kon verklaren uit eigen gedachten-spheer. 'k Hoorde nl. eens 'n oudere tot een tegenstre-venden knaap zeggen: „Laat je maar prikken, als de pokkengeest komt, dan ziet hij de teekenen op je arm en dan denkt hij: o, die heb ik al gehad en loopt naar 'n ander”. De vaccinatie opende ook deuren voor me, zoowel op Biak, als op 't eiland Jappen. De bewoners van dit eiland stonden al vroeg in relatie met de Zending, zoowel met die van Mansinam, als met die van Roon.

Maar gebrek aan Eur. personeel was oorzaak, dat 't eiland met zijn \pm 20.000 inwoners weinig kon bezocht worden. Starrenburg, Duyvendak en ik bezochten om beurten 't eiland. Maar de geringe contrôle, die uitgeoefend kon worden was oorzaak dat de goeroe's hun plicht dikwijls vergaten. Maar toch kon 't werk er gaande gehouden worden tot 't eiland in '24 in Bout een eigen Zendeling kreeg. De zeven kleine, weinig krachtige goeroeposten zijn in de laatste 6 jaren tot 30 gemeenten geworden en de kerstening van 't geheele eiland is een gwaestie van tijd. Terwijl van uit Jappen nu ook de arbeid op Waropen-Kai, wel 't laatste bolwerk van 't heidendom in het kustgebied, is aangevangen.

In 't Zuiden van de „Geelvinksbaai” nam de arbeid eveneens snel toe. 't Belangrijkst was wel de overgang van de Wandamenbaai, bevolkt door een stam, die ook in wijden omtrek zeer gevreesd was.

De invloed, die van Windesi, waar 't echtpaar Van Balen jarenlang had gewerkt, uitging bracht de Zending over naar West-Nieuw-Guinee.

Hierover hoop ik echter in een volgend art. te handelen; evenzoo over Oost-Nieuw-Guinee en over de Opl. school te Miëi.

In de bovengenoemde streken was aan te wijzen dat neiging tot het Christendom verband hield met de oude Zending. De betrekkingen waren na te gaan.

Toen de pioniers hunnen arbeid begonnen op Mansinam, in het Noemfoorsche-taalgebied en ze zich gingen toeleggen op de beoefening van die taal, hebben ze niet geweten dat 't Noemfoorsch zulk een belangrijke taal was voor 't westelijk gedeelte van Noord-Nieuw-Guinee en voor de eilanden. De oude Noemfooren waren de uitvoerders van den wil der sultans van Tidore en zoo oefenden ze een grooten invloed uit, waardoor hun taal bekend werd, ook in streken, waar men een andere landstaal had. Zoodat, toen in 1905 de verandering begon, met het Noemfoorsch-Biaksch een zeer groot gebied kan bereikt worden.

Ook in 't zuiden van de Geelvinksbaai kon in het Windesisch-Wandamensch gearbeid worden, dat door Van Balen en na hem door Starrenburg werd bewerkt. Zodoende kon ook daar de bevolking in haar eigen taal worden bereikt.

In Oost- en West N.G. is dit anders. Hier kwam het Evangelie in Maleische prediking tot de bevolking.

Over den arbeid in deze streken in een volgend artikel.

F. J. F. van HASSELT.

De Zegen van Ismael.

Uit de „Chronicle” of the London Missionary Society.

Vertaald door Mevr. J. M. Meyering-Oosterhuis.

Zeg: Wat mij aangaat, mijn Heer heeft mij geleid in een rechten weg: een waar geloof, het geloof van Abraham, den Vader aller geloovigen; want hij was niet een van hen, die goden met God vermengen. Koran 6.162.

Kan de kerk uit de Heilige Schrift enig licht ontvangen omtrent de houding, die zij moet aannemen tegenover Mohammedaansche volken?

Vinden wij in den Bijbel ook eenige aanwijzing omtrent Gods eigen houding?

Als we de geschiedenis lezen van de slavin Hagar bij de twee gelegenheden, waarop zij God alleen in de woestijn ontmoette, toen zij, door woede, wrok, angst en wanhoop heen, nieuw geloof verkreeg en nieuwe moed door de openbaring en de belofte Gods, vinden wij daarin al de zaden van de latere geschiedenis van haar zoon en al zijn nakomelingen tot de geboorte van Mohammed en de komst van den Islam.

Wij vinden er ook bepaalde beloften Gods aan haar gedaan met betrekking tot het lot van de volken, die uit haren zoon zouden voortkomen. Zij zijn bestemd een belangrijke en zeer bijzondere taak te vervullen in de ontwikkeling der godsdienstige ideeën. In den naam Ismael - God zal hooren - en in den naam, dien zij aan God gaf - Gij God des aanzien - bewaarde Hagar een levendige herinnering aan een God, die hoorde en zag en ingreep in den gang der gebeurtenissen. (Genesis 16.)

Haar zoon en zijn nakomelingen zouden mannen van een wilde onafhankelijkheid zijn, van woeste, fanatieke strijd-lust, waaraan zij zouden paren een merkwaardige zin voor gastvrijheid.

Verder is daar Abraham's gebed voor Ismael en het antwoord daarop (Genesis 17, 18, 20). Hij valt op zijn aangezicht en lacht en protesteert tegen het idee, dat Sara op haar ouden dag nog een kind zal krijgen; hij zegt, dat hij zeer tevreden is met Ismael en vraagt God al Zijn beloofde zegeningen op den zoon zijner liefde over te dragen. Hij zegt; „Och, dat Ismael mocht leven voor Uw aangezicht”

V. Hasselt Zending in N. N. Sumatra

De Nederlandsch-Indische Zendingbond.

Het volgende jaar hoopt onze Bond z'n 50-jarig bestaan te gedenken. Voorwaar een heuglijk feit! Dat dit gouden jubileum op waardige wijze gevierd zal worden, spreekt dan ook wel vanzelf. Het plan is nl. om in September 1931 te Bandoeng een buitengewone conferentie van onzen N.I.Z.B. te houden. We hopen dat alle leden deze jubileum-conferentie zullen kunnen bijwonen. In het bijzonder denken wij hierbij aan de zendingsarbeiders op de Buitenbezittingen. De groote reiskosten waren voor hen meestal een onoverkoomlijk bezwaar om onze conferenties bij te wonen. Maar op ons gouden feest mogen zij niet ontbreken! De finantieele moeilijkheden moeten overwonnen worden! Zulks is mogelijk als alle zendingsarbeiders en arbeiders, in den ruimsten zin van het woord, mede willen werken. Hoe meer leden onze Bond telt, des te grooter zal zijn finantieele draagkracht zijn! Daarom doen wij dan ook een dringend beroep op alle mede-arbeiders in het werk der Zending in N.O.I., om zich — voorzoover zij zulks nog niet deden — als lid van den N.I.Z.B. op te willen geven. De contributie van f 1. per maand behoeft toch voor niemand een bezwaar te zijn. Men krijgt dan bovendien het Bondsblad „de Opwekker” gratis toegezonden.

Met opzet wordt in dit nummer, dat aan alle ons bekende adressen van zendingsmensen wordt toegezonden, een lijst met de namen der leden opgenomen. Een ieder kan nu zien welke zendingsarbeiders en zendingsvrienden in z'n woonplaats of in z'n omgeving nog niet tot den N.I.Z.B. zijn getreden.

Al hebben we niet te klagen wat ons ledenaantal betreft, toch is ons ideaal nog niet bereikt. We zouden nl. zoo gaarne wenschen dat *allen* die hier in Indië werken in den dienst der Zending en *allen* die van harte met genoemden arbeid medeleven, ook leden waren van den Ned. Ind. Zending Bond.

Als ieder mede wil werken om den ledenkring zoo groot mogelijk en den achterstand in het betalen der contributies zoo klein mogelijk te maken, dan zullen wij het volgend jaar met des te grooter blijdschap en dankbaarheid ons gouden jaarfeest kunnen vieren!

Het Bestuur.

De Zending op West Nieuw-Guinee.

Als de vriendelijke lezer zoo goed wil wezen zich de kaart van Ned. Nieuw-Guinee voor den geest te roepen, dan herinnert hij zich, dat dit stuk van Nederl. koloniaal gebied bestaat uit twee, zeer in grootte verschillende, gedeelten. 't Oostelijk gedeelte is zeer uitgebreid, het westelijk, daarbij vergeleken, van geringen omvang. Men heeft die twee gedeelten willen vergelijken met de gedaante van een roofvogel, waarvan dat betrekkelijk kleine gedeelte de kop is. Officieel heet dit ook de „Vogelkop”.

Waar Kop en Lichaam elkaar ontmoeten, vertoont de kaart: Nieuw-Guinee op z'n smalst. Van 't westen dringt de Mac Cluer-golf zich zeer ver 't land in en oostelijk van de landengte breidt zich de enorme „Groote Geelvincks-Baai” uit.

Aan het oostelijke uiteinde van de landengte ligt Windesi, aan de vrienden der U. Z. V. wel bekend als de post, waar Br. en Dr. Van Balen zich jarenlang aan den zendingsarbeid gewijd hebben. En van af den heuvel, waarop hun huis lag, kan men de eilanden Meos War en Roon zien, eilanden, die al heel spoedig na den aanvang der N.-G. Zending, Evangelieboden tot zich zagen komen. Op Meos War arbeidden Mossche, Kamps en Rinnooy, op Roon R. Beyer, Van Balen, Van Splunder, Bink, v.d. Roest en Metz. Ik ga nu hier niet vertellen van den arbeid op deze posten, van den strijd, die daar werd gestreden en 't leed, dat daar werd geleden.

Maar, gelijk we zagen, dat van uit de Doré-Baai het gerucht van de Zending uitging naar Noemfor, de Schouten-Eilanden, Amberbaken en Jappen, zoo kunnen we ook van de Zendingsposten in 't zuiden van de Gr. Geelvincksbaai getuigen, dat vandaar uit het Evangelie gedragen werd naar Wandamen, eveneens naar Jappen en over Nieuw-Guinee op z'n smalst, naar de streken, die om de Mac Cluer-golf en de Bintoeni-Baai liggen. ('t Meest oostelijk gelegen gedeelte van de groote diep-insnijdende Baai heet Bintoeni).

De toestand is hier weer heel anders dan we dien op Noord N.-G. aantreffen. Haga vertelt in zijn „Nederlandsch Nieuw Guinea en de Papoesche eilanden”, dat Vinck, die de golf, die thans den naam van Mac Cluer draagt, 't eerst

heeft opgenomen (1663) en daarmee wel verdiend had, dat deze golf naar hem genoemd ware, reeds gewag maakt van den invloed van den Islam op de bevolking dezer kusten. Deze was er gebracht door Cerammers, Gorammers en Makassaren. Zelfs was het eenigen dezer vreemdelingen gelukt, vasten voet te krijgen onder de bevolking en als hoofden erkend te worden. Dezen was het een doorn in 't oog, dat de Hollanders aan deze kust verschenen. Ze stelden alles in het werk om 't wantrouwen bij de bevolking op te wekken tegen deze blanke vreemdelingen. Van Compagnie's kant werd er over gedacht te trachten de oorspronkelijke, nog heidensche bevolking, te kerstenen en Hollandsche gewoonten en taal er in te voeren, zelfs werd toen als einddoel dier pogingen kolonisatie genoemd. Maar al die schoone plannen vervlogen in rook. De Cerammers en Gorammers stookten het vuurtje van wantrouwen aan, zoodat iedere aanraking met de binnenlanders in bloedvergieten van beide kanten, eindigde.

Een latere zeevaarder, de dichterlijk aangelegde Keyts, zette in zijn rapport:

Die hier handel drijven wil,
Die hout Cerammer buiten spil,
En die van Goram zoo hij kan,
Die wort er eenmael meester van,
En dan krijgt hij veel rijker waer,
Als elders heen in twintig jaer.

Het zou wel de moeite waard zijn het een en ander omtrent de reizen onzer koene zeevaarders te vertellen, want er is veel, dat onze bewondering wekt, in deze mannen van stavast, maar dit stuk bedoelt niet politieke of koloniale geschiedenis te geven.

We springen daarom een eeuw over en vermelden, dat in 1828 het Fort Du Bus werd opgericht bij Lobo aan de Triton Baai, oostelijk van de Mac Cluer Golf gelegen, als eerste Nederlandsche vestiging op Nieuw-Guinee. Na onnoemlijk veel lijden door de aanvallen van Cerammers en inboorlingen en door hevige ziekten werd de Regeering echter gedwongen deze nederzetting op te geven (1836).

't Een en ander meld ik om te doen zien, dat ook dit gedeelte van N. G. den invloed van het Westen ondervonden had. Dat althans aan de kusten die invloed te zien was. Maar die invloed uitte zich het meest in de mesdijds en in het dragen van den hoofddoek ook al had men den Islam niet aangenomen. Ook droegen de dorpen een ander cachet, dan die, waar geen westersche invloed had ingewerkt.

Van Christelijke zijde hooren we pas in 1894 van kersteningspogingen. In dat jaar bezocht Pater Cocq d'Armandville van uit Ceram de kusten van West-Nieuw-Guinee met een schoener toebehoorend aan eenen invloedrijken Arabier, die op Banda woonde en een vloot bezat, die de parelvisserij in deze wateren uitoefende. De tochten van Pastoor Cocq d' Armandville eindigden met zijn dood. Op zijn laatste reis verdrong hij bij de poging tot redding van een Papoeschen knaap. Zijne kersteningspogingen werden niet door de Roomsche Kerk voortgezet, althans voorloopig niet.

Toen de Regeering in 1898 Nieuw-Guinee onder direct Bestuur nam, werd Fak Fak de woonplaats van den Ass. Res. van West-Nieuw-Guinee. De Indische Kerk plaatste te Fak-Fak ten behoeve van hare leden aldaar een Inlandsch Leeraar (1), gelijk ze later ook op Merauke, den derden Gouvernementspost, er een aanstelde. In welk jaar de I. K. tot plaatsing van hare goeroe's op Fak-Fak en Merauke overging, kan ik niet zeggen.

Vóór den eigenlijken ommekeer aan de Noordkust, kwam op de Conferentie van Zendingen een verzoek in van zekeren Majoor van Jense om een Zending. Dit verzoek was gedaan aan den Ass. Res. van Fak-Fak, die het weer overdroeg aan zijnen ambtgenoot te Menoekwari, door wien het de Conferentie bereikte.

Waar lag Jense? Wie was de Majoor van Jense? Welke motieven leidden den Majoor Jense tot zijn verzoek?

De Conf. besloot inlichtingen te verzoeken aan het B.B., alvorens concrete voorstellen te doen aan het Bestuur der U. Z. V. — 't Bleek, dat Jense een andere naam was voor Bintoeni. Was dit genoemd, dan was er direct meer helderheid geweest, want dat lag betrekkelijk dicht bij Windesi. En tegelijk kwam de mededeeling, dat de Majoor Jense inmiddels tot den Islam was overgegaan.

't Was voor den Majoor Jense wel zoo eenvoudig geweest zich tot den Zending van Windesi zelve te wenden, die niet zoo heel ver van hem verwijderd woonde. Nu bleek zijn motief wel te wezen een wit voetje te krijgen bij den Ass. Res. en zijn eigen invloed uit te breiden. Later werd genoemde Majoor Jense een van de heftigste vijanden der Zending.

Den verderen gang van zaken vertel ik met de woorden van Ds. Rauws (2).

1) De Inl. leeraren der I. K. zijn gerechtigd Doop- en Avondmaal te bedienen.

2) Nieuw-Guinea door J. Rauws. Uitgave van den Zendingstudieraad Serie „Onze Zendingvelden”. blz. 160.

„In het gebied van dezen Majoor Jense, in de Bintoeni, begon de beweging naar het Christendom. De stoot kwam van Winesi in het jaar 1909. Zendeling Van Balen had den goeroe van Etiobi (kampong dicht bij Winesi) verlof gegeven enkele gemeenteleden te vergezellen, die de landengte overstaken om familieleden in de Bintoeni te bezoeken. De goeroe kwam terug met het bericht, dat de bevolking van Idoor en van Jakati dringend goeroe's vroegen. Kort daarop bleek echter, dat de Majoor Jense hun, die tegen zijnen wil eenen goeroe hadden gevraagd, eene boete had opgelegd. Ook deed hij dit den Etiobiërs, omdat zij hunnen goeroe hadden meegebracht. De lieden van Idoor brachten Zendeling Van Balen de „rekenhoutjes" van den Majoor; de boete bedroeg ongeveer f 100.— De bewijsstukken werden den Resident van Ternate gezonden, die spoedig aan deze practijken een einde maakte. De Resident deelde mede, dat er geen tegenwerking van het hoofd van Bintoeni meer te verwachten was; gaarne zou hij nu tijdig vernemen, of Zendeling Van Balen van plan was er een Goeroe heen te zenden en zoo ja, wanneer.

Daarom gingen de Zendingen Van Balen en Starrenburg in 1910 op onderzoek uit. Ze werden te Idoor en Jakati met blijdschap ontvangen. Alle gestelde voorwaarden voor de plaatsing van een goeroe werden aangenomen. Het Mohammedanisme had er gelukkig nog geen diepe wortels geschoten. Spoedig werden er twee goeroe's geplaatst. Zendeling Starrenburg leidde hen tot den arbeid in. ⁽¹⁾.

De in Idoor en Jakati begonnen beweging plantte zich voort. Van verschillende kanten kwam de vraag om een goeroe".

Idoor en Jakati liggen nog op de landengte, aan den top dus van de Bintoeni Golf. Hier loopen verschillende stroommen de Golf in. Die stroommen staan in onderling verband en vormen grootere en kleinere eilanden.

Juist toen de U. Z. V. zich aan deze kust liet gelegen liggen, deed ook de Roomsche Kerk pogingen den in 1894 afgebroken arbeid van Pastoor Cocq d' Armandville weer op te nemen. De vrees was niet ongewettigd, dat Roomsche- en Protestantsche invloedssferen in elkaar zouden overgaan tot schade van den arbeid. Het werd wenschelijk geoordeeld, dat het tusschen de beide corporatie's tot

¹⁾ De tocht, die Zendeling Van Balen gemaakt had, overtuigde hem, dat hij niet meer de man was, die leiding kon geven aan den arbeid. Zijne krachten lieten hem niet meer toe, de zware tochten te maken, die de contrôle van het werk eischte. In 1912 vertrokken Br. en Zr. Van Balen naar 't vaderland.
v. H.

een grensregeling kwam om ongewenschte complicatie's te voorkomen. Het kwam tot eene grensregeling. Aan de Roomsche Kerk werd als haar Missie-gebied op Ned. N.-G. aangewezen het geheele zuid-oostelijk gedeelte van de Mimika tot Merauke. Op deze laatste plaats bestond sinds Aug. 1905 eene vestiging der Missie, uitgaande van de Key-Eilanden, waar de hoofdstatie was.

Een tweede reis van Starrenburg naar deze streken bracht hem tot Fak Fak. En hij had weer nieuwe aanvragen om goeroe's in ontvangst te nemen, o. m. van Inanoeatan in de Berau, een kampong met \pm 3000 zielen.

Hadden de oude zeevaarders, mannen als Vinck, Keyts e.a. al over de bewoners van West N.-G. geklaagd (Haga schrijft hieromtrent: de bewoners van N.-G. en omliggende eilanden had men in algemeenen zin van zeer ongunstige zijde leeren kennen. Onze taal scheen soms niet rijk genoeg om de leelijke adjectiva te leveren, die in de officiële stukken ter kenschetsing der inboorlingen noodig geacht werden; en zelfs de bevolking van Onin ¹⁾), met welke men nu en dan vriendschappelijke aanrakingen had en die eenigszins beschaafder scheen dan de rest, boezemde nog steeds wantrouwen in), het B. B. ervoer, dat de nazaten van hen, die 't den vreemdelingen in vroeger eeuwen hadden lastig gemaakt, niet veel beter waren dan hunne voorouders. Verraderlijke overvallen dwongen de Regeering tot krachtig optreden. Expeditie op expeditie werd uitgezonden om de bevolking te leeren, wat de „Kompenie” verstond onder orde en tucht. Verspreid wonende stammen werden gedwongen zich in geregelde kampongs te vereenigen. Uit bijna ontoegankelijke modderpoelen en vloedbosschen werden de menschen in hun eigen belang weggehaald. Zoo was ook de kampong Inanoeatan ontstaan, waar meer dan 600 kinderen onder pressie van de ambtenaren ter schole kwamen. En het Gouvernement zag in de Zending eene welkome bondgenoot in zijne pogingen.

1912
De ongedachte enorme uitbreiding, die het werk op Nieuw Guinee kreeg, stelde het Best. der U.Z.V. voor de lastige vraag, hoe in de vraag naar arbeiders, zoowel inheemsche als Europeesche, te voorzien. In 1912 kwamen op N. G. de brs. Van Muylwijk en Jens. Na tot den arbeid te zijn ingeleid zou de eerste, Br. Van Balen vervangen en de tweede de Schouten-Eilanden ter bearbeiding krijgen. De gang van zaken op West N.-G. maakte het echter zeer

¹⁾ Onin of Kapauer heet de streek, waar Fak-Fak ligt.

gewenscht, dat op dit terrein zelf zich een Zending vestigde. Besloten werd, dat Van Muylwijk naar West N. G. zou gaan en Windesi bij het ressort van Starrenburg zou getrokken worden.

Van Muylwijk zeite vol moed en ijver de schouders onder het werk, maar heeft waarschijnlijk te veel van zijne krachten gevergd; na een korten tijd gearbeid te hebben, werd hem een medisch advies gegeven: „Niet langer op N.-G. blijven” Weer de vraag: „Wat nu?” En ten slotte werd Bout, die pas uitkwam, naar West N.-G. gezonden. Deze heeft heel wat tochten gedaan ter verkenning van zijn terrein, op sommige dezer vergezeld hem zijn echtgenoot In het Papoea-blaadje, Orgaan van de Zendingscommissie in de Classis Utrecht, dat zich inzonderheid ten doel stelde de Zending op West N.-G. te steunen, verschenen geregeld zijne reisbeschrijvingen en verslagen van zijne zendingswerkzaamheden en in een boekje: „In en om de Bintoen” vat hij die mededeelingen nog eens samen.

Het reizen in deze streken, noodzaakte soms tot nachtelijk verblijf in de poelen en moerassen, waaraan de kusten zoo rijk zijn. Bout moest op medisch advies naar Java om herstel te zoeken voor zijne malaria.

Het bleek zeer wenschelijk, dat er meer Eur.-arbeidskrachten naar dit terrein gezonden werden, want de contrôle op de inheemsche bleek zeer noodig. Hier en daar had de gebrekkige contrôle onaangename gevolgen gehad. Dan was 't ook zeer gewenscht, dat den Zending een motor-bootje ten dienste werd gesteld, waardoor hij niet in de poelen en moerassen in een open prauw behoefde te overnachten.

In 1915 werd Wetstein naar West Nieuw-Guinee gezonden en het Knapen-regiment van het Ned. Jong. Verbond schonk een motor-boot, die „Jong-Holland” werd gedoopt. Onder de zaakkundige leiding van Wetstein heeft deze motor-boot gewichtige diensten gedaan en doet ze die nog.

In 1923 werden de Brs. Slump en Eygendaal naar West N.-G. afgevaardigd. Bout ging over naar de Noordkust waar hij den arbeid op Jappen aanvaardde.

Hadden de Zendingen tot nu toe op de hoofdplaats gewoond en hadden ze van daar uit hunne ressorten bezocht, nu vestigden ze zich elk in hun eigen ressort. Wetstein bouwde zich eene woning te Inanoeatan en bezocht van daar uit met zijn motorboot de posten, die veelal gelegen zijn aan de breede rivieren, die hier in zee stroomen.

Dr. Brouwer werd gedurende zijn verblijf te Inanoeatan sterk getroffen door de haast, waarmede de leden der

hier gevestigde gemeente zich op Zondagmorgen kerkwaarts spoedden om toch maar een goede plaats te krijgen. De binnenlanders komen meer en meer goeroe's vragen. De arbeid in het binnenland eischt hier een tweede kracht. Een motorboot stelt niet in staat bergen te beklimmen.

Eygendaal vestigde zich te Babo, gelegen aan de Golf van Bintoeni. Na zijn vertrek naar de Noordkust ter vervanging van Starrenburg gedurende diens verlof, werd op Babo geplaatst de pas geordende Zendeling Kieft

Slump bleef te Fak-Fak. De Indische Kerk gaf haren arbeid hier over aan de U. Z. V., waartegenover zij op zich nam toezicht uit te oefenen op den arbeid op Mysool, waar de U. Z. V. 't werk was begonnen. Daar echter dit terrein zeer ongelegen lag voor de U. Z. V., deed ze dit aan de I. K. over.

In zijn jaarverslag over 1929 kon Slump gewag maken van eene zeer merkwaardige religieuze beweging onder nog Heidensche stammen. In de leer, die de aanhangers verbreidden, waren Heidensche en Mohammedaansche bestanddeelen niet te miskennen, maar men zocht aansluiting bij de Zending en vroeg om goeroe's.

De Roomsche Missie had van uit de Key-Eilanden betrekkingen onderhouden met Kapauer. Jongens van hier waren naar Key gegaan om er de scholen der Missie te bezoeken. En Paters der Missie vertoonden zich in deze streken; totdat ze het verzoek tot de Regeering richtte hier haren arbeid te mogen verrichten. Van de U. Z. V., die de verwickelingen voorkomen wilde, die haars inziens 't gevolg van dubbele Missie onder primitieven, zouden zijn, ging het voorstel uit tot eene herziening der bestaande grensregeling. Dit voorstel werd echter van de hand gewezen. Op initiatief van het Zendings-Consulaat werd toen op Ambon onder voorzitterschap van den Gouverneur der Molukken eene vergadering belegd, waar Missie en Zending door samenspreking tot een overeenkomst zouden kunnen komen. Niemand verkeerde in de illusie, dat de bespreking de Missie van haar verzoek zou terugbrengen. De woordvoerder der Missie zei integendeel, dat de aandacht der Missie ook op terreinen aan de Noordkust gevestigd waren, welke met name werden genoemd, maar hij lei zich de beperking op, dat de Missie alleen zou ingaan op verzoeken, die tot haar zouden komen van terreinen, waar van andere zijde nog geene intensieve Zending gedreven werd.

Deze gang van zaken, kon de Indische Kerk niet koud laten, al was ze niet mede tot de bespreking genoodigd. Ze ziet toch vele harer leden naar N.-G. trekken om er op

de eene of andere wijze te arbeiden. Zelfs meent men, dat het niet uitgesloten is, dat N.-G. het teveel van 't sterk bevolkte Ambon tot zich zal trekken. De I.K. meende althans hier de U.Z.V. hulp te mogen bieden, door in Kapauer en Kaimana, waarheen zich in de eerste plaats de oogen der Missie richtten, Goeroe's te plaatsen, daar, waar de U.Z.V. ze nog niet had kunnen vestigen. Daar echter op den duur tweeërlei soort Goeroe's op één terrein, onder tweeërlei bepalingen arbeidend, tot ongewenschte verwikkelingen, zou kunnen leiden, heeft de U.Z.V. op voorstel van de Conferentie harer N.-G. Zendingen, besloten de ressorten Kapauer en Kaimana over te dragen aan de I.K. Terwijl ik dit schrijf, wordt gecorrespondeerd over den datum van officieële overgave. Daarna zal dus het terrein, ten zuiden van de Mac-Cluer Golf wat tot heden door de U.Z.V. werd bewerkt, Zendingsterrein der I.K. worden. Wat ten Z. van de Bintoeni-Golf ligt en aan de Noordkust aansluit blijft terrein der U.Z.V., evenals de „Vogelkop”.

F. J. F. van HASSELT.

De Beteekenis der Algemeene Conferentie.¹⁾

Indien ik goed zie, kan deze Hemelvaartsdag van het jaar 1930, waarop de Eur. zend. arbeiders der N.Z.V. voor het eerst allen in vergadering tezamen komen, een dag van beteekenis worden in de geschiedenis van het werk der Vereeniging op West-Java.

Om U dit inzicht nader te ontvouwen en de gronden te kunnen aangeven, waarop dit rust, wil ik U allereerst uitnoodigen met mij een blik te slaan in het verleden van het zendingswerk op dit arbeidsveld. Ik wil daarbij niet stilstaan bij de wording en slechts een oogenblik aan Uw geestesoog voorbij laten gaan het werk van de voortrekkers, mannen als Albers, Coolsma en Verhoeven en talrijke anderen meer. Hoe hebben zij met taaië volharding en in beschamend geloof, onder omstandigheden, waarvan wij thans schier geen besef meer hebben, de grondslagen mogen leggen, waaraan wij geroepen zijn voort te arbeiden! Deze eerste periode van den zendings-arbeid op West-Java is een betrekkelijk langdurige geweest en omvatte omtrent 50 jaren, welke omstreeks liggen tusschen

¹⁾ Dit artikel bevat het gesprokene op de 1e Algemeene Conferentie van de Europeesche Zendingarbeiders der N. Z. V. op West-Java, gehouden op 29 en 30 Mei 1930 te Bandoeng. Voor den lezer buiten den N. Z. V.-kring moge hier een enkele opmerking ter verduidelijking vooraf gaan. Het hoofdbestuur der N. Z. V. heeft nl. kort geleden een nieuwe organisatie voor haar werk op West Java vastgesteld. Hierbij zijn alle uitheemsche zendingarbeiders in één vergadering vereenigd. Deze kiest uit haar midden 3 besturen nl. één voor de vergadering van zendeling-leeraren, één voor de medische zending en één voor het onderwijs. In deze besturen hebben zooveel mogelijk ook vertegenwoordigers van de andere groepen zitting. De besturen vormen tezamen met de zendeling-leeraren, die daar geen lid van zijn, de zg. kleine conferentie. Deze komt dus veel overeen met de vroegere „conferentie van zendingen”, De kleine conferentie heeft echter thans alleen adviseerende bevoegdheid.

Het feit, dat van de Algemeene Conferentie thans nog alleen de Europeesche Zendingarbeiders deel uitmaken, vindt zijn oorzaak alleen in praktische overwegingen. Bezigt men nl. bij aanwezigheid ook van de inheemsche werkers de Nederlandsche taal, dan wordt deze door de meerderheid niet verstaan. Is daarentegen het Soendaneesch de vergaderstaal, dan kunnen velen van de uitheemsche krachten de besprekingen niet volgen.

²⁾ Dit punt werd iets breder uitgewerkt in mijn voordracht op de voorjaarsvergadering van de N.Z.V. te Rotterdam, Mei 1927.

van binnen uit nieuw licht geboren over de toestanden, over de menschen in onzen arbeid.

Laten wij dan voorttrekken, niet stil staan omdat ons de kracht ontbreekt om vooruit te zien. Vóór ons is God. Wij komen als conferentie bijeen op een moment dat veel gaat verschuiven, er dreigen vragen te zijn, waar wij niet boven uit komen. Laat dit de wijding zijn, die over onze conferentie ligt, dat wij als één man zien op God, die ons in het verleden Zijn krachten toonde. *Dit is alles*, want dan vinden wij in het labyrinth van vragen en moeilijkheden, kwesties en teleurstellingen Zijn vaste hand in het heden, zoodat wij het hoofd weer omhoogsteken, uitziende naar nieuwe mogelijkheden, die God in onze ingespannen arbeid ons zal doen zien.

En de Heer zeide tot Mozes: Wat roept gij tot mij? Zeg den kinderen Israëls, dat zij optrekken!

Niemand die de hand aan den ploeg slaat en achterom ziet is bekwaam voor het koninkrijk Gods.

Bewerkt met vrees en beving Uw eigen behoud, want God is het, die in U werkt zoowel het willen als het volbrengen terwille van Zijn welbehagen.

C. W. NORTIER.

De Zending in Oost-Nieuw-Guinee.

Van de groote rivieren, die door Nieuw-Guinee stroomen, is na de Digoel, de Mamberamoe wel de bekendste. Verscheidene expeditie's zijn gezonden, om dezen stroom en zijne zijrivieren op te varen en te onderzoeken, of hij mogelijkheid biedt Centraal Nieuw-Guinee te bereiken.

Deze rivier maakt scheiding tusschen het westelijk en het oostelijk deel van Noord Nieuw-Guinee.

Ten w. van de Mamberamoe vinden we onmiddellijk de Groote Geelvink-Baai, welker eilanden en kuststreken de voorwerpen waren van de eerste zendingswerkzaamheid.

Aan iemand, die alleen die Groote Geelvinksbai kent, zou hetgeen oostelijk van de Mamberamoe ligt heel wat nieuws te zien geven.

De eerste Zending, die de Mamberamoe-rivier voorbij voer was G. L. Bink.

Den 30en Maart 1892 vertrok hij met de „Camphuys” naar de Humboldts-Baai en keerde met dezelfde gelegenheid weer terug. 't Was een reisje geweest om zich eens wat te verzetten, daar hij een zeer moeilijken tijd had moeten doormaken. Wat hij echter op dit reisje heen en weer had gezien en gehoord, deed hem naar 't Best. der U.Z.V. schrijven: „Als men te Utrecht over veel geld en mannenbroeders te beschikken had, dan zou de vestiging van een Zendingspost op de Arimo-eilanden en aan de Humb.-Baai wel aanbeveling verdienen”.

En blijkens de opmerking geplaatst na Binks brief had de U.Z.V. er wel ooren naar. En 't Bestuur droeg Bink op een nader onderzoek in te stellen; aan welke opdracht hij in 't laatst van 1893 voldeed. Waarschijnlijk was hij de eerste Europeaan, die hier voor eenigen tijd zijne tenten opsloeg; hij was althans de eerste blanke, die het thans zoo bekende Sentani-meer zag en het bevoer. Zijn verblijf duurde drie maanden. Over zijne ervaringen in die drie maanden, diende hij een tamelijk lijvig rapport in, dat door de U.Z.V. aan het Aardr. Gen. werd aangeboden, dat het in zijn tijdschrift opnam onder den titel: „Drie maanden aan de Humboldtsbaai”. Twee jongens van de Humboldts-Baai vergezelden Bink naar Roon, ten einde timmeren te leeren en te zien, hoe het in het huis van een Zending toegaat.

Maro Itar + - - Hamadi -

Hij eindigt zijn schrijven aan 't Bestuur der U.Z.V. met de woorden: Dat mijn verblijf aan de H.B. en hetgeen ik daarover schreef, leiden moge om ook hier een zendingspost te vestigen, is de wensch mijns harten, opdat de groote werken Gods ook aan dit volk, dat in duisternis en schaduwen des doods verkeert, worden bekend gemaakt. Dat geve de Heer, wien de einden der aarde eens zullen toebehooren”.

Bink had ook twee terreinen aangewezen, die schoon-gemaakt zouden worden en waar de beide te verwachten Zendingen zouden wonen.

Het Bestuur der U.Z.V. ging op Binks voorstellen in en wees den jongen Zending Beekman aan om naar de H.B. te gaan met Bink. Deze laatste maakte echter bezwaar, omdat hij reeds op leeftijd was, langer dan 25 jaren op N.G. gearbeid had en door malaria verzwakt was. Omstandigheden, die er z.i. tegen pleitten, dat hij een nieuwen arbeid begon.

De opwekking op Halmaheira was oorzaak, dat Beekman naar dit terrein gezonden werd. En over Zending aan de H.B. werd voorloopig niet gesproken.

Aug. 1897 werd mij door den Res. van Ternate verzocht hem als tolk op zijne reis met het oorlogsschip „Borneo” te vergezellen. Beoosten de Mamberamoe kwam er van dat tokschap weinig te recht; we moesten ons met Maleisch behelpen, dat door sommigen verstaan werd.

We bezochten verscheidene plaatsen en ik werd telkens getroffen door de groote verschillen met het mij bekende gedeelte, westelijk van N.G. Reeds bij een kort en uit den aard oppervlakkig bezoek, kon opgemerkt worden, dat de huizen hier in 't oosten veel beter gebouwd waren dan in de Geelv.-Baai, maar dat de prauwen veel kleiner en zeer ongeriefelijk waren, al waren ze veel mooier afgewerkt en voorzien van kunstig gesneden versieringen naar visch- en vogelmotieven. De conclusie lag voor de hand, dat deze menschen meer hokvast zouden blijken, dan de stammen, waaronder we reeds arbeidden.

Dat mijne reis iets bijgedragen zou hebben tot bevordering van 't zendingswerk kon ik toen niet bevroeden.

In de Humboldts-baai troffen we een der knapen aan, door Bink meegenomen naar Roon. Deze jonge man bewees goede diensten als tolk daar hij het Maleisch vrij goed machtig was.

Deze reis gaf 't Bestuur der U.Z.V. geene aanleiding gevolg te geven aan zijn vroeger voornemen een Zend. post aan de Humboldts-Baai te stichten.

In 1902 bracht de Wichman-expeditie een langdurig en belangrijk bezoek aan de Humboldts-Baai en Sentani. De deelnemers aan de expeditie ontvingen een gunstigen indruk van de bevolking in deze streken. En enkelen hunner met bestuurders van de U.Z.V. sprekend, achtten 't een veelbelovend terrein voor de Zending. De plaatsing van een Zending daar kwam toen weer ter sprake. Maar 't bleef bij een plan; tot uitvoering kwam het niet.

Eerst in 1908 komt het Best der U.Z.V. weer terug op eene mogelijke bearbeiding van de Humboldts-Baai en draagt aan de Conferentie op, te overleggen, hoe 't best in deze behoefte te voorzien.

De Conferentie acht 't uitgesloten, dat de H.B. van uit de Doré-Baai zou kunnen bearbeid worden (afstand ongeveer van Rotterdam tot Berlijn), meent, dat de arbeid in de H.B. met twee Zendingen zal moeten beginnen. Maar als een van de brs. gelegenheid heeft, er heen te gaan, zal hij dit doen. De arbeid in de Geelvink-Baai is echter van dien aard, dat de afwezigheid van een der Zendingen ongewenscht is.

Spoediger dan ik dacht, deed zich de gelegenheid voor naar de Humboldts-Baai te gaan. Nieuw-Guinee werd gesteerd door de Pokken ('k Schreef er reeds over bij de bespreking van de Zending op de Schouten-Eil.). Vaccinaturs, door de Regeering aangesteld, waren er nog niet op N.G. Mijn aanbod dus om als vaccinateur op te treden werd dankbaar aanvaard. En daar de berichten van de H. Baai vrij ernstig waren, werd me verzocht dáár heen te gaan.

De gouvernementstoomer, die den eersten ambtenaar aan de Humb.-Baai bracht, nam mij als vaccinateur mee. Ik vertoefde er drie weken en ondervond geen tegenstand bij de vaccinatie, alleen ontving de kampong Nafri ons niet bijzonder vriendelijk. Hier kon ik er maar drie vaccineeren en moest toen wijken door de vijandige houding der bevolking. Later meldde bovengenoemde ambtenaar me, dat in de gevaccineerde kampongs niemand meer gestorven was, terwijl in Nafri 114 dooden waren.

Er was in die dagen op 't kleine eilandje Metu Debi een zeer gemengd gezelschap Europeanen: Twee Engelschen (natuuronderzoekers), een Hongaarsche Jood (avonturier), een Indo-Europeaan (Posthouder) en twee Roomsche Missionarissen, die van toenmalig Duitsch N.-G. kwamen, om een onderhoud te hebben met den kapitein van de K.P.M. boot, die men wilde laten doorloopen naar Tumleo, de hoofdstatie der Missie. Van deze beiden was één een

Duitscher en de andere een Zeeuw. En dan ik zelf als zevende in het internationale gezelschap.

Mijne mededeelingen over de H.-Baai deden het Bestuur ernstig overleggen, of Zending aldaar kon begonnen worden, maar gebrek aan menschen en aan geld was oorzaak, dat de U.Z.V. huiverig stond tegenover uitbreiding van het werk.

In 1910 doet het Bestuur 't voorstel twee vertrouwde goeroe's aan de H.B. te plaatsen, die eens per jaar door een der Zendingen uit de Geelvink-Baai zullen gecontroleerd worden.

De Conferentie wijst dit voorstel echter af. De uitbreiding, die de arbeid der U. Z. V. echter heeft verkregen doordat West N. G. opgenomen is in 't werk, doet het Bestuur der U. Z. V. besluiten den arbeid aan de H. B. voorloopig niet op zich te nemen, maar vóórdat dit bericht N. G. heeft bereikt, is er toch een aanvang gemaakt.

Dat kwam zóó: De Regeering zond eene militaire expeditie om exploratie-tochten op N. G. te maken. De expeditie begon haren arbeid aan de H.-Baai, waar ze 't tegenwoordig Hollandia stichtte. Bij die expeditie bevonden zich ook de vrouwen en kinderen der soldaten. Een der officieren, de latere generaal Scheffer, begon een school voor die kinderen. Toen hij meende overgeplaatst te zullen worden, waardoor de school te niet zou gaan, naar hij vreesde, vroeg hij mij, of ik niet een goeroe beschikbaar had. Voor schoolmeubilair en leermiddelen behoefde ik niet te zorgen en de officieren hadden gezamenlijk een bedrag bijeen gebracht, waaruit ze den goeroe konden salarieren.

Ik meende wel te doen dezen weg, die me niet toevallig leek, te moeten volgen, zond een mijner beste leerlingen en gaf er kennis van aan 't Bestuur der U. Z. V. dat eerst wel schrok, daar 't wel begreep, dat deze eerste stap tot ver-reikende consequentie's zou leiden, maar 't Bestuur eindigde met haar adhaesie te hechten aan 't gebeurde. En 't meldde dit met de volgende woorden aan de Conferentie: „Wij meenen, dat Br. Van Hasselt in de gegeven omstandigheden niet anders doen kon, dan hij gedaan heeft. Wij aanvaarden de verantwoordelijkheid en beschouwen de Humboldtsbaai als vierde arbeidsveld hoe zwak de eerste beginselen van dien arbeid daar ook mogen zijn. In den arbeid van Gods Koninkrijk is alle begin onaanzienlijk, maar het gestrooide zaad wordt een boom, waarin de vogelen nestelen. Moge het zoo ook gaan met het nietige begin in de Humboldtsbaai”.

En in 't schrijven aan mij persoonlijk stond o.m. : „Zoolang is over de Humb.-Baai gedacht en gesproken, maar onder den indruk van onze voortdurende geldelijke zorgen, waren wij zoo ver, dat wij het plan om de Humboldtsbaai te bezetten voor onbepaalden tijd hadden uitgesteld. En zie, kort daarop ontvangen wij uwen brief, die ons mededeelt, dat de arbeid in de Humboldts-Baai is aangevangen.” En verder: „In de gemeente werd de tijding, dat het werk in de Humboldtsbaai is aangevangen, met zichtbare blijdschap ontvangen en terstond kwamen giften voor dit doel in.”

En de bevolking van H. B. en 'omgeving, was deze, terwijl anderen belangstelling in hun geestelijk heil stelden, passief? In geen en deele, z a. blijken zal.

Waro Itar

Vooreerst had Wari, de tolk aan de Humboldtsbaai, die als knaap bij Bink was geweest 't verzoek gedaan om een Zendeling aan de Humboldtsbaai.

En de Inspecteur v/h Onderwijs, Boes, die op zijn inspectiereis 't eiland Djamna had aangedaan, kwam op Menoekwari terug met de boodschap, dat 't oude hoofd van Djamna zich tot hem gewend had met 't verzoek om eene school. Op ditzelfde Djamna had ook Bink veel belangstelling ondervonden, was er zelfs al voorgesteld als de a.s. Pandita.

Om dit goed te begrijpen, bedenke men dat Oost-Nieuw-Guinee reeds jaren lang bezocht werd door schoeners van Ternate. Op Djamna lag zelfs nog een cementen vloer, waarop men een sagofabriek had willen zetten. Verscheidene handelaars ('t woord was voor de meesten dier avonturiers wel wat weidsch) hadden zich hier op Djamna en omgeving neergezet en vonden hier, vooral toen de jacht op paradijsvogels geopend was, een goed bestaan. De houding der Papoea's was vriendelijk tegenover de vreemdelingen. Eene legende op Anoes, (eiland in de buurt van Djamna), verplichtte zelfs tot die vriendelijkheid, want hunne stammoeder had twee zonen waarvan de een naar het westen gevaren was en de vader van de westerlingen (w.o. begrepen ook Ternatanen, Chinezen, Ambonnezen — al wat van 't Westen kwam) geworden. Dus de vreemdelingen waren van éénen bloede met hen.

En velen van die vreemdelingen waren Christenen. Dat Christendom lag er wel dikwijls dunnetjes op, maar toch, ze voelden zich als 't er op aankwam, toch te behooren tot de christelijke gemeenschap. Verscheidene jongelui van Djamna en omstreken vergezelden gaarne de hande-

laars, als ze naar Ternate, Ambon of Menado gingen en daar kwamen ze in aanraking met Kerk, catechesatie soms, Goeroe en Pandita. Toen ik voor 't eerst op Anoes kwam, vond ik daar al een gedoopte, die me zijn doopbewijs liet zien. Resident Horst had, toen hij in 1897 deze streken bezocht, enkele knapen meegenomen naar Ternate, waar ze in het Maleisch zouden geoefend worden; op Ternate had hij die jongens onder dak gebracht in christelijke gezinnen. En de meesten hadden hunne Papoesche anak-piara's ook naar kerk en catechesatie gebracht.

Deze streken vormen een waar Babel op taalgebied, zoodat de handelaars niet z.a. in de Geelvinksbaai de taal des lands konden leeren maar in het Mal. bleven doorpraten, de bevolking dwingend ook het Mal. te gebruiken, dat van lieverlede ook onder de Papoea's omgangstaal werd, want Djamna voelde zich natuurlijk te verheven boven Anoes om zich in de taal van dit eiland uit te drukken en omgekeerd; het Maleisch werd zodoende een uitkomst in de hier heerschende talenovervloed en daardoor taalsoesah.

Boven sprak ik reeds van verschillen tusschen oost- en westgedeelte van Noord-Nieuw-Guinee. Die verschillen gingen dieper dan huis- en scheepsbouw. Wie vroeg naar adat en religie, stond dadelijk voor verschillen. Wel 't meest in 't oog loopend waren de mannenhuizen met wat daaraan vast zat van geheime bonden en den aankleve daarvan. In de Geelvinksbaai waren in vroegere jaren die mannenhuizen ook niet onbekend geweest, maar ze schijnen toch niet zóó'n overwegende rol gespeeld te hebben in 't leven en in de religie der bewoners als in oostelijk N.G. Daartegenover miste men in Oost Nieuw-Guinee de Karwar ('t voorouder of zielebeeld), waar echter weer veel meer vrees bestond voor geesten. De geestenhuizen vormden centra van 'n uitgebreide daemonendienst. Door tooverfluiten riep men de hulp in van de goede daemonen en 't was de taak der medicijnmannen om de kracht der booze te breken door hunne magie.

De vrees voor de geesten en geestenhuizen zat er vooral bij de vrouwen diep in. Toen het geestenhuis te Massi-Massi werd afgebroken, zag ik, hoe 'n klapper in zee werd gegooid, omdat een stuk hout van den tempel bij 't neervallen hem geraakt had. Die klapper mocht niet gegeten worden. Toen ik voorstelde die tempels om te bouwen tot scholen en kerken, werd me gezegd, dat er dan geen vrouw binnen zou komen. En zoo zou er veel meer te noemen zijn, waaruit blijken zou hoe sterk de

vrees voor de geestenhuizen en wat er mee samen hing, hier heerschte.

'k Vertel dit bovenstaande om, wat er gebeuren ging, goed te doen begrijpen.

De goeroe, dien ik naar Hollandia gezonden had, meldde me, dat er van andere plaatsen verzoeken om goeroe's bij hem ingekomen waren. 'k Was echter niet voornemens aan 't werk eene snelle uitbreiding te geven, daar 't me niet mogelijk zou zijn de noodige contrôle te oefenen en 't me ongewenscht scheen veel tijd aan dit gedeelte te besteden met 't oog op mijn anderen arbeid. En het Bestuur der U. Z. V. schreef op 't vernemen van die vraag om goeroe's: „De mededeelingen uit de Humboldtsbaai vervullen ons met blijdschap en vrees. Waar moet het heen, als dit werk zich gestadig gaat uitbreiden en wij niet voldoende in de behoefte kunnen voorzien? Intusschen moeten we voortgaan op den weg, dien God ons wijst, Wij hebben dezen niet zelf gezocht of gekozen. Gaarne zijn wij bereid de raming voor de Humboldts-Baai (van f 270) tot f 700 te verhoogen in de hoop, dat de classis Dordrecht het benoodigde geld zal bijeenbrengen.”

Kort voor ik naar de H. B. zou reizen om kennis te nemen van 't werk van den goeroe, bezocht ik de Schouten-Eilanden. Mijn scheepje liep averij op en mijn bezoek had veel langer geduurd dan mijn plan was. 'k Was genoodzaakt met de K. P. M. terug te keeren en ik deed die terugreis niet in de vrolijkste stemming. Zoo ging 't niet langer. Er werd uit Holland geen hulp gezonden; ik zou werk moeten opgeven, om der wille van den arbeid en ook om mijne vrouw, die niet weken maar maanden lang alleen was geweest, enz. enz.

Ik werd in mijne weinig opgewekte gedachten gestoord door iemand, die al 'n poos naar me had staan kijken en toen op me toetrad en me aansprak met het „minta bitjara sedikit.”— Dat bitjara begon met de vraag: Wanneer komt u bij ons?— Waarop mijn wedervraag: „Bij ons, waar is dat.”— „Bij ons op Djamna, Anoes en de andere eilanden, daar wachten ze op u”— 'k Had daarover blij moeten wezen, als goed Zendeling, maar ik moet zeggen, dat ik de noodiging niet aanhoorde met de blijdschap die me gepast had. Van dat „ze wachten op u” geloofde ik niets. Bink was op zijne beide reizen naar de H. B. 'n paar uren op Djamna geweest en ik had 't bezocht op mijne reis met 't oorlogsschip, ook eenige uren; op de andere eilanden was ik ook alleen met de „Borneo” geweest, zoo eventjes. Dat „wachten” zou wel een smoesje wezen. En ik gaf den

man, die daarenboven geen sympathieke verschijning was, een hem weinig bevredigend antwoord, waarop hij terugtrad, zeggend: „Mijnheer moet 't zelf weten, maar als ze geen christen worden, gaan ze tot den Islam over.”

De man bleek een der boven reeds vermelde handelaars te zijn, een Sangirees, bij wien naar ik later kon bemerken, 't Christendom er maar losjes op zat.

De mededeeling had toch 't gevolg, dat ik besloot bij mijn bezoek aan de H. B. ook de „wachtende” eilanden aan te doen.

Dan 3en Juli ving mijne reis aan, direct naar de H. B. z.a. toen 't vaarplan was.

Daar hoopte ik prauwgelegenheid te vinden naar Djamna, waar ik me op de volgende K.P.M. boot op hare terugreis kon inschepen.

'k Werd door de officieren van het exploratie-detachment zeer vriendelijk ontvangen. Als eene uiting van die vriendelijkheid meende ik ook te moeten beschouwen hunne verzekering, dat men mij zoo goed kende op de geheele kust. Men had herhaaldelijk aan de heeren om goeroe's gevraagd en dan hadden dezen verwezen naar den „Pandita.” Of ze dien wel kenden? „Ja, ja, dien kenden ze wel.” Dat „kennen” achtte ik van dezelfde kracht als 't bovenvermelde „wachten”.

Er lagen twee vaartuigen, open sloepjes, te Hollandia, die naar Djamna zouden vertrekken 't Eene behoorde aan een Sangirees, 't andere aan een Chinees. Beiden waren bereid me naar Djamna mee te nemen; van betaling wilden ze niet weten; ze zouden zelfs wachten tot ik op Hollandia klaar zou zijn met mijn werk. Den 10en Juli stapte ik in 't sloepje en 16 Juli kwam ik op Djamna aan na eene van de ellendigste reizen, die ik ooit gemaakt had. Ik voelde me niet wel, reeds op Hollandia, de zee was vrij hoog, de wind meest tegen, als de zon te fel scheen of als 't regende kon ik onder een zeil gaan liggen en toch . . . ik had telkens reden om me te verbazen over hetgeen ik hoorde op deze reis. — Dat „wachten” en „kennen” waren geen ijdele woorden geweest. Dat men in de baai van Tanah-merah me kende en wachtte, was niet zoo verbazingwekkend. Daar had de „Borneo” eenige dagen gelegen en ik had daar gevaccineerd; de baai lag niet zoo ver van Hollandia en twee Papoesche jongens uit deze Baai gingen school bij mijnen goeroe aldaar. Van hier was ook 't verzoek om goeroe's ingekomen; men was zelfs al aan 't bouwen van eene woning voor den te verwachten onderwijzer.

Maar te Tarfia, waar de „Borneo” maar kort gelegen had, bracht 't hoofd me tot verbazing, door tot zijne menschen te zeggen: „Dat is de Pandita; toen hij voor de eerste keer hier kwam, was hij nog jong, nu beginnen zijne tanden uit te vallen. Ge zijt lang weggebleven. Pandita!”

Op Anoes werd me 't welkom toegeroepen door den op Ternate gedoopten Papoe, die als Christen zich genoopt voelde om me ten zijnent te noodigen en een maaltijd voor te zetten. Op Podena echter werd ik 't sterkst getroffen. Daar vertelde me 't hoofd, dat, toen ik met de „Borneo” 't eiland bezocht, ik ook in zijn huis geweest was en dat hem toen juist een zoon geboren werd. „Dien gaf ik den naam „Pandita” zei de man, „want ik dacht, dan zou u wel komen kijken naar uwen naamgenoot; en toen u nog niet gauw kwam, heb ik mijn volgend kind ook een christennaam gegeven. Die heet Petrus; vraag 't maar”. —

De ontvangst op Djamna was heel hartelijk. Daar ontmoette ik ook den Ambonnees Poettirai oftewel njong Lukas, den man, dien ik op de geheele reis had hooren noemen als degene, die voornamelijk het voorbereidend zendingswerk gedaan had.

Van alle kanten ontving ik medewerking. Van de Christenen in de eerste plaats, maar dan ook van Chineezen en zelfs van Mohammedanen. De overwegingen waren wel verschillend, waarom men de komst van goeroe's toejuichte. Er waren enkelen gehuwd en hadden kinderen. Voor dezen begeerden ze onderwijs. Ternate was ver en duur. Als er goeroe's kwamen dan zouden ze zonder veel zorg op school kunnen gaan. — Een Chinees bleek veel voor 'n school te voelen, daar dit eenige afleiding zou geven in 't eentonige bestaan op 'n eenzaam eiland. „Koerang vervèl” (minder verveling) noemde hij dit. En alle handelaars hoopten, dat door 't christendom de feesten der Papoea's op zouden houden, want wanneer die feesten begonnen, konden ze in geen maanden koelie's bekomen.

Djamma bracht me tot de grootste verwondering, toen het, na de toezegging gekregen te hebben van een goeroe te zullen bekomen, de tooverfluiten (awet) inleverde, meer den honderd, (Toen ik er met de „Borneo” was, kon ik slechts met de grootste moeite en dank zij mijn zeer begeerd knipmes, er twee bekomen) en in eene week tijds de beide geestentempels afbrak. Ik begreep er niets van. 'k Had dit nog niet begeerd, had 't willen tegenhouden, tot de goeroe er werkelijk was, maar de bevolking drong

er zoo op aan, dat ik er ten slotte in berustte. Ik vreesde echter, dat, wat op Djamna gebeurd was, een domper zou zetten op de verlangens, elders uitgesproken, naar goeroe's. En weer was het tegendeel waar. De bootdag bracht gasten op Djamna van her en der. En inplaats van eene aarzeling, een terugtred, z.a ik had verwacht, gaf men algemeen blijk van voldoening en men wilde mij pressen langer te blijven om ook elders de geestentempels af te breken. Ik kon dat niet doen. Ging naar huis, diep onder den indruk van hetgeen geschied was.

En nu zou ik verder kunnen vertellen van hetgeen ik op mijne volgende reizen zag; hoe de tempels vielen één voor één, sommige vielen ontijdig, daar ze afgebroken werden op last van een al te ijverigen hulp-bestuurder, maar verreeg de meeste op aandrang der bevolking zelve. Later begreep ik, dat men de bangmakerij moe geworden was. In de Tanah-merahbaai had 't me reeds getroffen, dat er geen tempels meer waren, terwijl ik tijdens het bezoek met de „Borneo" er nog een groote gezien had. Maar ik zou ook kunnen vertellen van verkeerd optreden van goeroe's, die onvoldoende gecontroleerd werden, van eene inzinking bij de bevolking na 't eerste enthousiasme, van een terugtreden zelfs. Dit laatste volkomen begrijpelijk. Toen men zag, dat de wereld haren gewonen gang ging, wat ziek worden, sterven, tegenspoeden betreft, toen materiële verwachtingen, die men van 't Christendom misschien hoopte, niet vervuld werden, toen ging men denken aan wraak der beleedigde geesten.

In mijn jaarverslag 1913-'14 schreef ik na Oost Nieuw-Guinee te hebben behandeld; „Een eigen Zending is broodnoodig. 't Komt mij voor, dat voor dit deel een critieke tijd is aangebroken. Als de Zending er nog een aanvang moest maken, zou ze misschien op menige plaats den Islam reeds tegenover zich vinden, want deze is in oostelijk-N.G. zeer actief”.

Den 18en Dec. 1915 kwamen op Nieuw-Guinee aan Zending Bijkerk en echtgenoot.

In den loop van 1916 droeg ik den arbeid in Oost-Nieuw-Guinee aan hem over. Er arbeidden toen ongeveer 20 goeroe's.

En ik hoop Br. Bijkerk bereid te vinden over den verderen, zeer merkwaardigen gang van zaken in dit ressort te schrijven

Op 't oogenblik is Oost-Nieuw Guinee verdeeld in drie ressorten. 't Oostelijkst gedeelte, dat o.m. 't Sentani-meer omvat, wordt bearbeid door G. Schneider, die van de „Neu-

Dettelsau Verein" tot ons overkwam; 't volgend ressort
Nimboran is dat van J. Bijkerk, terwijl het derde ressort
Sarmi bearbeid wordt door O. Werkman, voordien door
A. J. De Neef.

F. J. F. Van HASSELT.

Van Hasselt
over 11 4 ST 277.

Dr. F. C. KAMMA
Hollandia
Ned. Nieuw Guinea

In Memoriam

JOHANNES LODEWIJK VAN HASSELT.

Den 2en Mei 1.1 overleed te Hilversum J. L. Van Hasselt, oud-Zending der Utrechtsche Zendingsvereeniging. De overledene werd te Utrecht geboren 14 Juni 1839, was de eerste kweekeling, die door genoemde vereeniging in opleiding genomen werd en behoorde tot het drietal, dat 29 April 1862 in de Janskerk te Utrecht tot den Zendingsarbeid op Nieuw-Guinea werd geordend. Na in het huwelijk te zijn getreden met mej. Sylvia Hulstaert uit Gent, vertrok de jonge Zending den 28en Augustus met een zeilschip naar Indië. Juist op den honderdsten dag na het vertrek werd Batavia en 18 April 1863 het einddoel bereikt, het eiland Mansinam, waar de eerste zendingsstatie van Nieuw-Guinee gevestigd was. De overledene vestigde zich te Kwawi op den vasten wal. Den 14en Juli overleed Mevr. Van Hasselt-Hulstaert.

In Nov. 1868 vertrok Zending Van Hasselt naar Ternate met schipbreukelingen. Wind en stroom dwongen de prauw echter naar Wahaai op Ceram te varen, waar de prauw den 11en Januari aankwam.

Zending Van Hasselt hertrouwde met de Wed. van Zending Mosche, op Nieuw-Guinee overleden.

In Juni 1875 vertrok Zending Van Hasselt wegens ziekte naar Nederland. Den 30en Mei 1878 werd de reis naar N.G. weder ondernomen, waar Zending Van Hasselt met zijn gezin den 10en Febr. 1879 aankwam.

Van 1879 bleef Zending Van Hasselt zonder onderbreking op zijn post tot het jaar 1907. Alleen vertrok hij voor 6 maanden naar Ternate om er eene operatie te ondergaan. In 1907 overleed de tweede echtgenoot van Zending Van Hasselt. Toenemende doofheid drong Zending Van Hasselt den arbeid neer te leggen en voorgoed naar Holland te gaan.

In 1897 werd hij benoemd tot Ridder in de Oranje Nassau orde.

Van zijne hand verschenen verschillende artikelen, zowel in Hollandsche als in Duitsche en Engelsche bladen. De Berichten der U.Z.V. namen vele brieven van hem op,

die veel belangrijks bevatten op 't gebied van Taal-Landen Volkenkunde. Voorts schreef de overledene werkjes in de Noemfoorsche taal. Hij bezorgde ook een Noemfoorsch Hollandsch en een Hollandsch-Noemfoorsch Woordenboek.

Hij mocht de vreugde beleven nog te zien, dat de Zedingsarbeid op N.G., waartoe ook hij onder vele moeiten en bezwaren den grond legde, rijken zegen ging dragen.

Zijne nagedachtenis blijft in eere bij allen, die hem gekend hebben of die tot zijnen arbeid ingingen.

Johannes Lodewijk Van Hasselt.

Mijn vader werd geboren den 14en Juni 1839 te Utrecht, waar zijn vader het ambt van godsdienstonderwijzer vervulde en velen tot zegen was.

Toen mijn vader ongeveer 9 jaar was, uitte mijn grootvader den wensch dat zijn zoon Zendeling zou worden. Juist in die dagen was 't een manie in Nederland naar Amerika te gaan om er grond te zoeken of ook om er als kolonist heen te gaan. Mijn grootvader keurde dat af, waarom de 9 jarige knaap die een Zendeling aanzag voor Kolonist verbaasd was, dat zijn vader hem iets aanraadde, dat hij in anderen afkeurde. Toen echter de uitlegging volgde van wat een Zendeling was, kon de knaap zich met den wensch zijns vaders vereenigen en begon zich al dadelijk voor zijn taak te bekwamen door de Bidstonden te bezoeken, die vanwege het Ned. Zend. Genootschap iedere maand in de Pieters-Kerk gehouden werden. De mededeelingen van den uit Indië teruggekeerden Zending-Inspector Van Rhijn en later die van den China-Zending Gützlaff inzonderheid versterkten den wensch. Ook werden boekjes over Zending gelezen. In dien tijd bepaalde zich de zendingslectuur tot de uitgaven van het Ned.-Zend. Gen. Daartoe behoorde ook een zendingskaart met handleiding. Hierin las de a.s. Zendeling: „Verder oostelijk (dan de Molukken) ligt Nieuw-Guinea, nog door geen enkelen straal des Evangelies verlicht”. Dit woord liet den knaap niet los.

Toen mijn vader 12 jaar was, overleed mijn grootvader en toen schenen de toekomstwensen niet in vervulling te zullen treden.

Eenige jaren later richtte Baron Van Boetzelaer ¹⁾ een complex scholen voor Christelijk Onderwijs op te Utrecht: een bewaarschool, een z.g.n. tusschenschool, een school voor M.U.L.O. en een Opl. school, te zamen geheeten: „Scholen van de Marnix-Stichting”.

Deze Opl. school gaf gelegenheid zich te bekwamen tot Onderwijzer en tot Zendeling. De N.I.V. en de U.Z.V. waren nog niet opgericht, maar degenen, die niet tevreden waren met de theol. richting, die het Ned. Zend. Gen. ingeslagen was, zochten andere wegen voor opleiding.

(¹⁾ Grootvader van den eersten Zending-Consul.

Aan het hoofd van de „Tusschenschool” was benoemd de heer H. J. Van Lummel, die tevens Directeur was van de Opl. school. Deze heer Van Lummel was een bekwaam onderwijzer, o.m. was hij een der eersten, die het Aanschouwingsonderwijs krachtig propageerden. Zijne platen voor het Aansch. Onderwijs werden algemeen gebruikt en die, welke hij vervaardigde voor het Bijbelsch Onderwijs, worden nog gevraagd.

Maar niet minder was hij Zendingsman. Maandelijks hield hij een vertelavond, waar hij verhaalde van de Zending. In 't vertellen moet hij uitgemunt hebben. De straatjongens zouden in het lokaal binnengeslopen zijn om mee van het vertellen te genieten.

Toen mijn vader zich bij den heer Van Lummel aangaf om tot onderwijzer opgeleid te worden, kenden ze elkander niet. 't Trof mijn vader zeer uit den mond van den hem nog onbekenden heer v. L. te hooren: „Voor onderwijzer en niet voor Zending, we spreken daar nog wel eens over?” 't Was hem een stem, als uit het graf, alsof zijn vader door den heer Van Lummel tot hem sprak. Alhoewel 't voor mijne grootmoeder een groot offer, ook financieel, moet geweest zijn, haren eenigen zoon, voor de Zending af te staan, werd de toestemming van ganscher harte gegeven, toen mijn vader de tweede roepstem tot het Zendelingsschap meende te moeten volgen.

Nadat mijn vader het onderwijzers-diploma verkregen had, werd hij aangesteld tot w.d. onderwijzer aan de Prot. school te Gent bij de gemeente van Ds. A. A. Van Schelven, van wien mijn vader getuigt, dat diens blijmoedig Christendom hem tot zegen was. Tot den kring, dien Ds. Van Schelven uit de Roomsche Kerk trok en om zich heen vergaderde, behoorde ook de familie Hulstaert; eene der beide dochters uit dit gezin werd later aan de Marx-Stichting tot Fröbel-onderwijzeres opgeleid. Zij werd mijns vaders eerste gade.

Intusschen werd de Utrechtsche Zendings-Vereeniging opgericht (13 April 1859). Mijn vader was de eerste, die zich tot kweekeling dier Vereeniging aanmeldde en aangenomen werd. Zijne opleiding duurde tot 29 April 1862, toen hij met Th. F. Klaassen en W. Otterspoor tot Zending werd geordend in de Janskerk te Utrecht. Velen, die de ordening bijwoonden, voorspelden, onder den indruk van mijns vaders tengere gestalte, dat hem geen langen levensduur zou toebedeeld zijn.

Den 22en Augustus daarna, scheepten de Zendingen en hunne vrouwen zich in (Otterspoor was ongehuwd), en

kwamen precies na 100 dagen te Batavia aan, waar hun een hartelijke ontvangst in den kring van geloovigen aldaar wachtte. (Charante, Keuchenius, Bierhaus, King waren o.m. namen van degenen, die toen de nieuw-aangekomenen plachten te helpen). Een maand later volgde de reis naar Nieuw-Guinea. Op de pleisterplaatsen stonden vrienden gereed, hen te herbergen en voort te helpen. In Semarang ontving hen de welbekende zendingsman Mr. Anthing, in Soerabaja, de heer Fasbender, in Makasser de fam. Moens.

Te Kema werden ze genoodigd een poos te verblijven om het gezegende werk in de Minahassa te zien. Hoe aanlokkelijk dit mocht wezen, ze meenden voor de noodiging te moeten bedanken.

Op Ternate werden de nieuwe Zendingen verwelkomd en geherbergd door den heer Höveker, oud-Zending van het N. Z. G. en toenmaals wd. predikant te Ternate.

Opwekkend waren de berichten niet geweest, die de Zendingen over N.-G. hadden ontvangen.

Niet alleen ambtenaren hadden 't hoofd geschud, als ze hoorden waarheen ze op weg waren, niet alleen Arabieren en Chineezzen hadden, wanneer ze den nieuwelingen belangstellend hadden gevraagd: „Toean, toean pergi kema-na?” ongeloofig geglimlacht, als ze 't antwoord hoorden: „Tanah Papoea!” ook onder de Zendingsvrienden waren er, die welmeenend geraden hadden, 't voornemen niet te volvoeren. En hoe dichter bij N.-G., hoe onheilspellender de mededeelingen werden.

't Laatste traject: Ternate-Mansinam werd afgelegd in een inlandsch vaartuig, dat krioelde van kakkerlakken en ander tuig. Daarbenevens was het vaartuig bedenkelijk lek. Zoodat het gezelschap heel blij was eindelijk 18 April 1863 voet aan wal te kunnen zetten op Mansinam. Onderweg hadden ze reeds 't bericht vernomen van Ottows overlijden. Den schoener, die zijne weduwe met haar kind naar Ternate overbracht, hadden ze ontmoet even vóór het binnenvaren van de Doreh-Baai.

De Zendingen Geissler en Jaesrich heetten de jonge collega's en hunne vrouwen hartelijk welkom.

De zeer vriendelijke ontvangst werd zeer gewaardeerd, de grootsche Natuur bewonderd en geprezen, maar overigens was er heel weinig te waardeeren, te bewonderen of te prijzen.

Na 7 jarigen arbeid was nog geen Papoe tot den Doop gekomen. 'n Aanvankelijke geringe toenadering had plaats gemaakt voor teruggang. De Pokken hadden gewoed en

men had de Zendingen er van beschuldigd deze te hebben meegebracht, de geestenhuzen, die in verval waren geraakt, werden weer hersteld en opgebouwd, dag en nacht was men bezig zielebeelden te maken voor de overledenen.

't Was geen opwekkend beeld, dat 't Heidendom den nieuw-gekomenen vertoonde. 't Zingen en dansen om den boozen invloed van kwade geesten te bezweren roofde den nachtrust. En de Malaria sprak een woordje mee om de stemming somber te maken. Oudervreugde maar ook oudersmart volgden kort na de aankomst.

Maar dat alles verhinderde de nieuw-gekomenen niet, met moed hunnen arbeid te aanvaarden, die in de eerste plaats bestond in het aanleeren van de landstaal. De moeilijkheden, die dit met zich bracht, hadden Geissler en Jaesrich er al toe doen besluiten om voorloopig maar in het Maleisch te prediken en aan de Papoea's deze taal te leeren.

De woordenlijsten, door Ottow nog opgesteld, werden juist door G. en J. herzien. G. predikte in het Noemfoorsch en Jaesrich in het Maleisch. Die prediking schijnt nog al agressief van aard te zijn geweest. Mijn vader meende met deze wijze van prediken te moeten breken. Hij meende, dat 't meer aangewezen was den Christus te prediken. Deze gewoonte is mijn vader tot het einde toe trouw gebleven. Zijne prediking was steeds naar aanleiding van een N. T. verhaal. Hij volgde de onderwerpen, die de Duitse Luthersche Kerk iederen Zondag ter behandeling aangeeft.

Al heel spoedig kon mijn vader kennis maken met de toen hier nog heerschende onveiligheid. De kustbewoners stonden op gespannen voet met de bevolking van het binnenland. Moorden over en weer verwekten voortdurende onrust. Daarenboven waren de Noemfooren ook in voortdurende strijd met andere stammen op de kust, z.a. Windesiërs en Wandamers.

Juist, toen de toestand bijzonder dreigend was, kwam een groot schip de Baai binnenzeilen. Aan boord was de heer Goldman, controleur van Ambon, die de reis van Ambon naar Doré in 91 dagen gedaan had (een stoomboot doet er tegenwoordig 3 dagen over).

De bedoeling van het schip was steenkolen te brengen, daar de Regeering besloten had Nieuw-Guinea door hare schepen te laten aandoen, meer dan tot dien gebruikelijk was.

Nadat de heer G. kennis gemaakt had met de bestaande toestanden, adviseerde hij dat de Zendingen wegens de heerschende onveiligheid N.G. zouden verlaten.

De Resident stelde dit den Zendingen voor, maar met beleefden dank voor de goede bedoeling, werd het voorstel van de hand gewezen.

Geissler had een veelomvattend plan gemaakt, nl. om op Amberbaken een tabaksonderneming te beginnen. De Utrechtsche Zendingen schijnen zich hierover bezwaard te hebben gevoeld; althans het Bestuur te Utrecht schreef hun, dat dit wel meer in den geest van het Gosznersche principe was, maar dat een dergelijk werk toch ook op den weg kon liggen van een zendingsarbeid, die niet op Gosznerschen grondslag rustte. Maar vóór het tot een uitvoering der plannen kwam, werden ze door een natuur-ramp grondig verstoord. Een aard- en zeebeving teisterde de zendingsnederzettingen op Mansinam en Doré. In den loop van 't jaar vertrokken Otterspoor, Klaassen en Jaesrich naar Ternate. De eerste met eene prauw om hulp op Ternate te halen, de anderen met de *Ar-djoeno*, daar de Resident en de Commdt. van dat schip 't voor hen noodig oordeelden, wegens ziekte. Klaassen ging naar Halmheira, waar hij een nieuwen arbeid voor de U. Z. V. begon; Otterspoor werd zielsziek en werd naar Holland gezonden. Hij herstelde wel, en er waren zelfs plannen voor terugkeer, maar hij overleed. Jaesrich trad in den dienst der Ind. Kerk, overleed op Letti, na er maar 8 keer dienst te hebben gehouden, aan de gevolgen der op N.-G. opgedane malaria.

Mijn vader had N.-G. zonder toestemming des Bestuurs niet willen verlaten, al had vooral zijne echtgenoot, een verlof wel noodig. 't Bestuur verleende verlof. Na eenigen tijd verpoozing op Ternate, ging hij weer terug naar N.-G. Met hem en zijne vrouw kwamen toen nieuwe Goszner-menschen mee, nl. Mosche, R. Beyer en C. Beyer. De eerste gehuwd, de laatsten niet.

Mijn vader aanvaardde weer den arbeid op Doreh, maar moest 14 Juli '67 zijne vrouw door den dood verliezen. Allen, die haar hadden gekend prezen haar zacht karakter en sympathieke verschijning. Ze had in den arbeid mede geholpen door zich de meisjes aan te trekken en dezen te onderwijzen in vrouwelijke handwerken. Ze was de eerste Zendingsvrouw, voor wie een graf moest gedolven worden op N.-G.

Wat de arbeid betreft, deze bestond uit prediking, onderwijs op school en catechesatie en gesprekken met de Papoea's, zoo bij den weg, als in huis of wanneer deze hunne waren bij den Zending te koop kwamen aanbieden.

De slavernij bestond zonder eenige beperking. En 't was niet zeldzaam, dat slaven, aan wie men weinig of niets had: heel kleine kinderen, zwakken en ouden van dagen of degenen, die men verdacht tooverkracht te hebben, werden afgemaakt. Dergelijke menschen werden door de Zendingen vrij gekocht en vormden, zoowel op school als in de kerk, een kleine kern. Van de vrije bevolking kwam zoowel groot als klein zeer ongeregeld op.

Enkele malen ondernamen Geissler en mijn vader wel tochten om andere streken te bezoeken en ook om schipbreukelingen op te sporen. Die reizen waren niet zonder gevaar, zoowel met het oog op de zee, die hier zeer onstuimig kan zijn, als op de bevolking van de streken, waar ze kwamen. Niet, dat de vijandschap bepaaldelijk tegen de Zendingen gericht was, maar de tochtgenooten waren dikwijls de ervijanden van den te bezoeken stam.

Bijzonder gunstig, vergeleken bij den arbeid aan de Doré-Baai, stond het werk op Meos-War er voor onder Zending Mosche. Deze overleed echter zeer jong den 21en April 1868. De weduwe vertrok naar Timor, waar ze bij hare vriendin Pape, haren intrek nam. Mosche werd vervangen door Rinnooy, die in Maart gekomen was. Behalve deze, waren ook aangekomen W. H. Woelders en echtgenoot.

In datzelfde jaar was een Duitsch schip op de kust vergaan en naar bekomen berichten, bevonden zich de opvarenden in een toestand van slavernij. Na eene reis vol tegenspoeden vonden Geissler en mijn vader hen en wisten hen van de bevolking los te krijgen.

Mijn vader zou de schipbreukelingen naar Ternate vergezellen. De tocht begon 9 Nov. 't Was de ongunstige tijd om naar Ternate te reizen. De prauw kwam tot bij de kust van Halmahera, maar toen kon het niet langer en zeilde men naar Wahaai op Ceram, waar 11 Jan. 1869 kon geankerd worden. Den 10en Febr. kon de reis voortgezet worden naar Ambon met het stoomschip Dassoan. Te Ambon werden de schipbreukelingen officieel door de Regeering overgenomen.

Mijn vader vervolgde zijne reis naar Timor, waar hij den 19en Mei 1869 in 't huwelijk trad met de weduwe Mosche.

Op hun terugtocht vertoefden mijne ouders vrij lang op Ternate, waar mijn vader den ouden, zwakker wordenden Hoveker bijstond in diens arbeid. Zoowel de gemeente als de heer H. drongen er op aan, dat mijn vader blijven zou, maar dit was niet zijne bedoeling.

Op Ternate ontmoette hij Geissler, die naar Europa ging. Ze herzagen eene vertaling van het Evangelie van Lukas in het Noemfoorsch. Geissler hoopte spoedig terug te keeren. Dit mocht echter zoo niet wezen, den 11en Juni 1870 ontsliep deze stoere arbeider te Siegen in Duitschland.

Den 4en Maart 1871 begon de nieuwe periode in het leven mijner ouders.

Maar ook voor de Zending brak een nieuw tijdperk aan.

Was het tot '70 een voortdurend zoeken geweest naar den goeden weg en een telkens maken van plannen en weer nieuwe plannen, na '70 neemt de arbeid een rustiger trek aan. De Evangelisatie-reizen hadden weinig gebaat. De Zendingen zagen nu meer heil in 't gestadig arbeiden in kleinen kring.

Mijn vader nam den arbeid van Geissler op Mansinam over. Den 12en Maart '71 hield mijn vader er de eerste godsdienstoefening. In zijn „Gedenkboek van een 25 jarig Zendingsleven” schrijft hij 't volgende over den aard van den zendingsarbeid: In een land toch als Nieuw.-Guinea dient de Zendeling op verschillende wijze, naar de mate van aanleg en gaven, het goede te zoeken voor zijn volk, in geestelijken zoowel als in stoffelijken zin. Dat neemt toch niet weg, dat we toch wel methodisch te werk gaan. Onder de middelen, waardoor we het Christendom tot de hoofden en harten der bevolking trachten te brengen, reken ik schoolonderwijs, godsdienstonderwijs, genees- en heelkundige behandeling bij hen, die vertrouwen in ons stellen; het bijleggen van oneenigheden, in zooverre de bevolking die bemiddeling wenscht; het bieden van raad in tijdelijke aangelegenheden, en voorts letterkundigen arbeid: het vervaardigen van een woordenboek, eene spraakkunst, het vertalen van de Heilige Schrift, het opstellen van liederen voor de openbare godsdienstoefening of voor huiselijk gebruik, en van doelmatige spel-, lees- en vraagboekjes; eindelijk handenarbeid, b. v. het bouwen van huizen, het aanleggen van tuinen e. d. g. 't Spreekt van zelf, dat er op dit gebied „verscheidenheid van gaven is, en dat niet ieder Zendeling al die vereischten bezit. Ook hier is het ideaal nog even ver boven de werkelijkheid als bij elken anderen arbeid in het Koninkrijk Gods.”

„Verscheidenheid van gaven”. Bij die verscheidenheid van gaven, gaven de Zendingen blijk eensgeestes te zijn. Die timmeren kon hielp dengene, die het niet kon, die versjes kon maken liet 'n ander mede deelen van zijne gave. Die werkverdeeling was op den Zendingspost

Mansinam en op de andere zendingsposten eveneens, tusschen den Zendingeling en zijne vrouw. De Zendingelingsvrouwen namen actief deel aan den arbeid.

In mijne moeder vond mijn vader eene trouwe en krachtige hulp in den arbeid, ook in den taalarbeid. Mede met haar hulp verscheen er een Noemfoorsch-Hollandsch en Hollandsch-Noemfoorsch Woordenboek, een beknopte spraak-kunst, vertalingen der Evangeliën, schoolboekjes en een vragenboekje. Het woordenboek was eene verbetering en eene vermeerdering van de woordenlijsten door Geissler en Ottow vervaardigd.

Mijne moeder maakte een bundel Psalmen en Gezangen in het Noemfoorsch en een verzameling versjes voor school en huis. Die verzen werden in den loop der jaren gemaakt en ten slotte gebundeld.

De Papoea's zingen gaarne en zingen goed. Van deze bevattelijkheid is voor de Evangelie-verkondiging ruim gebruik gemaakt. Reeds Ottow liet een bundeltje liederen drukken.

De gewone loop van zaken werd wel eens onderbroken door de komst van een schip, dat iemand bijzonders bracht. Zoo verschenen de natuuronderzoekers d'Albertis en Beccari (Italianen), Dr. Meyer (Duitscher), de bekende Theismann en ook de Residenten, waarvan in 't bijzonder de heer v.d. Crab zich veel liet gelegen liggen aan Nieuw-Guinea. Dr. Meyer bood mijnen vader eene betrekking aan bij het museum te Leipzig, maar dat was heelemaal niets voor mijnen vader, die 't zelfs zeer bedenkelijk vond, dat een Professor in de theologie overging naar filosofie.

Voortdurende ongesteldheid deed mijnen vader in 1873 verlof vragen naar Holland te mogen gaan. Door allerlei omstandigheden kwam de toestemming voor dit verlof hem pas in 1875 in handen. Mijne ouders vertrokken medio 1875 van Mansinam en in 't begin van '76 kwamen we in Holland aan. Na eenige maanden in Duitschland te hebben doorgebracht, vestigden mijne ouders zich te Zegwaard, waar mijns vaders zwager Ket, hoofd der Chr. school was. Mijn vader had het voorrecht zijne moeder nog in goeden welstand weer te zien.

Nadat de heer R. Van Eck benoemd was tot leeraar in het Maleisch aan de Kon. Mil. Ac. te Breda, verhuisden we naar Utrecht, waar mijn vader de lessen in het Maleisch aan de kweekelingen der U.Z.V. gaf.

Behalve door op verschillende plaatsen in Nederland mededeelingen van den Zendingarbeid te doen, maakte mijn vader zich den verloftijd ten nutte door in het Chris-

telijk Maandblad „De Zaaier”, over Zeden en Gewoonten der Papoea's, in 't bijzonder die der Geelvinksbaai, te schrijven en ook in een Duitsch en in een Engelsch tijdschrift.

Oude banden werden weer vaster gemaakt en nieuwe gelegd.

't Verlof duurde tot Mei 1878. De tekst, waarmede mijn vader van de gemeente afscheid nam was: „Wij hebben dan altijd goeden moed.”

Te Brouwershaven, waar het zeilschip „*Salatiga*” mijne ouders en hunne jongste twee kinderen op zou nemen, namen we afscheid. We bleven met ons drieën achter.

De reis per zeilschip was op medisch voorschrift. Mijne moeder had in Holland ernstige longontsteking gehad en eene langdurige zeereis werd gewenscht gevonden.

Aan boord vond mijn vader arbeid, niet alleen door 's Zondags dienst te doen, maar ook kon hij twee jeugdige medereizigers onderricht geven voor het doen van Belijdenis.

In Batavia bood Zendeling Haag gastvrijheid; te Soerabaja ontsloot zich het Emdehuis voor mijne ouders. Op Ternate duurde het verblijf vrij lang bij gemis aan scheepsgelegenheid. Maar daar de gemeente vacant was, had mijn vader ook daar weder gelegenheid zich nuttig te maken.

Den 10^{en} Febr. 1879 kwam de schoener met mijne ouders op Mansinam aan.

De nu ingetreden periode zou duren van 10 Febr. 1879 tot 4 Dec. 1907.

Voor mijn vader zou deze periode onderbroken worden door eene reis naar Roon met W. L. Jens om er de vestiging van een zendingspost voor te bereiden, een tocht met den Resident van Ternate Van Braam Morris naar de Mamberamoe, aan boord van de „*Havik*”, een verblijf op Ternate van 6 maanden voor geneeskundige behandeling en sinds 1900 jaarlijks eene reis naar Windesi ter bijwoning van de Conferentie der Zendingen.

Maar overigens iederen dag maar weer opnieuw denzelfden arbeid. En mijne ouders vervulden hun taak immer met opgewektheid, zich grootelijks verheugende over hetgeen 'n ander misschien eene kleinigheid zou noemen. Mijn vader placht in de dagen, toen er nog zoo weinig te roemen was, te zeggen: „Vang ieder zonnestraaltje zuinig op, er zijn er zoo weinig”.

Al berokkenden de Papoea's, ook de door mijne ouders vrijgekochte slaven, hun menige teleurstelling, voor iedere vreugde, die zij hun bereidden, waren ze uiterst dankbaar.

Lees maar het Gedenkboek, door mijnen vader geschreven na 25-jarigen arbeid, of „Nacht en Morgen”, door hem aan de U. Z. V. opgedragen bij haar 50 jarig bestaan en ge zult de dankbaarheid proeven.

Mijne ouders zagen de gemeente op Mansinam zich uitbreiden. Uit andere streken kwam men naar Mansinam om er te handelen; maar men ging er ook ter kerke. Herhaaldelijk heb ik 't, vooral in den laatsten tijd kunnen vernemen uit den mond van Papoea's van Japen, Noemfor en Biak: „We hebben uwen vader nog hooren prediken”.

Onder de vrijgekochten en ook uit de vrije Papoea's waren er, die, ongeordend en ongeroepen Evangelistenarbeid verrichtten. Dit werd sterk aangemoedigd.

In 1898 verkreeg Nieuw-Guinea rechtstreeksch bestuur. Op Manoekwari, in de nabijheid van de oude zendingsposten, verrees de gouvernementsnederzetting. Bij de installatie van den Controleur, sprak Resident Horst een woord van hulde voor hetgeen de Zending had verricht en complimenteerde mijnen vader met zijne benoeming tot Ridder in de Oranje Nassau-orde.

De handel verplaatste zich van Mansinam naar Manoekwari en door de toenemende veiligheid verlieten ook vele Papoea's het steenachtige Mansinam om ergens op de vaste kust, waar het vruchtbaarder is, zich te vestigen.

Toenemende doofheid maakte mijnen vader de arbeid moeilijker en eene hartaandoening bezorgde mijne moeder benauwdheden, zoodat ze na onze terugkomst van verlof in 1906 begonnen te spreken over 't neerleggen van den arbeid. — In 1907 verergerde de toestand mijner moeder zeer, zoodat besloten werd naar Ternate te gaan om den arts te raadplegen. Deze adviseerde spoedig vertrek naar Nederland. Mijn vader bleef nog op Ternate om naar Mansinam terug te keeren tot beëindiging van de zaken, maar moest daar, nog vertoevende vernemen, dat mijne moeder aan boord van de K.P.M. boot „Camphuijs” overleden was in de Bocht van Tomiri en door officieren en passagiers met groote piëteit was ter ruste gelegd op Bahoen-Bello.

Ze was vergezeld door een Papoesch echtpaar, beiden uitnemende menschen. Toen daar uit de omstanders niemand naar voren trad om bij 't graf een woord te zeggen, kwam Jonathan, de Papoea, en deed luide een gebed. Een der passagiers vertelde me dit later, er bij voegende dat dit veel indruk gemaakt had.

Den 4en Dec. van dat jaar vertrok mijn vader van 't hem zoo geliefd Mansinam. Na een kort verblijf op Sumatra bij mijn broer, Zending v./h. Java-Comité vertrok hij naar

*Jonathan en
Paulina Anis*

Nederland, waar hem een rustige levensavond wachtte, tot den 2en Mei j.l. ook voor hem 't uur van scheiden sloeg. De doofheid was nog toegenomen en de krachten verminderden, maar de geest was helder gebleven. Drie dagen voor we 't telegrafisch bericht van zijn dood kregen, ontvingen we nog een door hem eigenhandig geschreven briefje, dat nog in alles correct was. 't Eindigde met de woorden: „De Heer zij met U”.

Toen we herinneringsdienst hielden sprak ook de zoon van bovengenoemden Jonathan. Deze zoon is nu onderwijzer aan de Normaalcurfus te Miei en deze stelde de gemeente voor een telegram te zenden dat bij de begrafenis getuigenis zou kunnen geven van de dankbaarheid der Papoea's. 't Bedrag voor het telegram (alleen van de Papoea's) was spoedig bijeen, meer dan noodig was, zoodat kon geseind worden een palmtak neer te leggen namens de gemeenten van de Doré-Baai.

Johan Ariks

De gemeente van Mansinam is sterk in aantal verminderd, het eiland is geen woonplaats meer van een Zending, maar oude leden dier gemeente vindt men langs de geheele kust, en al is het dan menigmaal onder veel zwakheid, ze blijven christen.

Van de oud-leerlingen der Mansinamsche school traden meerderen in zendingsdienst.

Toen de nieuwe school op Mansinam werd ingewijd in 1919, werd er door enkele Papoesche sprekers nog al den nadruk op gelegd, dat er nu oud-leerlingen waren, die goeroe's en njora's waren geworden. Een der goeroe's, oud-leerling der Mansinamsche school, had kortelings zijne vrouw, eveneens oud-leerlinge dier school door den dood verloren. Deze stond op en zei met bewogen stem: Dit is niet de hoofdzaak, dat er goeroe's en njora's zijn, die vroeger hier op school waren, maar dit is de hoofdzaak, dat op deze school velen Jezus hebben gevonden, waarvan er nu reeds zijn, die juichen voor Gods troon”.

Dezen daar te ontmoeten is de blijdschap, de glorie nu ook mijner ouders, die ons vóórgingen in een leven aan God gewijd.

Bij de herdenkingsdienst in de kerk te Mansinam op 11 Mei sprak de tegenwoordige Papoesche voorganger, ook oud-leerling mijner ouders en zei o.m. — dat het leven van toean en njonja Van Hasselt getoond had, wat het was „God lief te hebben boven alles en den naaste als zich zelve”.

We kunnen tevreden zijn, als onze christenen dat ook eenmaal van ons kunnen getuigen.

F.J.F. van HASSELT

Op welke wijze kan aan het Soembaneesch in het geheel van ons werk de plaats gegeven worden, die daaraan toekomt. ¹⁾

De overweging van deze door de Vergadering gestelde vraag volgt op die van de wenschelijkheid van dienstbaarmaking van het Soembaneesch, de vraag op onze vorige vergadering besproken. Ze onderstelt die en wijst daarheen terug, en het zal dus goed zijn nu uit te gaan van de conclusie's waartoe de overweging van die eerste vraag toen voerde.

Wij kwamen tot de conclusie, dat in onze zendingsarbeid onder dit volk Soembaneesch en Maleisch beide hun waarde hebben en zij dus beiden in ons systeem van onderwijs en opvoeding een plaats dienen te vinden. Bij de nadere bepaling van beider waarde hebben wij tweeërlei onderscheiding gemaakt.

Uitgaande van de gedachte, dat, waar mogelijk, de taal van het kind de aangewezen drager van het onderwijs in den eersten schooltijd is, hebben we naar de behoefte aan kennis van het Maleisch onderscheiden tusschen hen, die na de volksschool te hebben doorloopen, geen verder voortgezet onderwijs volgen, maar onmiddellijk naar eigen milieu terugkeeren, en hen, die straks een leidende positie onder hun volk zullen moeten innemen, wier levenskring daartoe verbreding en verdieping behoeft. De eersten kunnen volstaan met een kennis van het Maleisch door het tegenwoordige leven op Soemba vereischt; hun geestelijke vorming kome hun door school en evangelisatie beide in de eigen taal toe. De laatsten behoeven grondige kennis van het Maleisch, voor hen de weg tot de nieuwe wereld waarmee zij in bewuste aanraking dienen te worden gebracht, zonder evenwel, waar hun vorming hun volk bedoelt te dienen, de eigen taal geheel te kunnen loslaten.

Een tweede onderscheiding ging uit van de stof die wij begeeren over te brengen. Daar, waar ons woord bedoelt hart en geweten te treffen, het antwoord des harten te wekken, in godsdienstonderwijs en prediking, zij de eigen

¹⁾ Deze vraag werd besproken op de Algemeene Vergadering van Missionaire Dienaren op Soemba, van April jl. Deze bespreking leidde tot een beslissing overeenkomstig het hier gestelde.

Nieuw :

AGAMA ISLAM

KARANGAN

Dr. H. KRAEMER
DJILID JANG PERTAMA.

PRIJS f 1,25.

Centraal Lectuur Bureau
BANDOENG.

N. V. Holland - Insulinde Rotterdam.

GEOPEND: AGENTSCHAP KEBON DJATI 46, BANDOENG.
HET INKOOPBUREAU VOOR DE ZENDING.

Levering zooveel mogelijk vanuit Indië in den kortst
mogelijken tijd.

Desgewenscht ook rechtstreeks uit Europa.

Richt Uw bestellingen naar het Agentschap Bandoeng,
dat de orders splitst in leveranties die door het
JAVA-, dan wel door het HOLLAND-kantoor
zullen worden uitgevoerd.

DE NEDERLANDSCH-INDISCHE ZENDINGSBOND

HOOFDBESTUUR:

Dr. H.A. van ANDEL, Solo, Voorzitter.
O. E. van der Brug, Poerwakarta, Secretaris.
J. PIK, Malang, Penningmeester.

Leden: W. BARTH, Dr. H. KRAEMER,
A. V. KLAUS, N. THIESSEN,
H. MEYERINK.

LECTUURCOMMISSIE:

Dr. F. L. BAKKER, Djocja, wnd. Voorzitter.
C. W. NORTIER Malang, Secretaris.
J. van BENTHEM, Bandoeng, Penningmeester,
F. W. H. HOPPE, Weltevreden.
Ds. A. POS, Djocja.

JEUGDCOMMISSIE:

Leden: Dr. F.L. BAKKER, voorzitter, F. EYGENRAAM,
secretaris-penningmeester Opakweg 7 Djok-
jakarta; Drs. K. W. de GROOT, Mej. A.
OOMS, R. J. PISO, Mej. M. J. van SCHELVEN,
H. MEYERINK, Mej. J. C. HES, Ds. S. A. van
HOOGSTRATEN, Ds. E. A. A. de VREEDE,
Dr. E. VERWIEBE.

Jeugdblad „Opgang” Redactie: Mevr. M.
EYGENRAAM-RENTING, Mej. M. J. v.
SCHELVEN, W. SCHMIDT, J. STAD,
F. EYGENRAAM, allen te Djokjakarta.

BONDSBLAD: „DE OPWEKKER.”

Redacteur: Ds. S. A. van HOOGSTRATEN, Modjo-
warno via Modjokerto, onder vaste medewerking
van Dr. H. KRAEMER, Mevr. J. C. v. ANDEL-
RUTGERS, F. W. H. HOPPE, H. D. WOORTMAN,
Dr. N. A. C. SLOTEMAKER de BRUINE e. a.

Kantoor voor Assurantie-zaken van den N.I.Z.B.:
D. J. BOSMAN, Solo.

